

Kvarteret Traktören

**Förundersökning vid gamla stadshotellet i Enköping
samt sammanställning av 1975 och 1976 års
undersökningar**

**Centrum 13:5-6
Raä 26:1
Enköpings stad
Uppland**

Anna Ölund & Joakim Kjellberg
Med bidrag av Linda Qviström

Kvarteret Traktören

**Förundersökning vid gamla stadshotellet i Enköping
samt sammanställning av 1975 och 1976 års
undersökningar**

**Centrum 13:5-6
Raä 26:1
Enköpings stad
Uppland**

Anna Ölund & Joakim Kjellberg
Med bidrag av Linda Qviström

Omslagsbild: Anna Ölund och Niklas Virsén undersöker och dokumenterar spåren efter en gata eller gårdsplan som funnits i kvarteret Traktören under senmedeltid. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2011:13
ISSN 1654-8280

Planer och renritning där inget annat anges: Anna Ölund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/1674

© Upplandsmuseet 2011

Digitalt tryck: Kph Trycksaksbolaget, Uppsala

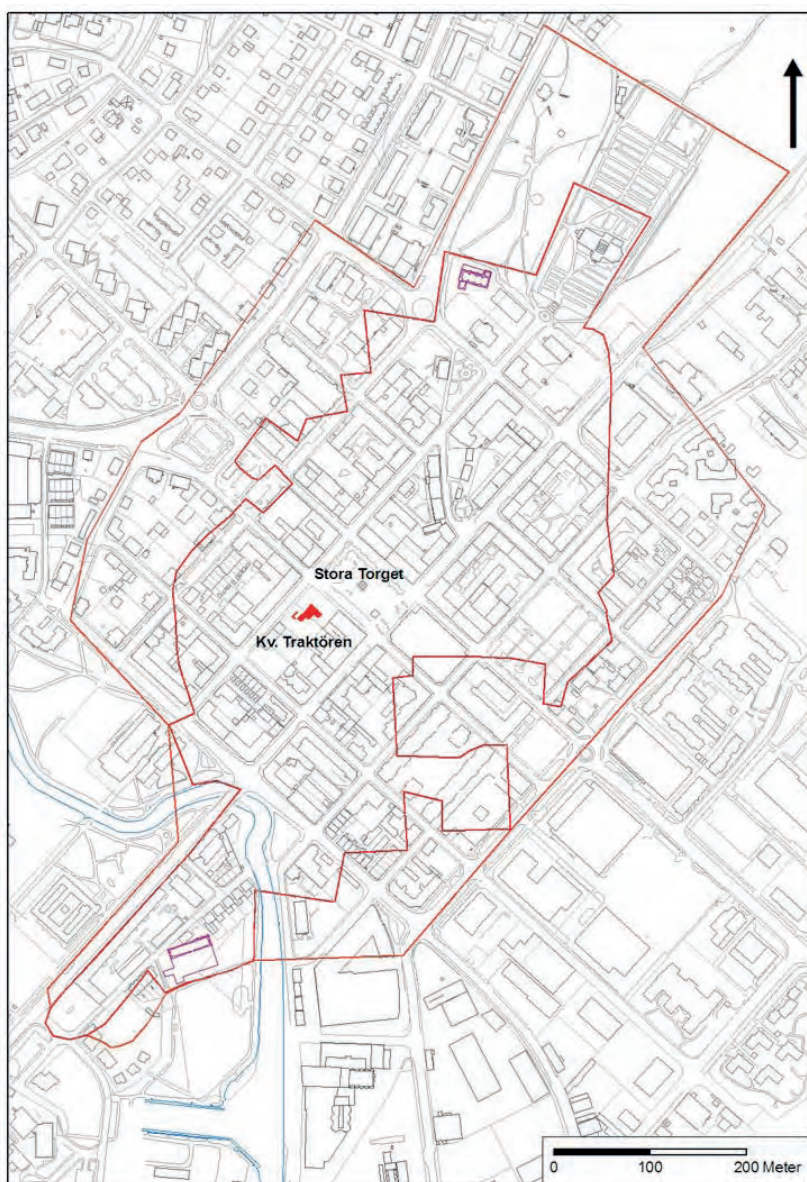
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Målsättning	7
Genomförande och metod	7
Historik	10
Staden	10
Tidigare undersökningar	10
Undersökningsresultat	16
Schakt A, annexet	17
Schakt B	18
Schakt C	24
Schakt D	38
Fasindelning	39
Fyndmaterial	40
Naturvetenskapliga analyser	45
Konklusion	46
Måluppfyllelse, fornlämningens kunskapsvärde och potential	48
Sammanfattning	50
Referenser	51
Administrativa uppgifter	53
Bilagor	54
Bilaga 1 - Kontextlista	
Bilaga 2 - Fyndlista	
Bilaga 3 - Harris Matrix	
Bilaga 4 - Makrofossilanalys. <i>Stefan Gustafsson.</i>	
Bilaga 5 - Osteologisk analys. <i>Emma Sjöling.</i>	
Bilaga 6 - Dendrokronologisk analys. <i>Hans Linderson.</i>	
Bilaga 7 - Pälsanalys. <i>Sylvia Sandelin.</i>	
Bilaga 8 - Kyrkogatan 1994 - del av dokumentationsmaterial.	
Bilaga 9 - Sammanställning av 1975 och 1976 års undersökningar i kvarteret Traktören 1 och 2. <i>Linda Qviström.</i>	

Inledning

Upplandsmuseets arkeologiska avdelning utförde på uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län en förundersökning i kvarteret Traktören, Centrum 13:5-6 i Enköpings stad, Raä 26:1. Anledningen till förundersökningen var PEAB:s planer på nybyggnation inom den tomt där Enköpings stadshotell stått fram till våren 2010. Förundersökningen genomfördes under augusti till oktober månad. Projektledare var Joakim Kjellberg och biträdande projektledare var Anna Ölund. Inom projektet arbetade även arkeolog Niklas Virsén. Rapporten har författats av Anna Ölund, Joakim Kjellberg och Linda Qviström, samtliga på Upplandsmuseet.

Figur 1. Enköpings stad där fornlämningsgränsen för stadens medeltida stadslager Raä 26:1 utgörs av den inre röda linjen och gränsen för bevakningsområdet Raä 26:2 av den yttre röda linjen. Den förundersökta ytan i kvarteret Traktören har markerats med rött.

Målsättning

Förundersökningen syftade till att klargöra kulturlagrens utbredning, bevaringsförhållanden, karaktär, fyndsammansättning och datering. Vidare syftade förundersökningen till att bestämma förekomsten av konstruktioner samt skador på kulturlagren och omfattningen av dessa eventuella skador. Förundersökningens målsättning var att ge ett underlag för länsstyrelsens bedömning av behovet av eventuella ytterligare arkeologiska insatser.

Figur 2 & 3. Undersökningsytan före påbörjad arkeologisk undersökning. På bilderna ses källarrester efter Enköpings stadshotell och dess annex. På bilden t.v. ses Stora Torget i bakgrunden. I bakgrunden på bilden t.h. skymtar Westerlundska gården. Foto t.v. taget mot NV och fotot t.h. taget mot SÖ, av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Genomförande och metod

För att svara på de av länsstyrelsen fastställda målsättningarna upptogs schakt inom den del av tomten som låg närmast stadshotellets källare, samt inom det s.k. annexet. Det var inom dessa ytor som planerna för byggnation var aktuella. Inga schakt upptogs inom den yta som täcks av stadshotellets källare då denna omfattades av en antikvarisk kontroll 2002 (Syse 2002).

Förundersökningen utfördes under augusti till början av oktober 2010. Grävarbetet utfördes dels för hand och dels med hjälp av en större grävmaskin. De uppgrävda jordmassorna lades efter avslutad undersökning tillbaka i schakten. Enligt undersökningsplanen skulle tre schakt undersökas; ett i annexet, ett schakt som tömde ut redan befintligt ledningsschakt, samt ett schakt 3 x 3 m som skulle handgrävas till opåverkad marknivå.

För att på bästa sätt dokumentera lämningarna och klargöra lämningarnas stratigrafi, komplexitet och funktion tillämpades en kontextuell undersökningsmetod. Varje stratigrafisk enhet (kontext) dokumenterades var för sig och lades därefter in i ett relationsschema, en så kallad Harris matrix (bilaga 3). Alla kontexter har tillmätts lika stort kulturhistoriskt källvärde oavsett om de är lager eller konstruktioner. Vid användandet av kontextbegreppet utgår man från att kontexterna huvudsakligen är avsiktligt tillkomna. Kontextbegreppet i sig är problematiskt, men vi har utgått från att en kontext är en individuell stratigrafisk enhet som har identifierats, definierats, dokumenterats och tolkats. Det kontextuella tänkandet omskapar på så sätt platsens stratigrafi till en tolkad sekvens av materiella spår (jmf metodresonemang, Larsson & Johansson Hervén 1998, Larsson 2000, Carlsson m.fl 2000, Ölund & Kjellberg 2006).

Rent praktiskt och något förenklat går den kontextuella grävmetodik ut på att varje stratigrafisk enhet undersöks för sig, där den som är yngst avlägsnas först. Kontexterna har dokumenterats på kontextblanketter och som komplement till dessa användes grupperingsblanketter för kontexter som tillsammans bildade sammanhängande större exempelvis hus (se vidare Ölund & Kjellberg 2006). Vidare var det av vikt att dokumentera kulturlagrens typ för att bedöma deras karaktär och depositionsmonster. Detta har gjorts utefter en vidareutveckling av den kulturlagertypologi som utarbetats vid UV Öst och Kulturen i Lund och som tidigare använts vid Upplandsmuseet (Tagesson 2003, Larsson & Johansson Hervén 1998). Syftet med indelningen av kulturlager var att belysa lagrens funktion och depositionsmonster i högre grad än vid den traditionella indelningen av kulturlager (avsatta/påförda). Den kontextuella metoden och kulturlagertypologins betoning av depositionsmonster har därmed utgjort ett viktigt redskap för tolkning av platsens funktion, stratigrafi, fyndens representativitet och dateringar.

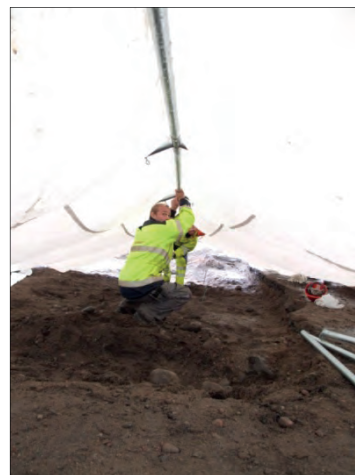

Figur 4. Arkeologisk dokumentation med hjälp av kontextblanketter och totalstation. Niklas Virsén och Anna Ölund i schakt C. Foto mot NÖ av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Vid förundersökningen användes totalstation för att dokumentera den geografiska lokaliteten av de arkeologiska objekten, fynden och proven. Där detta inte ansetts tillräckligt har konventionell planritning tillämpats som ett komplement till den digitala inmätningen. De arkeologiska objekten har kodats direkt i fält och fynd och prover relateras till respektive kontext. Mätdata har överförts till Intrasis där även kontextblanketter och fynd registrerats. Vid dokumentation av sektioner har konventionell ritning använts, där sektionerna avbildats i skala 1:20. Förundersökningen har fotodokumenterats med digitalkamera för att erhålla översikts- arbets- fynd och kontext bilder.

Undersökningen utfördes dels genom handgrävning och dels med hjälp av grävmaskin i de delar där kulturlagren redan var bortschaktade som vid tömning av ledningsschakt. Den handgrävda sammanhängande undersökningsytan kom vartefter arbetet framskred att bli en 3 x 3 m stor djup grop. För att skydda ytan och medarbetarna mot regn och sol monterades ett tält upp över gropen med gott resultat. I undersökningens slutskede och på ett djup om + 3,10 m.ö.h. nåddes grundvattennivån. Detta faktum komplicerade dokumentationen och undersökningen av det äldsta kulturlagret där pump användes för att tillfälligt torrlägga undersökningsytan.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes inom PEAB:s arbetsområde där företagets arbetsskyddsföreskrifter var gällande. Detta medförde att visningar av utgrävningen endast kunde ske vid ett fåtal tillfällen där mindre besöksgrupper från Enköpings kommun och Enköpings museum bjöds in för att ta del av resultaten. Ingen större allmän visning var alltså möjlig att genomföra, utan information sattes istället upp på staketet som omgärdade tomten, liksom lades ut på Upplandsmuseets hemsida. I övrigt uppmärksammades den arkeologiska undersökningen av TV4, Upplands lokalradio P4 Uppland, samt i två artiklar i Enköpings Posten.

Figur 5. Ovan t.h. För att skydda undersökningsytan i schakt C monterades ett tält upp. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Figur 6. Mitten t.h. Mot slutet av undersökningsperioden befann sig kulturlagren under grundvattennivån och pump fick användas för att undersöka detta äldsta skede av platsens historia. Foto t. Niklas Virsén, Upplandsmuseet.

Figur 7. Nedan t.h. Undersökningsresultaten förmedlades till den intresserade allmänheten på plats via uppsatta informationsskyltar. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Historik

Staden

Enköping omnämns i skriftligt källmaterial för första gången 1164-1167. Vid tiden tycks Uppland varit delat i tre pastorat, där prostkyrkan för Fjärdhundraland fanns i Enköping. I övrigt är ortens karaktär under detta tidiga skede i stort sett okänd, vilket även gäller för merparten av de mellansvenska städerna. Stadens kyrkliga centrum med Vårfrukyrkan, S:t Ilian och S:t Olof låg i norra utkanten upp mot den topografiskt dominerande Enköpingsåsen. Sannolikt fanns även hospitalet i denna del av staden, tidigast omnämnt 1278. I stadens andra ände, utanför den egentliga stadskärnan etablerades på Tryggön (senare Klosterön) ett franciskanerkonvent omkring år 1250. Enköping var således under tidig medeltid i kyrkligt hänseende jämförbart med Östra Aros och nästan i paritet med Sigtuna.

Delar av staden antas vara anlagd på byn Söderbys ägor (Hård av Segerstad 1892). Stora delar av området var låglänt och nyttjades kanske som slätteräng. Nordväst om staden finns boplatzlämningar och skärvstenshögar på flera platser. I norra delen av staden finns fyra runstenar och uppgifter om två runstensfragment. Runstensfragmenten och en av stenarna kan knytas till S:t Ilian. Troligen har andra delar av den mark staden är anlagd på varit allmänningsmark som kronan gjort anspråk på vilket kan vara bakgrunden till att kung Magnus kunde donera Klosterön till franciskanerbröderna 1278 (Ljung 1963).

Stadens framväxt och urbaniseringsprocess har ofta setts som en vidareutveckling av en handelsplats som troligen etablerats under yngre järnåldern eller tidig medeltid (Gustafsson 1979). Staden låg ursprungligen på den plats där en målarvik möter en utlöpare av Enköpingsåsen, ett idealiskt läge för en tidig stadsetablering. Förleden i stadens namn anses syfta på ”vägknut” (Calissendorff 1986). I staden har järnhandeln med Bergslagen och Västmanland dominerat. Sannolikt har även Norrlandshandeln varit av stor betydelse då Enköpingsåsen utgör en naturlig och, undantaget Dalälven, obruten väg norrut. En fortlöpande landhöjning har dock medfört en strandlinjeförskjutning där stadens centrum förflyttats allt längre från Mälaren. Det utmärkta hamnläget kom successivt att försämrats för att i början av 1700-talet flyttas (Gustafsson 1979). Landhöjningen och den vikande strandlinjen, som är ett mycket omdiskuterat kapitel i stadens historia, har påverkat urbaniseringens grad, karaktär och lokalitet, liksom dess kommunikationsmöjligheter. Mälarens uppgrundning kan ha varit en av de viktigaste orsakerna till att Enköping förlorade sin roll som kyrkligt och profant centrum. Det relativa korta avståndet till Stockholm, Uppsala och Västerås, liksom Gustav Vasas reformpolitik innebar också att staden alltmer tappade sin ställning som centralort. Järnhandeln koncentrerades i allt större utsträckning till Stockholm. Från slutet av 1500-talet till början av 1700-talet drabbas staden av ett flertal omfattande bränder och pestvågor, och under perioden uppvisar staden en negativ befolkningsutveckling (Ljung 1963).

Tidigare undersökningar

Kvarteret Traktören 5 och 6 som omfattades av den arkeologiska förundersökningen ligger i den centrala delen av det medeltida Enköpings utbredning. Platsen angränsar mot nuvarande Stora Torget som också före regleringen strax efter år 1800 var platsen för stadens största torg. Kvarteret avgränsas idag av Kyrkogatan i NV, Källgatan i NÖ, Kungsgatan i SÖ och Sandgatan i SV. Det är i delarna runt Stora Torget som de mäktigaste kulturlagren i staden

har uppmätts. Ett flertal arkeologiska undersökningar och iakttagelser har gjorts i närområdet. Dessa finns sammanfattande i det StadsGIS som upprättats för Enköpings stad (Ölund & Kjellberg 2010) samt redogörs för nedan.

Kvarteret Traktören

I kvarteret har flera arkeologiska undersökningar gjorts mellan 1944 och 2000. Närmast aktuell exploateringsyta ligger Traktören 1 och 2, där Riksantikvarieämbetet genomförde två större arkeologiska undersökningar 1975 och 1976. Dessa undersökningar är dock inte avrapporterade. Resultaten från dessa viktiga undersökningar har dock i samband med denna rapport sammanställts och utvärderats av Linda Qviström, Upplandsmuseet. Sammanställningen återfinns i bilaga 9.

Figur 8. Kvarteret Traktören där tidigare genomförda arkeologiska undersökningar markerats med grönt samt året då de utförts. Den nu aktuella ytan är markerad med rött. Tomtnummer är angivna med blå siffror.

- 1944 gjordes en arkeologisk iakttagelse inom Traktören 3 där kulturlager observerades i samband med grävning för ledningsschakt. Kulturlagret var rikt på trärester, enris, många djurben och keramik. Vid undersökningen påträffades även resterna av en brunn (UM top.ark).
- 1975 utfördes en förundersökning inom tomten Traktören 1, vilken föregick de två ovan nämnda undersökningarna 1975 och 1976. I ett 2 x 3 m stort schakt uppmättes 3,2 m tjocka kulturlager, ned till ca 2,85 m.ö.h. Under de sentida fyllnadsmassorna observerades byggnads- och/eller andra konstruktioner på flera nivåer (Rudbeck 1975).
- 1982 utfördes en provundersökning den sydöstra delen av kvarteret inom Traktören 4. I de två provgroparna som grävdes återfanns ca 1,5 m tjocka kulturlager varav den ena gropen innehöll lämningar efter två bebyggelseskeden. Dateringarna som endast baserats på Ambrosianis landhöjningskurva från 1982 är osäkra, men pekar mot att de äldsta lagren är från 1400-1500-talet (Svedberg 1982).
- 1988 gjordes inom samma yta en kompletterande skruvborrsundersökning i syfte att bedöma kulturlagrens status inför alternativ grundläggningsmetod. Kulturlager med delvis goda bevaringsförhållanden för organiskt material fanns inom hela tomten ned till 2,7-3,4 m under markytan, d.v.s. 1,1-1,6 m.ö.h. Kulturlagren kan grovt dateras till 1400-1800-tal (Blidmo 1988).
- 1992 gjordes ytterligare en antikvarisk kontroll i Traktören 4. Vid denna övervakades schaktningar ner till en fastställd nivå inför kommande grundläggning. I två schakt påträffades lämningar efter en äldre gata som kunde dateras till sent 1700-tal – 1800-talets början (Bergquist 1992).
- 1997 gjordes en arkeologisk undersökning i kvarteret inom tomt 7 och 8. Fjärrvärmeschaktet grävdes ej till steril marknivå utan omfattade delar av bebyggelse som funnits på platsen före den s.k. Westerlundska gårdens tillkomst (ca 0,7 m djup). Här påträffades rester efter flera byggnader som orienterat sig längs en gränd, vilken löpte i öst-västlig ritning. Fyndmaterialet som till största del utgjordes av keramik har daterats till 1600-1800-tal (Elfwendahl 1997).
- Våren 2002 grävdes tre provgropar inne i stadshotellets källare. Syftet med detta var att undersöka om kulturlager fanns bevarade under källargolvet. Resultatet visade att bevarade kulturlager med en tjocklek upp till 0,6 m fanns bevarade under betonggolvet fyllnadslager. Kulturlagren i groparna beskrevs som kompakt kulturjord innehållande gödsel, läder, träflis. En träpåle samt plankor påträffades. Utifrån de tre undersökta groparna drogs slutsatsen att kulturlagren är tunnare nära bärande väggar. Under de större golvytorna var lagren däremot mindre påverkade av den sentida bebyggelsen. Stadshotellets annex undersöktes inte vid detta tillfälle då risk för ras förelåg (Syse 2002).

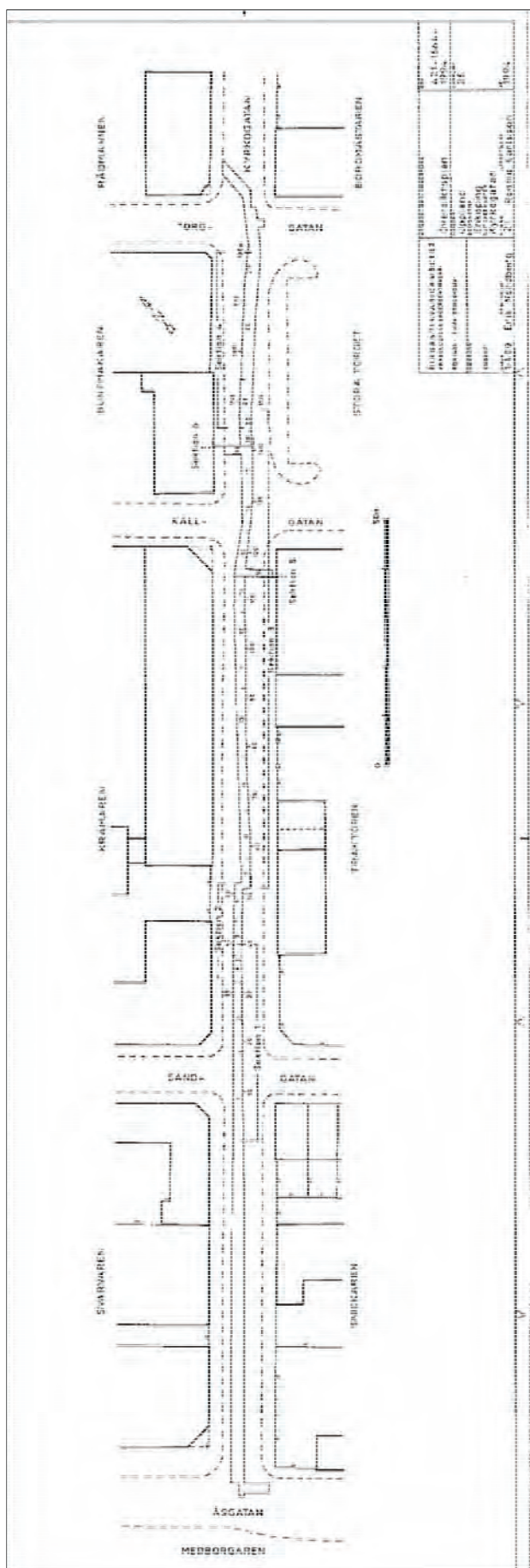
Figur 9. Arkeolog Dan Fagerlund undersöker kvarvarande kulturlager under Stadshotellets källare 2002. Foto Bent Syse, Upplandsmuseet.

Kyrkogatan

Våren 1994 dokumenterades ett 200 m långt schakt i Kyrkogatan sträckan Ågatan-Torggatan. Detta schakt löper förbi kvarteret Traktören och den nu aktuella förundersökningen. Genom att schaktet går från mark som under medeltid låg under vatten och upp mot stadens centrala del har undersökningen givit ett representativt snitt genom stadens kulturlager och stadsbebyggelsens framväxt mot den svikande strandlinjen. Tyvärr är inte materialet avrapporterat, men dokumentationsmaterialet visar en kulturlagertjocklek som varierar från drygt 1 m i SV upp till närmare 2 m i NÖ, i höjd med Stora Torget. Vid undersökningen dokumenterades bland annat några kajliknande konstruktioner som följde på varandra (se bilaga 8, figur 8c). Även ett antal byggnader har dokumenterats, liksom risbäddar, en pålad rustbädd, en brunn, plankläggningar, golv, diken hägnader, stenläggningar, en gränd/gårdsplan och nedgrävningar. Fyndmaterialet utgjordes av hantverksspill i form av bearbetat horn, ben och läder, yngre rödgods, kvarnstensfragment samt delar av skor. Sammanlagt togs 21 dendroprover varav 9 var möjliga att datera. Dessa visade på ett flertal konstruktioner daterade till 1100-tal där den äldsta dateringen är år 1133. Två konstruktioner har daterats till 1200-tal (AiS, Ronnie Carlsson muntligen. Renritad fältdokumentation med kompletterande listor).

Undersökningen 1994 är av stort intresse för den arkeologiska situationen i Traktören 5 och 6. Här redovisas därför en del av dokumentationsmaterialet från 1994 års undersökning som erhållits av Ronnie Carlsson. I det parti av Kyrkogatan som löper närmast Traktören 5 och 6 (sammanlagt 48 m) visar dokumentationsmaterialet ca 1,8- 2 m tjocka kulturlager med en stor mängd nedgrävningar och träkonstruktioner. Överlag uppvisade kulturlagren mycket bra bevaringsförhållanden för organiskt material. Samtliga nedan omnämnda sträckor hänvisar till ritningar vilka finns i bilaga 8. Alla höjdvärden som anges i nedanstående text är korrigerade (vilket de ej är på ritningen i bilaga 8)

- Sträckan 76-88 m. Figur 8a.
Kulturlagertjockleken var 1,7 m under 0,2 m av modernt fyllnadsmaterial (asfalt). Sträckan domineras av ett stort rörschakt. Den övre delen av kulturlagret utgjordes av lera med inslag av trä, tegelkross och kol. Den NÖ delen av detta övre parti har tolkats som ett möjligt odlingslager. Den nedre halvmetern utgjordes av flera tunna lager samt två nedgrävningar A54 och A55, vilka tolkats som möjliga diken.
- Sträckan 88-99,5 m. Figur 8b.
Kulturlagertjockleken uppmättes till 1,8 m under den gamla stenlagda Kyrkogatan. Ytterligare en stenlagd yta påträffades på + 4,3 m.ö.h. Under denna fanns homogen kulturjord med fynd av yngre rödgods. Vid 88-91 m på ett djup om + 3,5- 3,7 m.ö.h påträffades två plankläggningar (A18 och A19), en risbädd (A17) och en slan-risbädd A21). Under detta parti påträffades laderspill i kulturjord med träflis och djurspillning. Här fanns också två lager med djurhår (nöt? Lager 92 och 93). De nedre lagren dominerades av kulturjord med djurspillning och träflis, samt fin sand med träflis, ben, näver och bark. Mot botten fanns ett vattenavsatt sandlager med grå leriga varv.
- Sträckan 99,5-112 m. Figur 8c.
På sträckan var kulturlagret ca 1,8 m tjockt under stenläggningen för den gamla gatan. Den övre metern domineras av sandblandade torra kulturlager med mycket tegel, kalkbruk, sten och grus. Den undre biten dominerades av mörk kulturjord med inslag av träflis. På +3,7 m.ö.h påträffades en minst 6 m bred kavelbro av stockar och plankor. Denna plankläggning har stratigrafiskt samband med resterna efter en stenkista med intilliggande nedslagna pålar [sannolikt är det bl.a. denna som tolkats som en kajkonstruktion]. Plankläggningen, samt en stratigrafiskt äldre stock har dendrodaterats till 1151 respektive 1154 eller senare. I sektionens NÖ-del går

ursprungstopografin att följa genom förekomsten av ett flertal sluttande lager. Här fanns också resterna efter en hägnad och en risbädd (A26 och A27).

○ Sträckan 112-124 m. Figur 8d.

I hörnet Kyrkogatan-Källgatan visar sektionsritningen en kompakt stratigrafi med ett flertal tunna horisontella lager. De nedre lagren utgörs av; svart kulturjord med mycket träflis och halm, följt av lager (106) av djurspillning med mycket träflis med fynd av sågat älghorn, en sko samt läder. Ovan detta fanns lager 108 som utgjordes av mörkbrun kulturjord med djurspillning, träflis och ben. Även detta lager innehöll hantverksspill i form av bearbetat horn och ben. På 1,3 m djup (ca + 4,5- 4,7 m.ö.h) påträffades liggande klavor [trol. en kavelbro]. Två av dessa klavor har dendrodaterats till tiden efter 1183 och 1245. Tvärschakt.

○ Figur 8e.
Från schaktet i Kyrkogatan grävdes en servis in mot Stadshotellet. Detta tvärschakt grävdes till ett djup om 2 m med två mindre gropar 2,3 m djupa. Det är oklart om steril bottennivå påträffades. I detta parti fanns kulturlager ned till åtminstone + 3,7 m.ö.h. I sektionen ses två stenlagda ytor samt resterna efter en träkonstruktion. Mot botten finns ett 0,5 m tjockt lager av kulturjord med mycket träflis. I lagret (230) på + 4,28 m.ö.h. påträffades en bearbetad stock, vilken daterats till avverkningsår vintern 1175-76. Under detta lager fanns ett lager med djurspillning med inslag av ben och mot schaktbotten påträffades en liggande risflätning (A29).

Figur 10. Översiktsplan över schaktningsövervakningen i Kyrkogatan 1994 med schaktets placering och delsträckorna. Upprättad av R Carlsson, renritad av E Norberg.

Stora Torget

Den aktuella undersökningsytan gränsar i NV mot Källgatan och Stora Torget. Här har några arkeologiska undersökningar och iakttagelser gjorts. De flesta av dessa har dock berört torgets NÖ-sida och har liten relevans för situationen i kvarteret Traktören 5 och 6.

- 1994 grävdes ett 200 m långt schakt i Kyrkogatan (alltså samma schakt som beskrivits ovan). Detta schakt löpte förbi Stora Torget på dess NV-sida i Kyrkogatan. Schaktet innehöll mycket omfattande kulturlager med en bitvis komprimerad och komplex stratigrafi. Längs sträckan var kulturlagret 1,7- 2,2 m tjockt och i vissa partier något mer (där steril botten ej noterats). Lagren dominerades av mörk kulturjord med mycket träflis och djurspillning. Fyndmaterialet utgjordes främst av hantverksavfall i form av ben, horn och läderspill. I fyndmaterialet fanns också keramik (yngre rödgods) kvarnstensfragment och ett bryne. Dokumentationsmaterialet visar på mycket goda bevaringsförhållanden för organiskt material. Längs sträckan utmed Stora Torget dokumenterades trärester, stensamlingar, risbäddar, olika typer av nedgrävningar, stenlagda ytor, en brunn, träkonstruktioner varav ett flertal hus samt en pålad rustbädd längs en 8 m lång sträcka (Renritad fältdokumentation med kompletterande listor. Muntligen Ronnie Carlsson).
- 1998 planterades träd på torgets NV- sida. Kulturlager påträffades i fyra av sex gropar på en nivå mellan + 5,97 och + 6,74 m.ö.h. Kulturlagret beskrivs som träflisbemängt och i två gropar påträffades trä i form av uppstickande pålar samt en stock (Eriksson 1998).
- 1999 gjordes en s.k. styrd borrhning under bl.a. Stora Torget. En av groparna för borrhningen lades i Källgatan. Här observerades dock endast recenta fyllnadsmassor (Skrivelse Syse, B. 2000-01-12).
- 2003 grävdes sammanlagt 14 planteringsgropar för träd runt Stora Torget. I ytan var groparna ca 1 m² och djupet varierade mellan 0,6-0,7 m. Samtliga gropar innehöll recenta fyllnadsmassor av sand och grus. I gropen närmast kvarteret Traktören iaktogs ett kulturlager i botten av gropen (0,7 m djupt). I fyra gropar syntes ställvis ett sandigt och sotigt brandlager 0,5 m under nuvarande marknivå (Skrivelse Syse, B. 2003-07-03).

Figur 11.
Omfattande kulturlager fotograferade i juni 1948 i samband med nedgrävning av transformatorstation vid Stora Torgets norra kant. Fotograf okänd. Upplandsmuseet

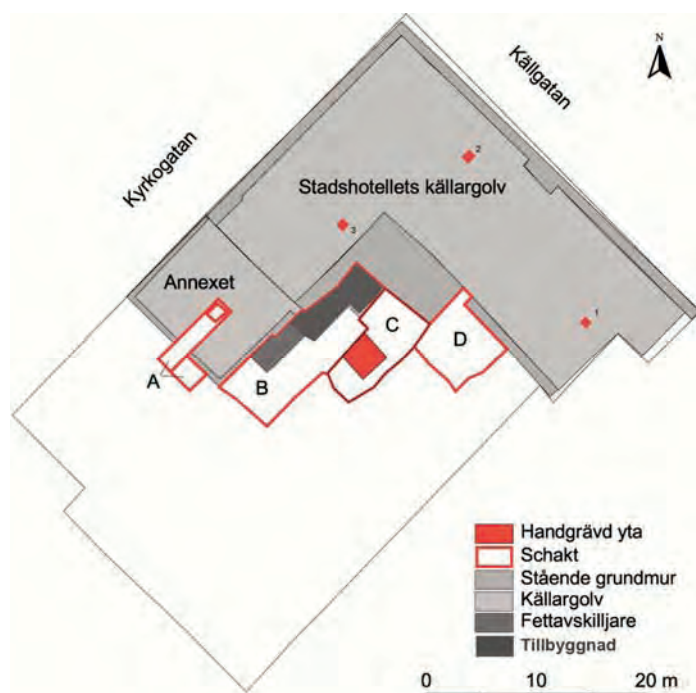
Undersökningsresultat

Förundersökningen visade att omfattande lämningar i form av kulturlager och konstruktioner finns bevarade inom de förundersökta ytorna. Dessa presenteras närmare under respektive schaktbeskrivning nedan.

De inför förundersökningen rådande byggplanerna omfattade två ej undersökta partier av tomten. Det ena partiet låg sydväst om annexet utmed Kyrkogatan, alltså mellan annexet och Westerlundska gården. Markytan var vid undersökningstillfället inte tillgänglig då stadshotellets grundstenar lagts här. På ytan fanns även en huvudledning liksom in- och utpassagen till undersökningen. Tomtens östligaste del var inte heller tillgänglig för undersökning, då varutransporter till affärsverksamhet i grannfastigheten behövde tillträde till ytan. Hur lagerbilden ser ut inom dessa delar av tomten är därför oklart.

Den aktuella exploateringsytan är mycket påverkad av sentida byggnation, som utgörs av stadshotellets grund samt tillbyggnader till hotellet. Kring stadshotellet finns även nedgrävningar i form av dagvattenschakt, VA-schakt, el-schakt och nedgrävning för en fettavskiljningstank. De sentida nedgrävningarna har inom vissa ytor delvis förstört äldre kulturlager. Nedgrävningarna har dock inte förstört kulturlagren helt, utan dessa finns till stor del bevarade under den sentida byggnationen och ledningsdragningarna.

I samband med upprättandet av denna rapport har beräkningar gjorts på förväntad kulturlagerförekomst under stadshotellets källargolv, samt under moderna tillbyggnader och ledningsdragningar. Beräkningen är gjord utifrån källargolvets nuvarande höjdnivå satt i relation till den höjdnivå där kulturlager påträffats i schakt B och inom den handgrävda ytan av schakt C. Höjdnivåerna och kulturlagrens mäktighet har också jämförts med resultaten från undersökningen i Kyrkogatan (se bilaga 8). Till detta ska även resultaten från 2000 års undersökning läggas, som visade att 0,3-0,6 m tjocka kulturlager fanns kvar under delar av stadshotellets källare (Syse 2002). Sammantaget visar beräkningarna tillsammans med resultaten från 2000 års undersökning att ca 0,3-1 m kulturlager kan finnas bevarade under stadshotellets källargolv. Borstett från ledningsdragningar beräknas det finnas upp till 2,0- 2,5 m tjocka bevarade kulturlager inom stadshotellets gårdsyta.

Figur 12. Undersökningsområdet med lämningarna efter stadshotellets källargolv samt förundersökningsschakten. Här framgår även placeringen av 2002 års schakt som grävdes genom källargolvet. Skala 1:700

Schakt A, annexet

Kontrollen av kulturlager som utfördes 2002 kom inte pga. rasrisk att omfatta den tillbyggnad som kallas annexet. I syfte att klarlägga om kulturlager fanns under annexet grävdes schakt A. Grävarbetet blev komplicerat då källargolvet i annexet utgjordes en tjock, hård och armerad betongplatta. Grävmaskinen hade svårt att ta sig igenom det gamla källargolvet, särskilt med tanke på gällande bullerrestriktioner och endast vid ett mindre parti, ca 0,5 x 0,5 m lyckades detta. Det kunde då konstateras att endast naturlig blålera på +2,97 m.ö.h fanns under denna del av annexet. Här fanns alltså inga kulturlager bevarade. Tanken var att schaktet skulle fortsätta mot SV ut mot gården. Här fanns dock en markledning för elförsörjningen till grannfastigheten som satte stopp för vidare grävning.

Figur 13 och 14. Schakt A berörde resterna efter Stadshotellets tillbyggda del- annexet. T.v framgår schaktets placering. I bakgrunden löper Kyrkogatan. T.h. visas annexets omfattande grundläggning som i detta parti helt förstört underliggande kulturlager. Foton Anna Ölund, Upplandsmuseet.

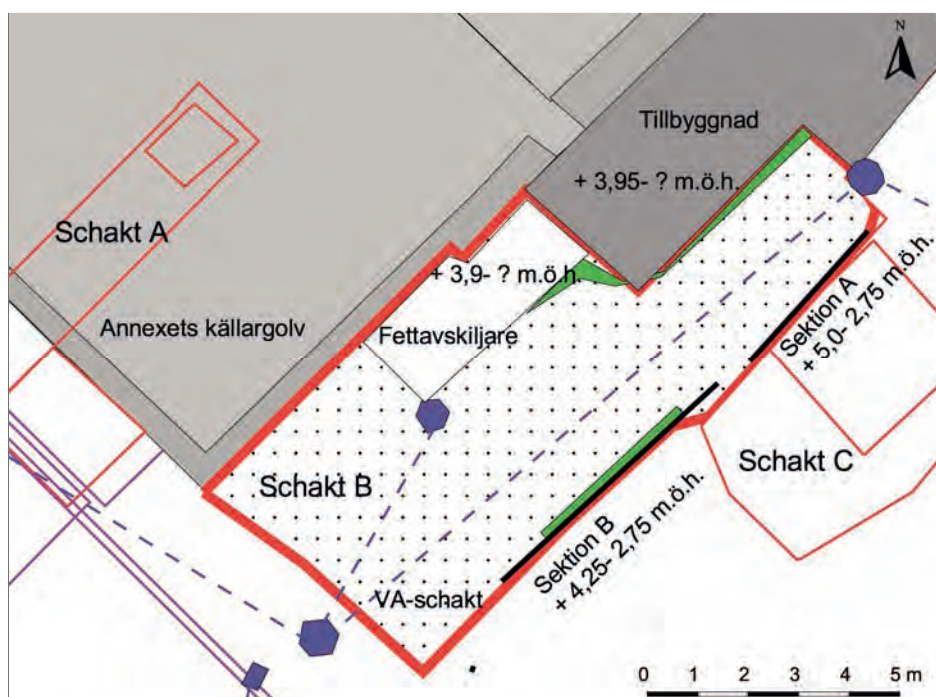
Eftersom undersökningen av annexet hade begränsats till en så liten yta utökades schakt B mot NV. Schakt B kom därför att delvis beröra annexets källarmur. Inte heller i denna del påträffades kulturlager utan endast naturlig lera på +2,95 m.ö.h. kunde iakttagas. Vid en jämförelse av 1994 års schakt i jämnhöjd med annexet ca 82-87 m framgår att kulturlager fanns ned till ca +3,20 m.ö.h. I detta parti av schaktet från 1994 framkom dock två diken med djupare bottenmått ca +2,70 m.ö.h (figur 8a). Sammanfattningsvis kan konstateras att inga bevarade kulturlager påträffades under annexet. Om det skulle finnas några kulturlager kvar under denna del rör det sig om nedgrävningar från överliggande kulturlager.

Figur 15. Grundmuren till Stadshotellets annex som utgjordes av en kraftig grundplatta av armerad betong. Denna hade helt förstört underliggande kulturlager. I förgrunden ses nedgrävningen från ett VA-schakt samt nedgrävningen för hotellrestaurangens fettavskiljare. Foto mot N, Anna Ölund Upplandsmuseet

Schakt B

Schaktet grävdes i befintligt ledningsschakt för att i möjligaste mån undvika ytterligare skador på kulturlagren inom tomten. Placeringen av schaktet syftade också till att försöka fånga den naturliga topografins slänt ned mot Enköpingsån. Schaktet var 13 m långt och 3-5 m brett. Hela schaktets NV-sida var störd av tidigare arbeten, vilka utgjordes av grundmuren till en tillbyggnad av stadshotellet, en nedgrävd tank, troligen en fettavskiljare till hotellrestaurangen samt grundmuren till annexet. Dessa sentida nedgrävningar hade dock inte helt förstört underliggande kulturlager. Lagren under tillbyggnaden till stadshotellet observerades på nivån +3,84-3,95 m.ö.h. Detta innebär att det troligen finns ca 1 m kulturlager kvar under utbyggnadens grund vid detta schakt. Samma situation gällde under fettavskiljaren där kulturlager var synliga ca + 3,90 m.ö.h. I den del av schakt B som låg intill annexets grundmur var alla kulturlager förstörda av sentida nedgrävningar. När de recenta fyllnadsmassorna som lagts ned tillsammans med VA-ledningen i schakt B avlägsnats framträdde bevarade kulturlager längsmed schaktets SÖ-sida. Här dokumenterades två partier genom sektionsritning (sektion A och B), fotografering och beskrivning. I botten av schakt B hade ledningsdragningen bitvis skadat kulturlagren ända ned till steril bottenivå. Bitvis fanns fläckar med kulturlager kvar i schaktets botten. Dessa undersöktes ej.

Figur 16. Schakt B grävdes i befintligt VA-schakt. Kulturlagren hade också störts av en tidigare okänd tillbyggnad av stadshotellet samt en fettavskiljare från hotellrestaurangen. Planen visar höjdnivåer för påträffade kulturlager. I botten av schakt B fanns endast mindre partier av kulturlager kvar ca 0,8-1 m djupa. Schakt= rött. VA-ledning= blått. EI= lila. Kulturlager= grönt. Byggnader=grått. Skala 1:150.

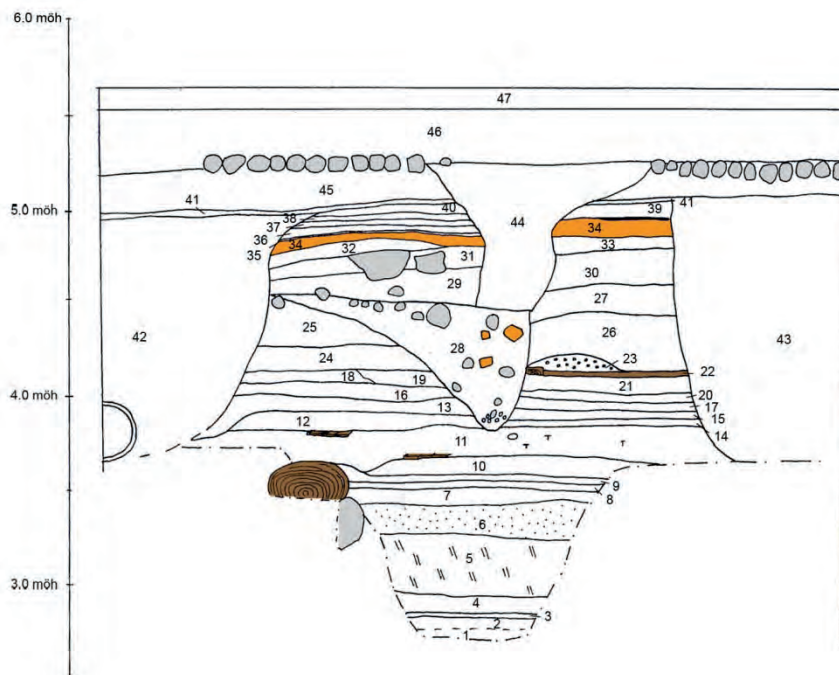
Figur 17 & 18. Schakt B på stadshotellets gård där ledningsdragningar varit nedgrävda. Här är schaktet tömt på modernt fyllnadsmaterial och längsmed schaktets sidor fanns kulturlager bevarade. Figur 15 ovan foto mot NNÖ. Figur 16 t.v. foto mot Ö. Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Sektion A

Sektion A upprättades i den nordöstra delen av schakt B (se figur 16 och 19). Markytan vid sektionen utgjordes av asfalt och under denna fanns resterna efter en stenlagd yta, vilken tolkats som stadshotellets gårdsplan. I sektionen syntes därefter ett brandlager som troligen utgör spåren efter 1799 års stadsbrand. Under detta skikt följde torra grus- och sandbemängda lager ned till +4,25 m.ö.h. Här påträffades ett byggnationsskikt som utifrån fyndmaterial av till tiden före 1600-talets mitt. Från +4,25 m.ö.h och ner karakteriserades kulturlagren av ett betydligt större inslag av fet, humös, mörk brun-svart siltig lera med mycket träflis och ställvis gödsel. Ytterligare ett bebyggelseskikt observerades ca +3,70 m.ö.h. där två skikt av träplank påträffades samt en större stock (se vidare schakt C, Hus 4). Under detta byggnationsskikt ses ett flertal olika konstruktions- och/eller utfyllnadslager i form av ljus sand och lera. Under denna nivå på ca + 3,25 m.ö.h. fanns ett kraftigt 0,35 m tjockt och mycket kompakterat lager av lera med träflis ett stort inslag av träbitar, träflis, kluvor, störor, näver och stora djurben. Detta har tolkats som ett utfyllnadslager som förts på i syfte att torrlägga marken och göra den etableringsbar. Under detta lager påträffades ett 0,1 m tjockt lager av till synes ren grå finkornig sand. Ytterligare ett kulturpåverkat lager påträffades under sanden och utgjordes av lucker lera med träflis och gödsel. Steril bottennivå låg +2,75 m.ö.h. och dagens markyta låg på +5,65 m.ö.h.

Figur 19. Sektion A i schakt B visade på omfattande kulturlager ned till 2,8 m under nuvarande markyta. Foto mot Ö, Anna Ölund Upplandsmuseet.

Figur 20. Sektion A i schakt B visade på omfattande kulturlager ned till + 2,75 m.ö.h. Sektionsritning i skala 1:40. Upprättad och renritad av Anna Ölund.

Sektion A.

1. Gråblå naturlig lera.
2. Naturlig grå finkornig sand.
3. Brun lucker lera med träflis och mycket gödsel.
4. Grå finkornig sand. Infiltration från L5.
5. Mycket kompakt mörkbrun fet siltig lera med stänk av kol. Stort inslag av träflis, träbitar, kluvor, störar och näver. Även stora djurben i lagret. F1.
6. Ljus gulgrå melerad sand med enstaka träbitar. Infiltration från över och underliggande lager.
7. Ljusbgul sand med klumpar av ljusgrå lera.
8. Gulorange grus.
9. Grå grusig lera.
10. Ljusbgul grusig sand.
11. Mörk brunsvart humös, fet siltig lera med inslag av djurben, kol, tegelbitar. Trä i botten av lagret. F2.
12. Grusig sand med murbruk. Nedbrutet trä mot botten av lagret.
13. Kompakt mörkbrun fet humös siltig lera, med mycket organiskt material, djurhår, bark, träflis och bränt trä.
14. Som 12.
15. Som 13.
16. Ljusgrå melerad lera (kontext 1521).
17. Som 16.
18. Fet kompakt siltig lera med mycket multnat trä och organiskt material.
19. Brungrått grus.
20. Humös brun siltig lera med kolstänk.
21. Som 19.
22. Träflis och trärester.
23. Grått grus med småsten.
24. Mörkbrun siltig humös lera med inslag av gödsel, kol- och tegelstänk.
25. Gråbrun torr grusig lera med tegelbitar, småsten och kolstänk.
26. Grå homogen grusig silt med småsten och tegelfnyk.
27. Gulbrun grusig sand.
28. Äldre nedgrävning av gråbrun siltig grusblandad lera med inslag av sten och tegel.
29. Brun humös grusig lera med multnat trä, träflis, kol- och tegelstänk.
30. Melerad brungrå sandig lera med fläckvis ljusa sandinslag.
31. Flammig gråbrun lera med inslag av tegel och småsten.
32. Heterogen ljus grågul lera blandad med brun lera.
33. Lucker brun mylla med mycket trä och rötter.
34. Eldpåverkat krossat tegel, ställvis pulvriserat.
35. Gråbrun sand.
36. Ljusgrå sand, bränd mot botten av lagret.

37. Ljsgult grus.
38. Gråbrunt grus med småsten och tegelbitar.
39. Grågult grus med mycket murbruk och bränd kollins i botten.
40. Ljsgult löst grus.
41. Ljusgrå sand.
42. Ledningsschakt med ljust grus.
43. Ledningsschakt med ljust grus.
44. Sättsandslager av rödbrun grusig sand.
45. Omblandad grå siltigt grus.
46. Ljust sandigt grus.
47. Asfalt.

Sektion B

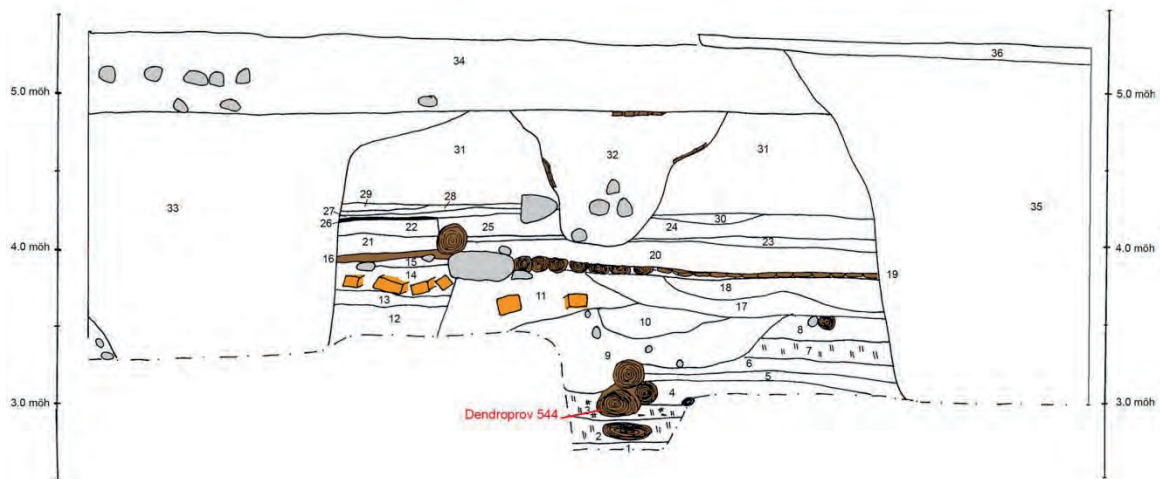
Sektion B låg ca 3 m SSV om sektion A och sektionerna delades av en stor nedgrävning för ett ledningsschakt. Ytterligare ett stort ledningsschakt fanns vid sektion B:s SV del. Mellan ledningsschakten framkom välbevarade kulturlager på en 3,6 m lång sträcka, vilka hade ett djup på ca 2,16 m under 0,5 m recenta fyllnadsmassor. Även i denna sektion fanns resterna efter stadshotellets stenlagda gårdsplan vilken dock hade rörts runt och störts av underlaget till dagens asfaltsyta.

Under de recenta massorna fanns ett tjockt sandigt lager med tegel och småsten, samt en nedgrävning. Från +4,25 m.ö.h. karakteriserades sektionen av en relativt kompakt stratigrafi med minst två synliga bebyggelsenivåer. Ned till +4,00 m.ö.h. innehöll samtliga kulturlager en stor andel torrt grus och sand. Från +4,00 m.ö.h. och ned karakteriserades lagren av brun-brunsvart humös lera med ställvis stort inslag av organiskt material som träflis och gödsel. På +4,00 m.ö.h. påträffades en plankläggning i sektionens SV del och kluvor mot NV. Dessa har tolkats som lämningarna efter ett golvlager. Ytterligare lämningar efter en konstruktion fanns +3,60-4,15 m.ö.h. och utgjordes av lager 22, 21,16-12. Under ovan nämnda plankgolvet fanns ett flertal siltiga-sandiga lager vilka tolkats som konstruktionslager till plankgolvet (och byggnaden denna representerar). Under denna nivå finns multnade trärester efter eventuellt ytterligare ett bebyggelseskikt (lager 7 & 8).

På nivån ca +3,25 m.ö.h. och ned till +2,75 m.ö.h. karakteriserades kulturlagren av ett stort inslag av gödsel och träflis. Lager 2-6 har stratigrafiskt samband med en kraftig träkonstruktion av stockar. En av dessa stockar (pnr 544) skickades på dendrodatering vilken daterades till viterhalvåret 1287/68 (se bilaga 6). Den daterade stocken var en tallstock som beräknades vara 80-100 år gammal vid avverkning. Dateringen har stor samstämmighet med dateringarna för Hus 4 och utgör möjligen tillsammans med detta hus delar av en stadstomt. Lagren i botten av sektionen har tolkats som relativt snabbt tillkomna genom att massor har förts på en strandnära fuktig yta i torrläggande syfte.

Figur 21. Sektion B i schakt B visade på omfattande kulturlager ned till + 2,75 m.ö.h. Foto mot S, Anna Ölund Upplandsmuseet.

Figur 22. Av sektion B i schakt B framgår att omfattande kulturlager finns på platsen, ned till + 2,75 m.ö.h. Skala 1:50. Upprättad och renritad av Anna Ölund.

Sektion B

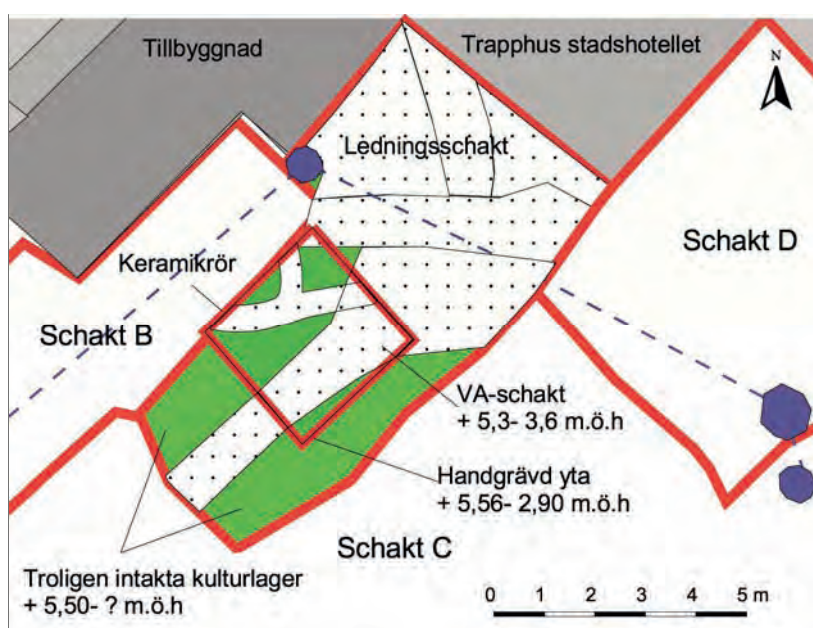
1. Grå naturlig finkornig sand.
2. Mörk gråsvart humös mycket kompakt lera med stort inslag av träflis, djurben, bark, kol. Lagret är mycket fuktigt och innehåller stråk av ljus lera och har en gradvis övergång mot steril.
3. Mörk brun humös lera med träflis och gödsel. F9, F10, F11.
4. Ljusgrå sandig humös lera med inslag av kolbitar, träbitar och gödsel. F5.
5. Melerad mörk gråbrun humös lera med träflis, gödsel och enstaka stenar. F12.
6. Som 5 fast mindre gödsel.
7. Mörk brunsvart kompakt nedbrutet trä, något mylligt. Med inslag av sand kolbitar, träflis och djurben (både brända och obrända).
8. Rödbrun mylla med nedbrutet trä, träflis och enstaka stänk av tegel.
9. Ljus gråbrun grusig silt.
10. Melerad gråbrun sandig lera, småsten, tegel, kol och trä.
11. Grusig grå lera med mycket tegel och bruk.
12. Grusig ljus sand med småsten.
13. Mörkgrå grusig lera med mycket kolstänk, kolbitar och tegelkross.
14. Grusig brun lera med mycket tegel och murbruk.
15. Ljus gulgrå lera.
16. Liggande trä.
17. Mörkbrun siltig humös lera med stänk av kol och tegel.
18. Grusig gulbrun sand.
19. Golvlagert? av trä med bevarade stockar och plank. F6, F7, F8.
20. Ljusgrått grus med inslag av mindre sten.
21. Kompakt flammig siltig lera med stråk av kol och tegelkross.
22. Ljust grus med småsten.
23. Gult grus med småsten.
24. Stenblandat grått grus.
25. Som 24.
26. Bränt trä.
27. Gulgrå lera.
28. Mörkbrunt torrt sandigt grus. F4.
29. Grått finkornigt grus.
30. Finkornig ljusgrå sand.
31. Homogen grå sandig silt med bitar av tegel och småsten. F3.
32. Nedgrävning fylld med omblandat grått siltigt grus med inslag av träflis och sten.
33. Ledningsschakt med ljust grus.
34. Grus med enstaka kullersten.
35. Ledningsschakt med ljust grus.
36. Asfalt.

Schakt C

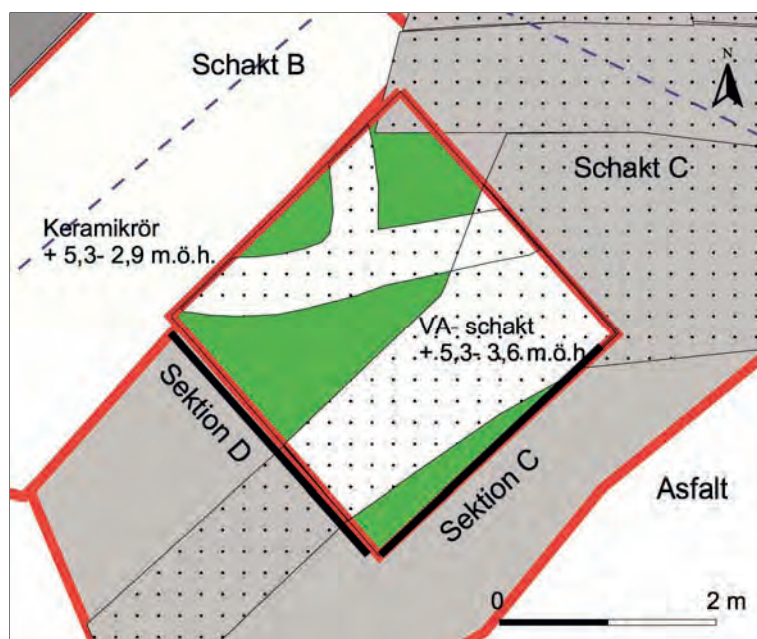
Schaktet grävdes i syfte att lokalisera en yta om 9 m² som inte var påverkad av sentida nedgrävningar. Detta för att genom plangrävning av en utvald handgrävd yta ge de enskilda kontexterna bästa förutsättningar för kvalitativa bedömningar rörande de stratigrafiska relationerna och deras representativitet. Först avbanades en yta på omkring 44 m², ned till ca 0,5-0,7 m under markytan. Stora delar av schaktets norra del var störd av i sen tid nedgrävda ledningsschakt. Bitvis fanns intakta ytor med kullerstensläggning vilken torde vara från 1800-1900-tal och har tolkats som en stenlagd gårdsytta till stadshotellet.

Den handgrävda rutnan på 3 x 3 m placerades intill schakt B i tron att en yta som var opåverkad av sentida aktivitet hade påträffats. Detta visade sig inte vara fallet, utan störningar fanns även här i form av ett VA-schakt och ett schakt för ett keramikrör tillverkat vid Strömsberg. Schakt B stod öppet under hela undersökningen och fungerade som in- och ut passage till den handgrävda ytan i schakt C.

Stora delar av kulturlagren i schakt C var påverkade av sentida nedgrävningar. Hur djupa dessa nedgrävningar är utanför den handgrävda ytan i schakt C har inte fastställts, då dessa delar inte har tömts på fyllnadsmaterial. Ledningsdragningsarna i schaktets norra del är troligen tillkomna i samband med stadshotellet och är möjligen lika djupa som stadshotellets källare. Ytan öster om den handgrävda rutnan tycks ha ostörda kulturlager från 1800-tal och till tomtens etablering. Ett VA-schakt med ett djup på 1,95 m under marknivå har delvis påverkat kulturlagren söder om den handgrävda ytan. Men i detta parti finns också sannolikt bevarade lämningar från 1900-tal till ca 1200-tal.

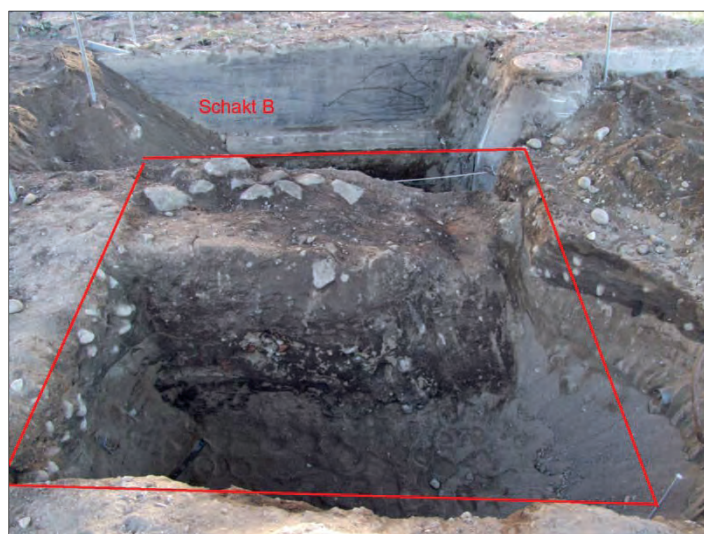
Figur 23. Schakt C placerades mellan schakt B och schakt D intill en utbyggnad för ett gammalt trapphus samt intill en tidigare okänd tillbyggnad till stadshotellet. I schaktets norra del var kulturlagren störda av ledningsschakt. Den handgrävda ytan placerades intill schakt B. Utanför S och Ö om denna finns troligen intakta kulturlager. Schakt och handgrävd yta= rött. Känd VA-ledning= blått. Kulturlager= grönt. Byggnader=grått. Skala 1:150.

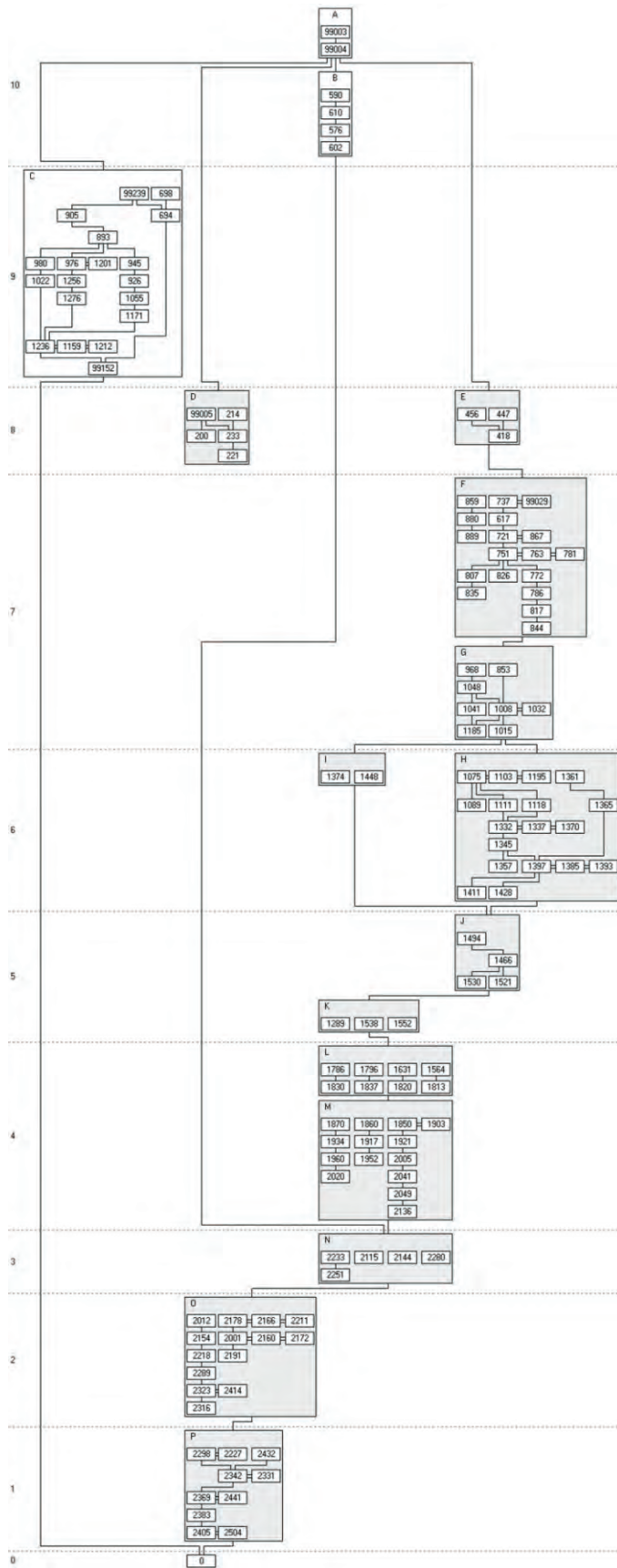
Figur 24. Den handgrävda ytan i schakt C där sektion C och D upprättats efter att ytan undersökts ned till naturlig marknivå. Inom ytan fanns bevarade partier av kulturlager (här i grönt) +5,56-2,90 m.ö.h. Inom ytan fanns två större nedgrävningar vilka stört lagren ned till angiven nivå. Skala 1:150.

Handgrävd yta

Det handgrävda partiet i schakt C var den del av undersökningen som var mest tidskrävande. Inom den 3 x 3 m stora ytan arbetade vi oss ned från stadshotellets stenlagda gård till opåverkad lera, vilket motsvarar ca 2,25 m. Inom ytan undersöktes alltså sammanlagt ca 20 m³ kulturlager. Dessa lager var dock delvis störda av ledningsdragningar. Ytan undersöktes för hand med skärslev, gotlandshacka, spade och skyffel. Inom ytan dokumenterades och registrerades sammanlagt 140 kontexter vilka presenteras enskilt i bilaga 1. Samtliga kontexter har lagts in i ett relationsschema, en matris, som återfinns i bilaga 3.

Figur 25. Handgrävd yta i schakt C, markerad med rött. En delvis tömd nedgrävning för en ledning ses i framkant (grupp B). Foto mot V, Anna Ölund Upplandsmuseet.

Figur 26. Stratigrafisk gruppmatris med fasindelning och de i rapporten redovisade grupperna från den handgrävda ytan i schakt C. Grupp D hänvisar till kontexter i schakt D. Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Grupper

I följande stycke presenteras de stratigrafiska kontexterna gruppvis, för att ge läsaren en lättförståelig och översiktlig bild av vad som hänt på platsen. Som grund för indelningen av kontexterna i olika grupper låg de gruppblanketter som upprättades under fältarbetet. Grupperna har i efterhand kompletterats där vissa kontexter efter närmare analys lagts till eller dragits ifrån respektive grupp. Vid grupperingen av kontexter har inte konstruktion, brukningstid och destruktion hållits isär (jmf Fogelberg, Gardelin & Menander 2004, s 15ff). En sådan uppdelning skulle sannolikt ge en mer komplett bild av tidsskikten på tomten. Detta var dock inte möjligt då få primära lager var bevarade i den kompakta stratigrafin. Därmed var brukningstids-kontexterna många gånger påverkade av de överliggande destruktions-kontexterna. Detta trots att konstruktions- och destruktionsfaserna representerar en kort tidsrymd än brukningsfasen. Presentationen av olika grupper ska ses som ett översiktligt sätt att presentera den kulturhistoriska berättelsen och inte som en skarp och statisk indelning av händelser.

Nedan presenteras de 16 grupper i vilka kontexterna ingår. Kontexterna finns beskrivna i sin helhet i bilaga 1. Det bör noteras att den handgrävda ytan var störd av ledningsdragningar vilket medfört att delar av samma lager artificiellt avdelats. Detta har gett ett flertal A-nummer på ett och samma lager.

Grupp A – Stadshotellet

Gruppen representerar den allra senaste användningen av platsen i form av asfalten och bärlagret till asfalten som fanns på stadshotellens gårdsplan vid påbörjad undersökning.

Grupp B – Ledningsdragnings VA

I gruppen ingår kontexter som har samband med den nedgrävning för VA-ledning som påträffades inom den handgrävda ytans SÖ-del. VA-ledningen hade förstört kulturlagren ned till ca + 3,60 m.ö.h.

Grupp C – Ledningsdragnings keramikrör

I gruppen ingår kontexter som alla hör samband med nedgrävningen för en ledning. Denna utgjordes av ett förgrenat keramikrör märkt Strömsberg. Nedgrävningen för röret var handgrävt och smalt, men hade förstört kulturlagren ned till opåverkad marknivå.

Figur 27. Ytan när den nästan grävts till opåverkad marknivå. Här framträder keramikröret, grupp C. Foto mot S av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Grupp D – Schakt D

Gruppen representeras av kontexter vilka påträffats i schakt D (se vidare beskrivning under Schakt D).

Grupp E – Stadshotellets gårdsyta

I grupp E finns kontexter som utgörs av delar av den kullerstensläggning som utgjort gårdsytan till stadshotellets gård.

Grupp F – Hus 1

I gruppen ingår kontexter som härrör från tiden före 1879. Kontexterna utgör tillsammans de mycket fragmentariska resterna efter ett litet syllburet hus, kallat Hus 1. Resterna bestod av en raseringslager, stensyll, en syllränna, ett golvlager samt ett utjämnande sandlager under syllen. Under sandlagret påträffades ett tjockt utjämningslager. Raseringslagret var kraftigt eldpåverkat och det tycks som om Hus 1 raserats i samband med en brand.

I kontexterna i grupp F påträffades ett relativt stort fyndmaterial. Detta utgörs av kakel (ugnskakel och en platta) samt hushållskeramik och glas. I materialet ses fragment av två mineralflaskor i stengods, fat av flintgods och delar av kaffeporslin.

Grupp G – Gårdsyta Hus 1

I gruppen ingår den mycket skadade gårdsytan till Hus 1. Den utgjordes av ett marklager av ljus sand. Inga spår efter någon stenläggning av möjliga att se. På gårdsytan fanns resterna efter en nedgrävd trätunna, troligen sekundärt använd som latrintunna.

På gårdsplanen till Hus 1 påträffades bl.a. delar av en glasbutelj, spikar, kritpipsfragment, kakel, slagg och fönsterglas.

Figur 28. De fragmentariska resterna efter gårdsplanen till Hus 1 - grupp G framrensade. På gårdsplanen fanns en nedgrävd latrintunna. Foto mot SV av Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Grupp H – Hus 2

Under lämningarna efter Hus 1 samt gårdsytan till denna, fanns resterna efter ett äldre hus, Hus 2. De rester som påträffades utgjordes av ett raseringslager som låg ovanpå ett trägolv av plank samt underliggare till trägolvet. Invid trägolvet påträffades en stenlagd cirkulär yta, vilken tolkats som ett fundament till en stolpe inne i Hus 2. Under trägolvet fanns ett vitt kalkbemängt sandlager med stänk av kol, vilket tolkats som avsatt under brukningstiden.

Under detta fanns ytterligare ett äldre trägolv. Detta plankgolv var delvis bränt. Under golvlagren fanns ett tjockt konstruktionslager av sand. Endast en mycket begränsad del av huset har omfattats av undersökningen och det är oklart i vilken byggnadsteknik det uppförts eller dess ursprungliga storlek.

Till gruppen hör bl.a. fynd av ett lövformat beslag, troligen ett möbelbeslag i barockform, keramik av yngre rödgods samt en del av en brännplåt till keramikproduktion.

Figur 29. Endast begränsade delar av Grupp H - Hus 2 fanns inom den handgrävda ytan. Här framgår det husets yngre trägolvsnivå. Foto mot NÖ av Niklas Virsén Upplandsmuseet.

Grupp I – Ometablering

Gruppen utgörs ett påfört tjockt marklager som lagts på platsen i utjämnande syfte. I detta marklager har lera, gödsel och träflis delvis trampats ned. Endast ett fragment av en skål i yngre rödgods påträffades i marklagret.

Grupp J – Hus 3

Resterna efter Hus 3 utgjordes av ett fragmentariskt trägolv som lagts direkt på ett konstruktionslager av homogen blålera. I anslutning till trägolvet fanns ett lager av småsten som bildade en stenlagd yta vilken möjligen ska tolkas som en del av en gårdsplan eller dylikt.

Grupp K – Öppen yta

I grupp K ingår marklager som stått öppna och utsatts för trampning. På så vis har ett hårt lager bildats med flera tunna mikrohorisonter med träflis och gödsel. Marklagret har bildats före Hus 3 uppfördes på platsen men de partier som ligger bredvid Hus 3 har fortsatt att användas även efter det att huset uppförts. I marklager 1538 som tillhör gruppen påträffades stengods som tillverkats i Siegburg, Tyskland med en datering till 1400-1500-tal (se vidare fyndmaterial)

Grupp L – Stenlagd gata

På en nivå om +3,92- 4,03 m.ö.h påträffades resterna efter en stenlagd gata. Stenläggningen utgjordes av en något slarvigt lagd packning av sten med en stenstorlek som var 0,1-0,2 m. Eftersom det endast är en begränsad yta som undersökts är det möjligt att stenläggningen inte är en del av en gata utan en del av en stenlagd gårdsplan eller annan öppen yta. Inga fynd gjordes i kontexter som tillhör gruppen.

Grupp M – Gata

Under den stenlagda gatan – grupp L fanns ytterligare rester som tyder på samma användning d.v.s. en öppen yta som trampats vilket tolkats som en gata. I gruppen ingår kontexter vilka troligen utgör olika skeenden i gatans användning. Stratigrafiskt yngst är ett mycket hårt, segt och kompakt marktäckande lager med horisonter av lera och träflis med inslag av bark och näver. Lagret tros ha bildats genom att material förts på yta vid upprepade tillfällen, vilket trampats ned i ytan och packats hårt. Lagret innehöll bl.a. 1,3 kg ben. Den osteologiska analysen visar att benen var mer fragmenterade i detta lager än i ett avfallslager (2405) samt att benen uppvisade högre frekvens av gnagspår. I benmaterialet fanns följande arter representerade; nöt, får/get, svin, fågel, fisk, katt (bilaga 5).

Under ovan beskrivna marklager fanns ett mycket hårt träflislager med inslag av lera, bark och näver. Marklagret innehöll flera kompakta mikrohorisonter vilket uppvisade ett skivigt tvärsnitt. Inga fynd kunde knytas till lagret, möjligen beror detta på att lagret undersökts med hacka p.g.a. kompaktheten. De äldsta kontexterna i grupp M utgörs av en stenpackning av 0,05 m stora stenar som lagts ovan ett konstruktionslager av grus och sand.

I de yngsta kontexterna i gruppen påträffades keramikskärvor av nästanstengods (F142 & F144) vilka troligen kommer från en kanna importerad från Köln med en datering till 1400-tal (se vidare fyndmaterial).

Figur 30.
Undersökningsytan i schakt C där kontexter i grupp M påträffats. I bildens framkant ses även delar av Hus 4 tillhörande grupp O. Foto mot SV av Niklas Virsén Upplandsmuseet.

Grupp N – Översvämning

Grupp N påträffades ca +3,50 m.ö.h och utgjordes av ett kraftigt lager av finkornig vattenavsatt sjösand som varvats med mörkgråsvart lera, träflis, kvistar och kolstänk. Detta svämlager täckte hela den handgrävda ytan men var som tjockast i schaktets södra del. Kontexterna i grupp N har tolkats som tillkomna genom en översvämning av den Mälärvik som vid tiden bör ha legat söder och sydväst om undersökningsytan på ett inte alltför långt avstånd. Fyndsammanställningen och kulturlagerinblandningen i svämsanden tyder på att översvämningen skett plötsligt. Här har tjocka kulturlager ackumulerats under en relativt kort tid, kanske bara ett par dagar eller en vecka. Översvämningen har troligen ägt rum under senare delen av 1300-talet.

I svämlagret påträffades ett fragment av en kanna i yngre svartgods, ett flertal järnföremål som inte varit möjliga att identifiera före konservering p.g.a. korrosion samt en slaggbit.

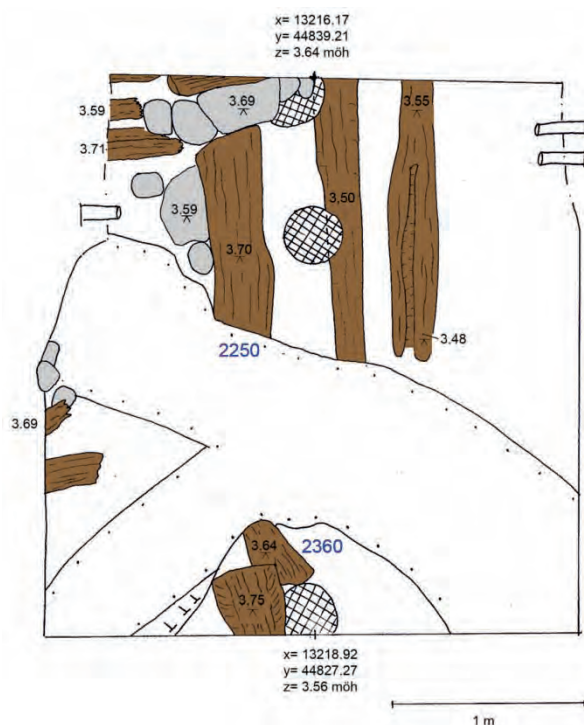
Figur 31. En kraftig översvämning tycks ha drabbat platsen som begravts i svämsand-grupp N. På fotot framgår även delar av Hus 4, grupp O. Foto mot S av Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 32. Grupp O - Hus 4. Den äldsta och mest välbevarade konstruktionen på platsen. Konstruktionen har tolkats som en syllburen knuttimrad byggnad med en stolprad utanför väggen. Foto Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Grupp O – Hus 4

Gruppen utgörs av resterna efter en konstruktion som tolkats som den äldsta byggnaden på platsen. Här fanns en träkonstruktion av liggande trästockar, syllstenar, tre stolphål med fyllning samt golvlager av lergolv samt delvis rester efter ett plankgolv. Intill huskonstruktionen fanns liggande kluvor vilket möjligen kan vara rester efter en kavelbro eller brädlagd gårdsplan. Under huset fanns en rustbädd som även förts till denna grupp.

Figur 33. Planritning av kontexter i Grupp O - Hus 4. På planen ses resterna efter konstruktionens ena hörn, samt de utanför väggen liggande stolparna liksom resterna efter en eventuell kavelbro eller brädlagd gård (th i bild). På planen har stolphålen skrafferats. De svarta siffrorna anger höjdnivån. Koordinater anges i Enköpings lokala system. Blå siffror anger dendroprovsnummer. Ytan som markerats med punkter visar parti som störts av en recent nedgrävning. Planritning i skala 1:40 upprättad och renritad av Anna Ölund.

Hus 4 har tolkats som resterna efter en knuttimrad byggnad. Trästockarna bars upp av en underliggande stensyll av 0,3-0,5 m stora stenar. Intill byggnadens yttervägg påträffades tre stolphål och ett fjärde stolphål har sannolikt förstörts av nedgrävningen för keramikröret. Stolphålen var 0,25 m i diameter och ca 0,1 m djupa och troligen har stolparna fungerat som stöttor för en vägg- eller takkonstruktion. Stolphålen var fyllda med svämsand vilket tyder på att de dragits upp efter att konstruktionen översvämmats. Svämsanden täckte hela Hus 4 och när denna avlägsnats framkom ett golvlager av trampad lera med inslag av träflis. Även en fragmentarisk plank påträffades på golvlagret vilket kan tyda på att delar av golvet varit brädlagt. Under golvet fanns ett hårt kompakterat träflislager vilket tolkats som rustbädd till huset.

Tyvär påträffades inga fynd som direkt kan knytas till gruppen. Den dendrokronologiska analysen visade på en ekstock med en försiktig åldersbestämning till perioden efter 1229-1253, men mest troligt är att ekstocken är avverkad 1230-1270. Den andra stocken var av tall vilken avverkningen var möjlig att datera till vinterhalvåret 1266/67. Det är alltså möjligt att dessa båda stockar avverkats samtidigt år 1266/67. Dateringen visar samstämmighet med dateringen av trästockar i sektion B. Hus 4 kan möjligen tillsammans med denna konstruktion utgöra en del av en statstomt.

Grupp P – Torrläggning i strandkant

Under Hus 4 fanns utfyllnadslager och marklager som tillhör tomtens etablering vilka förts till Grupp P. Dessa utfyllnadslager var sammanlagt ca 0,5 m tjocka och mycket kompakterade. Bevarandemiljön för organiskt material var utomordentlig och det är från denna grupp som största delen av fyndmaterialet påträffades.

Det övre marktäckande utfyllnadslagret utgjordes av kompakt träflis, huggspån, lera, gödsel, bark och näver. Lagret var ca 0,2 m tjockt och i det påträffades bl.a. en snidad sprint samt en trästicka med tre hål på var sida, varav dock endast två genomgående (figur 43). Under lagret påträffades en hårdgjord mycket kompakt yta av horisontellt liggande huggspån. Möjligen har huggspånen lagts ut i syfte att göra ytan tillgänglig att gå på.

Figur 34. Grupp P. Kompakt hård yta av liggande huggspån påträffades ca +3,20 m.ö.h. Lagren i gruppen representerar utfyllnader som gjorts för att torrlägga den forna strandkanten. Foto Niklas Virsén, Upplandsmuseet.

Under den hårda träflisyten fanns ett kompakt gödselblandat träflislager med kvistar och ris (A2383). I lagret påträffades två nedslagna störor, ca 0,05 m i diameter. Lagret som var 0,20-0,25 m tjockt var mycket svårgrävt p.g.a. det kompakta och sammanpressande materialet. Det faktum att lagret också befann sig under grundvattennivå komplicerade naturligtvis också undersökningen. Fynden samlades in genom att större stycken av träflislagren togs upp och hackades igenom. Fyndmaterialet visade på mycket goda bevaringsförhållanden för organiskt material. Här påträffades bl.a. delar av lädersko, trätallrikar, och laggkärl, ett flertal korypinnar, träpliggar/stickor med snidade ändar liksom träsprintar (se bilaga 2). I lagret påträffades även en sammansatt dubbelkam med profilerade ändskivor (typ 8a, se vidare fyndmaterial).

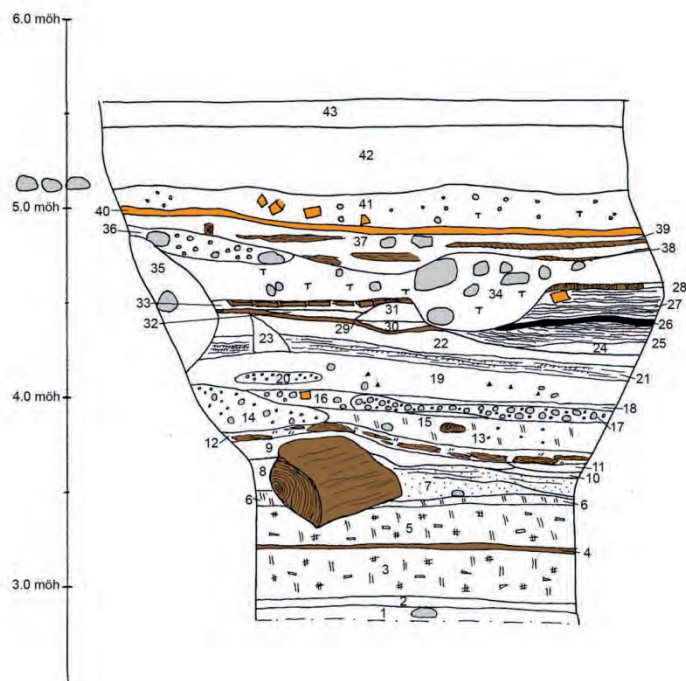
Innan opåverkad bottennivå nåddes grävdes ett infiltrationslager (2405, 2504) där kulturpåverkat material blandats med naturlig sjösand. Detta nedersta lager har tolkats som ett avfallslager som bildats när platsen fortfarande inte tagits i anspråk utan legat i direkt strandkant. Från lagret samlades ca 2,2 kg (99 fragment) ben in för osteologisk analys. Analysen visade att benen legat skyddade för nötning och efter deposition troligen i vattenkanten. I benmaterialet påträffades ben från nöt, svin, får/get, stor gräsätare, mellanstort däggdjur och fisk (bilaga 5). I lägret påträffades ett tvinnat rep av bast ca 0,3 m långt och mycket välbevarat.

Sektion C

Efter avslutad undersökning av den handgrävda ytan i schakt C dokumenterades två sektioner, den mot SV som sektion C och den mot SÖ som sektion D.

Figur 35. Sektion C i schakt C. I sektionen framträder den kompakta stratigrafin. Foto mot SÖ av Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Figur 36. Sektionsritning av sektion C i schakt C. Ritning i skala 1:40 upprättad och renritad av Anna Ölund.

Beskrivning sektion C:

1. Naturlig finkornig ljusgrå sand med inslag av blålera.
2. Infiltrationslager av ljusgrå sand blandat med mörkgrå lera med gödsel, träflis och stora djurben (kontext 2405).
3. Mörkbrun gödselbemängd lera med stort inslag av träbitar, träflis, näver, bark, gräs, ris, pinnar och kvistar. Fynd av läder trä och djurben. (kontext 2383).
4. Träflislager av torrt hårt packat träflis och träbitar. (kontext 2369).
5. Mycket likt L3. Dock inte lika mycket gödsel. Stort inslag av träbitar, träflis, näver och bark. Även vertikalt orienterade komponenter i lagret. (kontext 2227).
6. Hårt packad träflis och bark.
7. Finkornig ljusgrå sand med inslag av mörkgrå lera i stråk, flera mikrohorisonter, stänk av kol och träflis.
8. Mörkgrå sandblandad lera med mycket kol och sot.
9. Grått grus.
10. Sandblandad mörkgrå lera med träflis och kol. Troligen en del av L10.
11. Grågult sandblandat grus-
12. Mörk gråbrun lera med kol och sot, med mycket bevarat liggande trä som delvis är bränt och multnat.
13. Heterogen mörkgrå siltig lera med inslag av partier av grusig ljus sand, murbruk, bränt trä, träflis. Inslag av kol och tegelstänk. (kontext 1538).
14. Omblandat grågult grus med småsten.
15. Gult sandigt grus.
16. Småsten i ljusgult grus.
17. Stenläggning av 0,05 m stora runda stenar.
18. Finkornigt gult grus.
19. Mörkbrun siltig lera med mycket kolstänk och träflis samt inslag av murbruk, småsten och tegelfnyk.
20. Som 16.
21. Mörkbrun mycket varvig lera med träflis och kol. Tjocka stråk av djurhår/päls som är mycket kompakt. Horisontella varv.
22. Homogen gråbrun siltig lera med sandinslag och kolstänk.
23. Gråbrunt grus.
24. Mörk askgrå siltig lera med kolstänk.
25. Mycket varvigt med många horisonter av vitt pulveriserad kalk blandad sand varvat med kol och sot.
26. Brandlager av gråsvart kol.
27. Som 25.
28. Träkonstruktion av multnat brandpåverkat trä av liggande plank.
29. Rödbunt multnat trä. Lager med oklar träriktning.
30. Vitgul bränd kalkblandad sand med kolstänk.
31. Som L30 fast askgrått.
32. Rödbrun lera med mycket multnat trä.
33. Träkonstruktion av mörkbrunt multnat och brandskadat trä.
34. Mellangrå grusig lera med småsten och 0,1 m stora sten, tegelbitar.
35. Nedgrävning fylld med rödbrun humös mylla med mycket rotträdar.
36. Mörkgrått grus med småsten.

37. Omrörd torr sandig silt med grus och mycket trärester. Inslag av rötter, kluttar av blålera, bränd lera, tegel och kol.
38. Plankgolv? av liggande trä torrt och nedbrutet.
39. Plankgolv? liggande torrt och nedbrutet trä.
40. Orangeröd lins av krossat pulvrerat tegel.
41. Torrt omrört siltigt grus med tegelbitar och småsten.
42. Asfalt.

Lagren i sektionen har i många fall gått att koppla till de kontexter som påträffades inom den handgrävda undersökningsytan. I sektionen har dock ett lager observerats (lager 21) som inte funnits inom den handgrävda ytan, då detta har grävts bort av ledningsschaktet för VA. Lagret var ca 0,1 m tjockt och innehöll stora mängder djurhår/päls som varvats med lera i horisontella stråk. Lagret påträffades på ca +4,25 m.ö.h och bör rent stratigrafiskt ingå i grupp K, tillhörande tiden efter Hus 3, dvs 1500-1650.

Djurhåret som var synligt i sektionen bedömdes vara från samma art och ett prov togs för analys. Analysen utfördes av Sylvia Sandelin på Arkeologi Analys. Analysen visade att provet innehöll underhår från bäver. Bäverskinnet var troligen ruppatt, d.v.s. de grova, tjockare stickelhåret har ryckts bort från skinnets (Bilaga 7). Bäverskinn av denna typ återfinns i arkeologiska sammanhang i s.k. högstatusmiljöer. Dessa skinn har varit mycket kostsamma att få fram och har troligen endast används till delar av klädedräkten som pälsbräm och kantning.

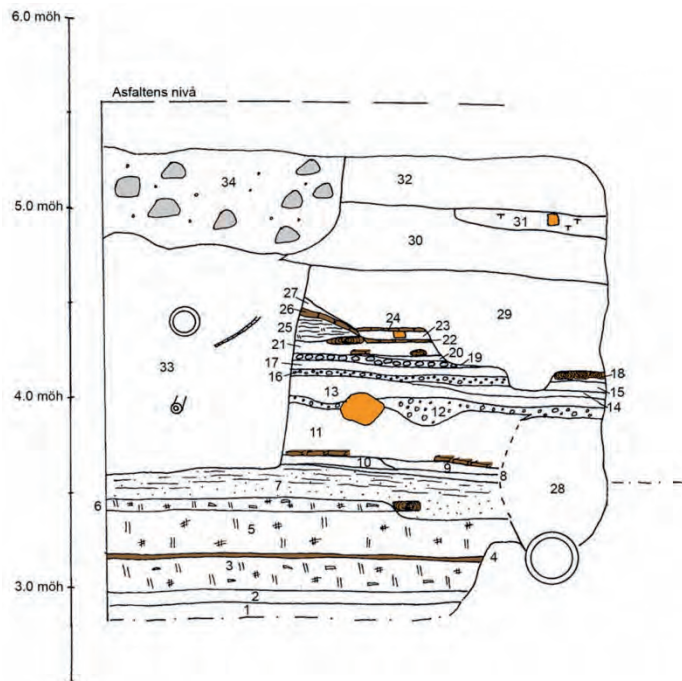
Närvaron av bäverpäls i kvarteret Traktören samt det faktum att lagret är relativt tjockt tyder på att man på platsen ägnat sig åt skinnberedning av något slag. Möjligen är det resterna efter ett garveri eller körsnärsvksamhet som framträder i det arkeologiska materialet.

Sektion D

Efter avslutad undersökning av den handgrävda ytan i schakt C dokumenterades sektion D som vetter mot SV och stadshotellets gård.

Figur 37. Sektion D i schakt C. Sektion mot stadshotellets gård. Foto mot S av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Figur 38. Sektionsritning av sektion D i schakt C. Ritning i skala 1:40. Upprättad och renritad av Anna Ölund.

Beskrivning sektion D:

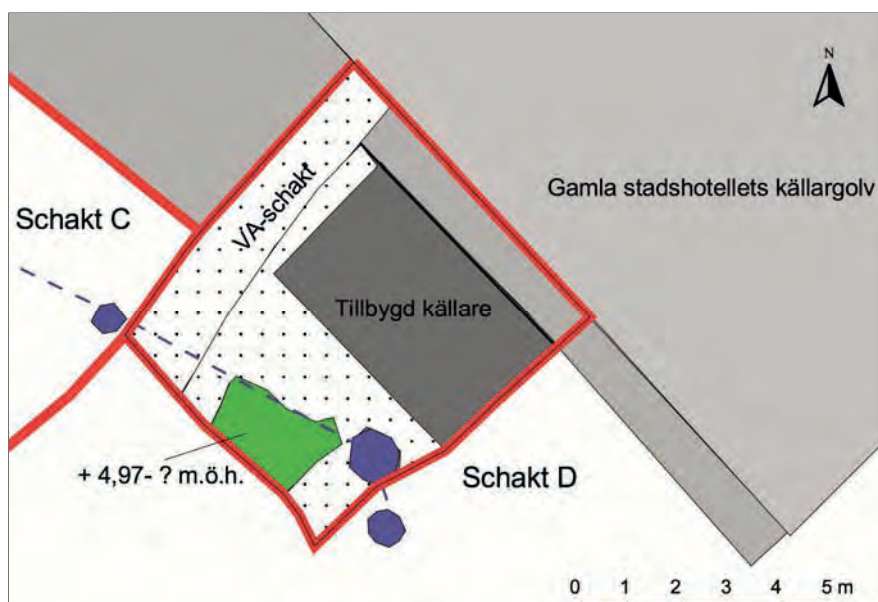
1. Naturlig grå finkornig sand.
2. Infiltrationslager av grå sand med inslag av brungrå lera med gödsel, träflis, gräs och kvistar. (kontext 2405).
3. Brunt utfyllnadslager av gödselblandad lera med mycket träflis, träbitar, bark, näver, barr och pinnar/kvistar. Fynd av stora djurben, läder och träföremål.
4. Träflislager av torrt hårt packat träflis och träbitar. (kontext 2369).
5. Brungrått utfyllnadslager av lera med starka inslag av träflis, gödsel, träbitar, bark, näver och gräs. (kontext 2371).
6. Mörkgrå mycket kompakt barkblandad lera med inslag av gödsel, träbitar och träflis.
7. Gråvit finkornig sand med inblandning av mörk lera, träflis och kolstänk. Lagret är mindre kulturpåverkat mot botten. Flammigt, melerat med horisontella stråk. (kontext 2115).
8. Ljusgrått grus. (kontext 1960).
9. Stenblandat grus.
10. Mörkgrå siltig lera med trä och kol.
11. Mörk brunsvart kompakt lera med inslag av silt, träflis, kolstänk, murbruk. Trä mot botten. (kontext 1870?) (kontext 1934)?
12. Ljusgrått grus med småsten, ojämn botten.
13. Mörkbrun humös lera med inslag av silt, gödsel, träflis och kolstänk. (kontext 1538).
14. Gulgrå ljus närmast ren lera. (kontext 1530).
15. Mörkbrun homogen lera med gödselinblandning. (kontext 1448).
16. Grusläggning. (kontext 1494).
17. Som 15.
18. Träläggning av tre 0,03 m höga multna plankor.
19. Stenläggning av 0,05 m stora runda stenar. (kontext 1428).
20. Ljusbult sandigt grus.
21. Mörkgrå lerig strimmig silt med trärester. (kontext 1397)?
22. Trägol? av liggande plank. (kontext 1345)
23. Raseringslager av askgrå lera med tegelkross, kol och sot. (kontext 1195).
24. Träkonstruktion, något bränd.
25. Vitbränd kalkblandad sand med många horisonter av kol, golvlager. (kontext 1337).
26. Trägol, övre golvnivå.
27. Bränd vitgul sand.
28. Nedgrävning för Strömbergsrör. Mycket svårt att urskilja nedgrävningens omfattning.
29. Mellangrå grusig lera med inslag av träflis, tegelkross, och småsten. Nedgrävning för Hus 2.
30. Mörkt brungrått lerigt grus med inslag av träflis och småsten.
31. Raseringslager av bränt trä kol, tegel och murbruk.
32. Konstruktionslager under stenläggning av ljus grus.
33. Ledningsschakt med ljus grus.
34. Fyll av grus med stora stenar.

Schakt D

Figur 39. Schakt D som grävdes intill stadshotellets grundmur. Här påträffades en tidigare okänd källare och omfattande sentida nedgrävningar. I bakgrunden ses hotellets källargolv och Stora Torget. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Schakt D placerades intill stadshotellets grundmur där tanken var att den handgrävda ytan skulle undersökas. På platsen påträffades dock en tidigare okänd källargrund varpå den handgrävda ytans placering fick ändras. Schakt D grävdes ca 0,5-1 m djupt och här kunde det snabbt konstateras att källargrunden hade förstört lagerbilden. Endast ett mindre parti av bevarade kulturlager fanns kvar. I partiet mellan stadshotellets grundmur och källargrunden löpte ett ledningsschakt på samma nivå som stadshotellets källargolv, d.v.s. +4,5 m.ö.h. Inom denna yta fanns dessutom två stora dagvattenbrunnar samt ett schakt mellan dem. Vidare arkeologisk förundersökning avbröts då syftet med schaktets placering var att finna en yta som inte störets av recenta nedgrävningar.

Figur 40. Schakt D grävdes intill stadshotellets källargolv och källarmur. I schaktet påträffades en tillbygd källare samt ledningsschakt. Endast ett litet parti kulturlager fanns bevarat. Planen visar höjdnivåer för påträffat kulturlager. Schakt= rött. Kulturlager= grönt. VA-ledning= blått. Byggnader=grått. Skala 1:150

Fasindelning

För att förtydliga och underlätta förståelsen av undersökningsresultaten har de stratigrafiska kontexterna inte bara delats in i grupper utan också i faser. Liknande fasindelningar av arkeologiskt resultat sker ofta i samband med rapportarbetet, där kriterierna för fasindelningen ser mycket olika ut. Vanligen har förändring av bebyggelsen legat till grund för skiljet mellan en fas till en annan. Vid en fasindelning bör man dock ha i åtanke att indelningen leder till en förenkling av komplicerade skeenden och det som presenteras är ett fruset ögonblick av platsens historia (jmf diskussion Fogelberg, Gardelin & Menander 2004, s 25f). I denna fasindelning har skiljet mellan faserna dragits vid förändringar i bebyggelsen. Detta har varit det ända möjliga tillvägagångssättet då undersökningsytan var mycket begränsad. För att erhålla korta faser vid en arkeologisk undersökning krävs väldaterade fynd, dendrokronologiska resultat, mynt samt helst även skriftliga källor och kartmaterial. Vid förundersökningen av kvarteret Traktören har möjligheten att erhålla detta varit mycket begränsad. En del av dendroproven var inte möjliga att datera och myntfynd saknades helt. Även skriftliga källor och äldre kartmaterial saknas. Dateringen av faserna vilar därmed på fyndmaterialet, huvudsakligen keramiken vilket ger vidare dateringsramar. Indelningen har därmed inneburit förhållandevis långa faser.

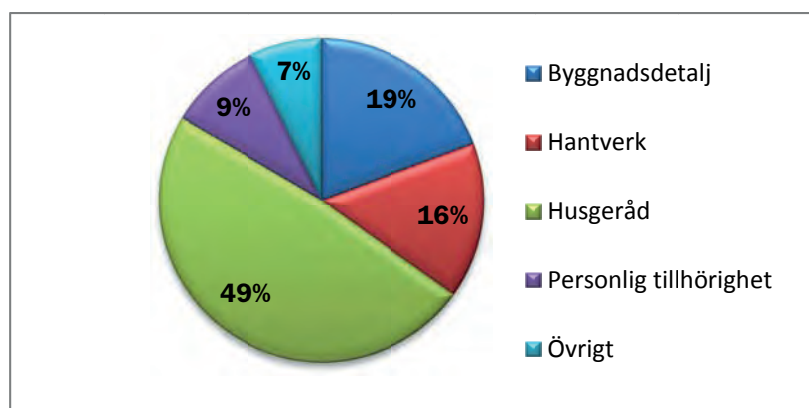
Fas	Datering	Aktivitet	Grupp	Dateringskälla
10	1940-2010	Modernisering	A,B	Historiska källor, Fynd
9	1930-1940	Modernisering, ledningsarbeten	C	Keramik, Fynd
8	1880- 1930	Stadshotellet uppförs	D,E	Historiska källor
7	1800-1880	Reglering, Hus 1	F,G	Keramik, Fynd
6	1650-1799	Bebyggelse, Hus 2	H,I	Keramik, Fynd
5	1500-1650	Bebyggelse, Hus 3	J,K	Keramik, Fynd
4	1350-1500	Ometablering	L,M	Keramik, Fynd
3	1350-1400	Översvämning	N	Fynd
2	1267-1350	Bebyggelseetablering Hus 4, samt konstruktion i sektion B	O	Dendrokronologi, Fynd, Keramik
1	1200-1267	Strandnära aktiviteter, utfyllnader	P	Keramik, Fynd
0	-1200	Sjöbotten	-	

Figur 41. Tabell över fasindelningen av lämningarna i schakt C.

Fyndmaterial

Sammanlagt 193 fyndposter har registrerats från förundersökningen. Fyndmaterialet registrerades i Intrasis kontext för kontext löpande under fältarbetet. Förutom en gemensam basregistrering för samtliga föremål har olika fynd- och materialkategorier specialregistrerats främst i ett daterande syfte. Dessutom har fyndmaterialet indelats i föremålskategorier i ett försök att återspegla områdets funktionella förändring över tid (jmf resonemang i Ölund & Kjellberg 2006:96f). Särskilt föremål som kopplats till primära depositioner har prioriterats och viktats generellt högre om platsens dateringar och funktioner. Samtliga fynd finns sammanställda i bilaga 2. För fullständig redovisning av varje enskilt fynd och uppgifter om kategoriernas specialregistrering hänvisas till den digitala grunddatan.

En statistisk analys av föremålskategoriernas fördelning inom kontexter som kopplats till äldre bebyggelse visar på en normal fördelning för en stadsgårdsbebyggelse. Den helt dominerande kategorin utgörs av husgeråd (mestadels keramik), varefter byggnadsdetaljer (kakel, spik, beslag m.m.) och hantverk (träsprintar och smidesslagg) följer som de största grupperna. Sannolikt skall också merparten av föremålen i övrigt-kategorin tillföras byggnadsdetaljer då de i hög utsträckning utgörs av kraftigt korroderade föremål, troligen spikar och likande föremål. Husgeråden förekommer relativt frekvent över tiden liksom även byggnadsdetaljer. För hantverket utgör de äldsta bebyggelseskikten lejonparten där föremål i trä dominerar. Dessa föremål utgörs i hög grad sprintar och pluggar som kopplats till någon form av hantverksaktivitet (se nedan). I dessa nivåer förekommer även ett mindre lädermaterial i form av skinnspill. I övrigt utgörs hantverkspåren (förutom förekomsten av bäverhår, se bilaga 7) av enskilda fragment av smidesslagg och produktionsavfall från keramisk tillverkning i eftermedeltida kontexter.

Figur 42. Diagram över föremålskategoriernas fördelning inom kontexter de kontexter som kopplas till fas 1-7 som representerar bebyggelse på tomten före stadshotellens tillkomst. Lejonparten av hantverksmaterialet kan knytas till strandnära aktiviteter före bebyggelsens etablering under fas 2. Materialsammansättningen visar med denna reservation därigenom att området i första hand präglats av aktiviteter tillhörande en boendemiljö, sannolikt stadsgårdsbebyggelse.

Datering av fynd och därmed deras kontextuella sammanhang varit det alltigenom prioriterade vid registreringen. Detta har medfört att utvalda fynd har registrerats mer noggrant medan andra har registrerats mer summariskt i tidsbesparande syften. Nedan följer en sammanställning av de större och mer daterbara materialkategorier som använts vid den vidare bearbetningen av bebyggelsens kronologiska indelning.

Figur 43. Exempel på välbevarade föremål i organiskt material från de undre kulturlagernivåerna i schakt C. Lagren har daterats till 1200-tal. Ovan till vänster ses ett rep av tvinnat bast (F177), ovan t.h. delar till en sko (F193), Nedan t.v. tre fragment av svarvade träkärl och nedan t.h. ett genomborrat träföremål med okänd funktion (F165). Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

- Yngre svartgods förekommer i primära kontexter endast från fas 1, 2 och 3 vilket motsvarar 1200-tal till omkring 1350.
- Äldre rödgods förekommer endast under fas 1, d.v.s. 1200-tal fram till bebyggelseetablering 1267. Sannolikt ska en del fragment kopplas till bebyggelsen under fas 2, d.v.s. från ca 1250- 1350.
- Nästan helt genomsintrat stengods förekommer under fas 4, d.v.s. omkring 1350-1500.
- Helt genomsintrat stengods förekommer endast under fas 4 och 5 d.v.s. perioden från omkring 1350-1650.
- Yngre rödgods förekommer från fas 6 och framåt, d.v.s. från 1600-talets mitt och framåt. Ett undantag av ett svardefinierat fragment, möjligen en skärva av äldre rödgods men med invändig glasyrfläck, förekommer redan i fas 1.
- Fajans, porslin och flintgods förekommer från och med fas 7 och framåt, dvs. från och med regleringen 1799.
- Sammansatta dubbelkammar av medeltida typ förekommer i kontexter som kopplas till fas 1 och 2, d.v.s. omkring år 1200-1350.
- Kvarnstensfragment av medeltida typ förekommer i primära kontexter endast från fas 1, d.v.s. ca 1200-1267.
- Ugnskakel förekommer i kontexter daterade från fas 7 och framåt, dvs. från och med regleringen 1799.
- Kritpipor förekommer endast under fas 7, d.v.s. ca 1800-1880.
- Fönsterglas förekommer i kontexter daterade från fas 6 och framåt, d.v.s. från 1600-talets mitt och framåt.
- Buteljglas liksom andra glaskärl förekommer i kontexter daterade från fas 7 och framåt, d.v.s. från och med regleringen 1799.

Figur 44. F124, en sammansatt dubbelkam med profilerade ändskivor och järnitar som påträffades i lager daterade till 1200-talets andra hälft. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Sammantaget visar fyndmaterialet från förundersökningen på stora likheter med fyndmaterial från de tidigare undersökningarna i kvarteret Traktören 1975 och 1976 (se bilaga 9). I detta sammanhang förtjänar några enskilda fynd och fyndkategorier att särskilt omnämnas utöver vad gäller deras datering.

Vid förundersökningen framkom ett stort och extremt välbevarat organiskt fyndmaterial i de nedre nivåerna av schakt C. Undersökningen försvarades av det framträngande grundvatten som varit avgörande för föremålens bevarande. De fuktiga och mycket kompakterade träflislagren i schaktets botten kunde endast genomsökas för hand och i block, vilket medförde att en del föremål skadats vid upptagandet eller att mindre föremål förbisett helt. Hade exempelvis en mer kostnadskrävande vattensällning varit möjlig att tillämpa vid förundersökningen hade sannolikt dessa föremålskategorier ökat väsentligt i antal fynd. Som exempel på föremål av organiskt material kan nämnas ett mycket ovanligt och i det närmaste unikt och välbevarat tvinnat rep av bast, delar av skor, så kallade korvpinnar till matberedning, delar av svarvade träkärl och ett stort antal sprintar och pluggar (se figur 45). Dessa sprintar och pluggar föreföll vara av standardiserat utförande, med mycket likartade mått och tekniskt utförande. De tolkades därför som tillhörande någon form av den hantverksaktivitet som pågått på eller i anslutning till tomten innan den första bebyggelsen etablerats. Vilken typ av hantverk detta varit är ännu oklart.

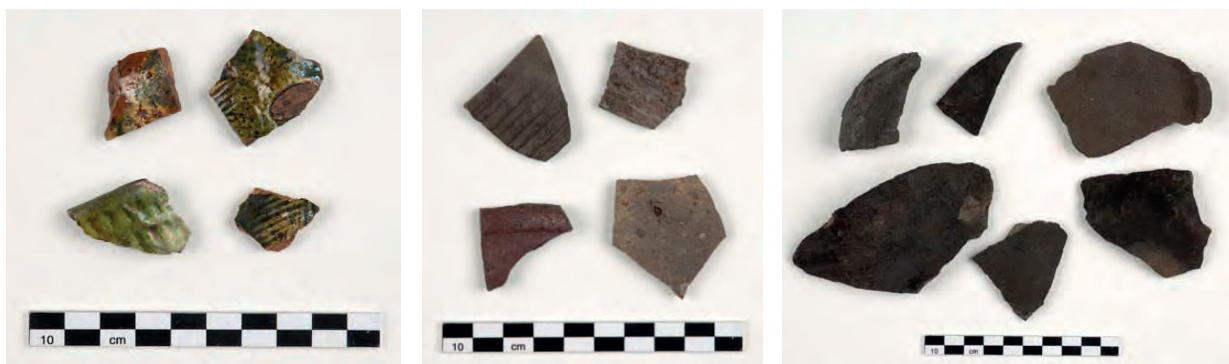
Figur 45. Några av de korvpinnar, sprint- och pluggliknande föremål som tillvaratagits från förundersökningen. Korvpinnarnas funktion är trots namnet omdiskuterat, men de kopplas vanligen till matberedning och hantering (Dahlbäck 1982:246). Vilken funktion de sprint- och pluggliknande föremålen haft är oklart men troligen kan de p.g.a. deras standardiserade utförande kopplas till någon form av hantverk. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Mindre föremål i organiskt material saknas i det närmaste helt från de övre nivåerna medan de förekommer i stort antal och god kondition från de nedre. Vad gäller metall kan konstateras att metallfyndens frekvens är högre i de övre nivåerna, men om detta är ett

resultat av bevarandeförhållanden eller skillnader i materiella konsumtionsmönster är svårt att närmare avgöra.

Vid förundersökningen påträffades trots den begränsade undersökningsytan ett relativt stort och varierat keramikmaterial från hög- och senmedeltid. Materialet utgörs av kärl i yngre svartgods, äldre rödgods, nästan genomsintrat och genomsintrat stengods. Redan de tidigare undersökningarna i kvarteret har visat på materialets möjligheter som ett viktigt framtida referensmaterial (Broberg & Hasselmo 1981), med potentiell vittnesbörd om såväl handelsvägar som kulturella och sociala mönster i den urbana miljön.

Förundersökningen har visat på att ett mycket stort och varierat fyndmaterial sannolikt kommer att framkomma vid en eventuell slutundersökning. För de lägre och medeltida nivåerna, under stadshotellets källargolv och på den angränsande gårdsytan, kommer sannolikt välbevarade föremål i organiskt material samt ett förhållandevis stort och skiftande keramikmaterial vara det dominerande. För de övre och därmed eftermedeltida nivåer som undersökts utanför stadshotellets grunder utgör husgeråd i glas och keramik samt byggnadsdetaljer i järn sannolikt den större delen.

Figur 46. Ett urval av skärvor som påträffades vid förundersökningen. Materialet i de nedre nivåerna domineras av skärvor från hög- och senmedeltida kannor och kokkärl. Det äldre rödgodset t.v. är till stora delar av s.k. Aardenburg-typ och visar på kontakter med flandriska eller nederländska produktionsorter, medan stengodset (mitten) tillverkats i Tyskland. Produktionen av det yngre svartgodset (t.h.) är ännu till stora delar okänd och materialet från kvarteret Traktören utgör i detta sammanhang en potentiellt viktig framtida forskningsresurs. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Naturvetenskapliga analyser

På stadsarkeologiska undersökningar utgör fyndmaterialet och den stratigrafiska analysen grunden för tolkningen av platsen och dess användning. Som ett komplement till detta insamlas prover som kan ge absoluta dateringar liksom kunskap om markanvändningen och vilka strategier som nyttjats. De analyser som kom att bli aktuella vid förundersökningen och som finns upptagna i undersökningsplanen var; dendrokronologisk analys av träkonstruktioner, osteologisk analys av utvalt benmaterial samt en markofossilanalys av utvalda jordprover. Vid undersökningen påträffades även ett lager av djurhår/päls vilket också ansågs prioriterat för en naturvetenskaplig analys.

Dendrokronologisk analys

Sammanlagt samlades 5 prov av trästockar in för dendrokronologisk analys. Analysen har utförts av Hans Linderson vid Nationella laboratoriet för vedartsanatomy och dendrokronologi vid Lunds Universitet. Analysen visade i maj 2011 på två daterade prov. I februari 2012 gjordes en komplettering av resultaten då ytterligare ett prov hade daterats (se bilaga 6). Tre av proven kom från den äldsta konstruktionen på platsen, Hus 4 (dendronummer 62906-62908). Ett prov togs från Hus 3 och ett prov från trästockar i sektion B:s nedre lager (dendronummer 62909 respektive 62910).

Tre prov var möjliga att datera, två från Hus 4 och ett prov från trästocken i sektion B. Analysen av virket från Hus 4 visade på en ekstock med en försiktig åldersbestämning till perioden efter 1229-1253, men mest troligt är att ekstocken är avverkad 1230-1270. Den andra stocken var av tall vilken avverkningen var möjlig att datera till vinterhalvåret 1266/67. Det är alltså möjligt att dessa båda stockar avverkats samtidigt år 1266/67. Prov 62910 från en trästock i sektion B daterades till vinterhalvåret 1267/68 (se bilaga 6).

Osteologisk analys

En osteologisk analys av utvalt benmaterial genomfördes i syfte att erhålla en översiktlig bedömning och utvärdering av det osteologiska materialets potential och bevarandegrad. Analysen utfördes av Emma Sjöling, SAU (Societas Archaeologica Upsaliensis) (bilaga 5). Ben från två kontexter; ett marklager vilket tolkats som en gata eller annan öppen yta (1850, 1860 och 1870) samt ett infiltrationslager med avfall mot sjöbotten (A2405) analyserades. Analysen som omfattade 1,3 respektive 2,2 kg visade att benen i marklagret var betydligt mer fragmenterade och hade en högre grad av gnagspår än benen i avfallslagret. I benmaterialet har ett flertal arter identifierats där nöt dominerar stort, följt av får/get, svin, fågel, fisk, katt, get och får. Båda de analyserade lagren uppvisade en klar dominans (70% respektive 64%) av köttrika skelettdelar d.v.s. en överrepresentation av matavfall. Benmaterialet bedömdes som mycket välbevarat vad gäller ytstrukturen. Även fiskfjäll och små fiskben samt små benslag från katt och fågel har bevarats väl vilket tyder på att benmaterialet har stor potential vid en eventuell slutundersökning.

Ur ett osteologiskt perspektiv är det önskvärt att ett representativt urval av benmaterialet samlades in genom vattensällning vid en eventuell slutundersökning. Vattensällning resulterar inte bara i att fler fragment kan tillvaratas, utan att även mindre fragment och därmed även mindre djurarter kan identifieras som exempelvis fisk och fågel (bilaga 5).

Makrofossilanalys

Fyra insamlade jordprov kom att skickas på analys av växtmakrofossil. Analysen och har utförts av Stefan Gustafsson, Oden Kulturinformation (bilaga 4). Samtliga prov innehöll enligt analysen enormt stora frö mängder. Prepareringen av proven och analysen var därför tidskrävande. I jordproven fanns förutom obränd fröer även annat material såsom växtdelar, brak, näver, trä, kvistar, strå. Analysen visade att bevaringsförhållandena för subfossilt växtmaterial är alldeles utomordentligt bra på den undersökta platsen. Artsammansättningen visar på främst två olika marktyper; dels en fuktig och kanske strandnära mark och dels åkermark eller mark som gödslas på ett eller annat sätt. Det ogräs som påträffades trivs bäst på gårdsplaner, vägkanter och skräpmark. I materialet påträffades även några frön som inte varit möjliga att bestämma till art eller familj. Dessa härstammar sannolikt från importerade eller ovanliga växter.

Med tanke på de stora frö mängderna som finns i kulturlagren på platsen skulle det vid eventuellt kommande analyser förmodligen vara mer kostnadseffektivt att ha med en arkeobotaniker i fält. Dels för att handa provtagningen och dels för att analysera proverna fortlöpande.

Pälsanalys

I sektion C vid den handgrävda ytan i schakt C påträffades ett 0,1 m tjockt lager av där djurhår varvats med lera. Ett prov från detta lager skickades på analys till Sylvia Sandelin på Arkeologi Analys (Bilaga 7). Djurhåret/pälsen har jämförts med fibrer från utter, järv, fjällräv, grävling, björn, varg, räv, lo, rådjur, mård, ekorre, människohår, sobel, häst, ull, iller, bäver, skogshare, ko samt vikare, gråsäl och knobbsäl. Analysen visade att provet innehöll underhår från bäver. Bäversonskinn var troligen rupp, dvs de grova, tjockare stickelhåret har ryckts bort från skinn.

Närvaron av bäverpäl i kvarteret Traktören samt det faktum att lagret är relativt tjockt tyder på att man på platsen ägnat sig åt skinnberedning av något slag. Möjligen är det resterna efter ett garveri eller körsnärsvksamhet som framträder i det arkeologiska materialet

Konklusion

Förundersökningen har visat på omfattande lämningar efter urban aktivitet under närmare 800 år. Lämningarna på platsen utgör spåren efter ett flertal hus, gator och/ eller andra öppna ytor samt spår efter strandnära aktiviteter. Fynden visar att husen kan knytas till hushåll och sannolikt är det stadsgårdsbebyggelse som påträffats. Hur denna bebyggelse sett ut och varit strukturerad har inte gått att klarlägga inom den begränsade yta som omfattats av undersökningen.

De första försöken att torrlägga marken sker sannolikt under 1200-talets första hälft. Vid denna tid uppstod ett behov av etableringsbar mark i direkt anslutning till den forna Mälarvik som vid tiden hade sin strandkant på platsen. Troligen har avfall kastats ut i vattenbrynet, där också möjligen djur förts på strandbete. Tjocka massor av träflis, huggspån, bark, ris och kvistar har använts för att skapa torr mark.

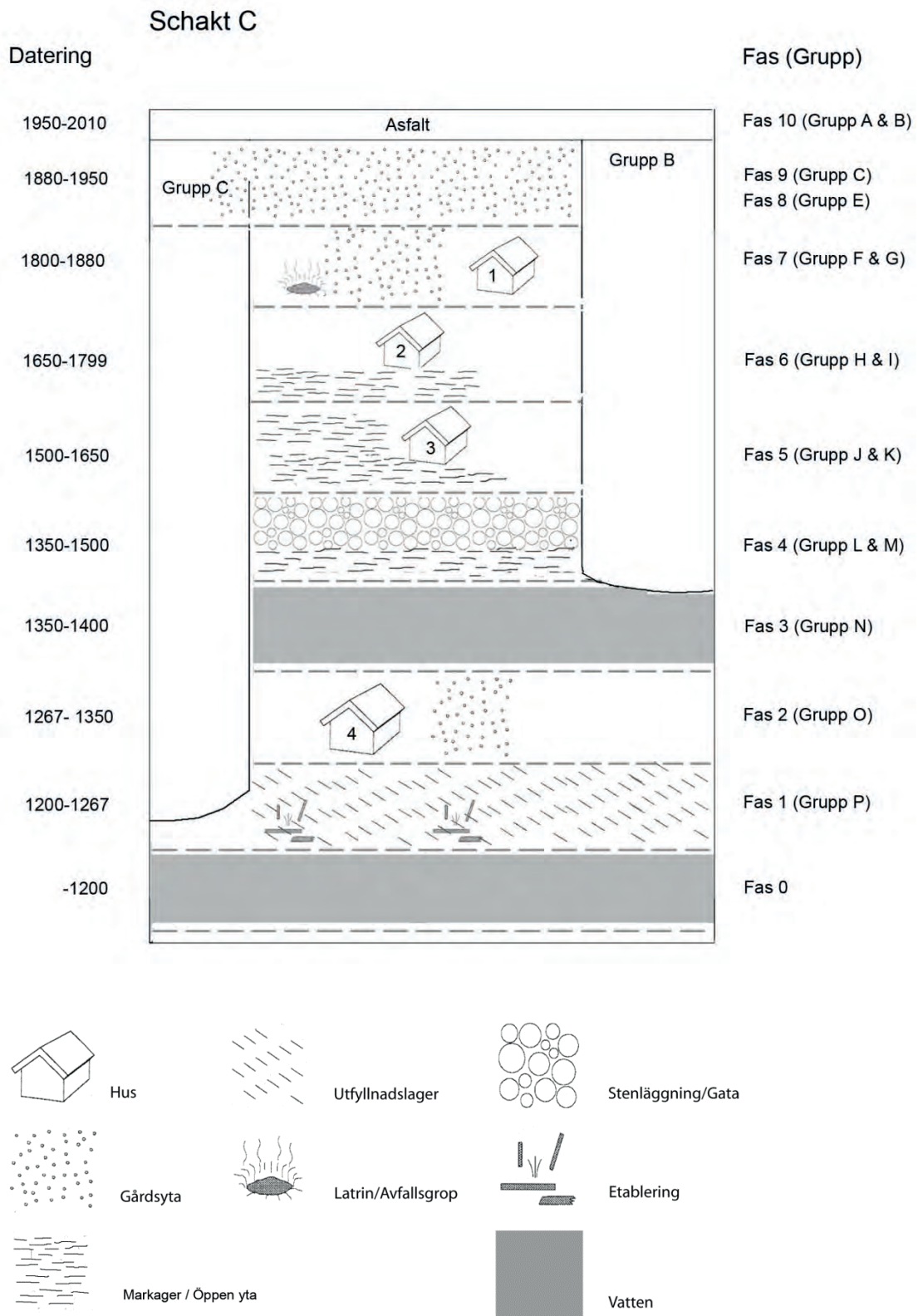
Tiden strax efter 1267 byggs det första huset på platsen. Byggnaden är knuttimrad och vilar på en stensyll. Väg- eller takkonstruktionen förses med utanpåliggande extra stöttor. Möjligen finns också en bräddlagd yta eller gård intill huset. Byggnaden har legat i direkt anslutning till vattnet men det är oklart vad det används till. Ytterligare en konstruktion från året efter (1268) byggs som troligen legat i anslutning till det första huset. Under 1300-talets andra hälft översvämmas platsen. Tjocka svämsandslager begraver huset. Troligen har översvämningen skett plötsligt och endast pågått en kort tid. Huset monteras sannolikt ned och virket används någon annanstans.

Efter översvämningen sker en ometablering på platsen. Nu tycks det som om ytan istället för att bebyggas, hålls öppen. Här trampas lera, träflis, bark och näver till hårda ytor. Nytt material förs hela tiden på ytan, så att hårda trampade skikt bildas med tiden. Möjligen är det en gata vi ser i det arkeologiska materialet. Spåren skulle också kunna utgöra resterna efter en annan typ av öppen yta. Under senmedeltid förses den trampade hårda ytan med en stenläggning. Sannolikt har platsen samma funktion som under föregående period, men nu sker ett tydligt tillrättaläggande av marken.

Den stenlagda gatan hålls under 1500-1650 talet inte längre frilagd, utan lera och träflis trampas återigen ned till kompakta skikt. Kanske har platsens funktion ändrats, vilket byggnationen av ett hus tyder på. Spåren efter huset var mycket fragmentariska men här tycks även en gårdsplan legat. Vid denna tid fanns också i direkt anslutning till den undersökta ytan spåren efter hantering av bäverskinn. Möjligen är det hantverksaktivitet i form av ett garveri eller körsnärverksamhet vi ser i materialet.

Huset ersätts av ett nytt hus under perioden 1650-1799. Detta hus brinner sannolikt ned i den stora stadsbranden den 23 augusti 1799. Efter branden regleras staden och ett nytt litet syllburet hus byggs på platsen. Intill huset fanns en grusad gårdsplan där en latrintunna stod. Även detta hus förstördes i en brand.

År 1879 byggdes Enköpings stadshotell på den aktuella tomten och en kullerstenslagd gårdsplan anlades. Under 1900-talet gjordes ett flertal moderniseringar och tillbyggnader på stadshotellens gård vilket ses i det arkeologiska materialet som nedgrävningar för bland annat VA-ledningar. Under andra hälften av 1900-talet asfalterades ytan.

Figur 45. Markanvändningsdiagram, eller ett s.k. "Land-use", som visar det kronologiska förloppet och de funktionella förändringar som skett inom den handgrävda ytan i schakt C.

Måluppfyllelse, fornlämningens kunskapsvärden och potential

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag utpekades ett antal mål med förundersökningen. Denna skulle:

- bestämma kulturlagrets utbredning, bevarandegrad, tjocklek och innehåll
- ge en preliminär datering av lämningarna
- bedöma förekomsten av anläggningar till typ, karaktär, mängd och bevarandegrad.
- beskriva förekomsten av och bevarandeförhållandena för olika fyndkategorier.
- bestämma skador på kulturlagret, ex. i form av ledningsschakt, urgrävningar, etc.
- ge en samlad tolkning av lämningarna inom området
- bedöma fornlämningens vetenskapliga potential

Förundersökningen har visat att:

- ✓ **Kulturlagrets utbredning** kunde uppskattas till hela gårdsytan utanför stadshotellets grundmurar. **Bevarandegraden** var generellt hög. De övre delarna av kulturlager uppvisade för torra kulturlager normala bevaringsförhållanden där en tendens till nedbrytning av organiskt material, särskilt trästrukturer, kunde påvisas. För de undre vattendränkta och syrefattiga kulturlagren kunde en exceptionellt hög bevarandegrad konstateras, särskilt med avseende på organiskt material. Den från förundersökningen uppskattade **kulturlagertjockleken** inom undersökningsytan var 0,6 – 1 meter under och närmast stadshotellets grundmurar och inom gårdsytan uppskattningsvis omkring 2,0-2,5 meter. **Kulturlagrens innehåll** utgjordes av huvudsakligen lerblandade lager av såväl primära som sekundära depositioner med ett generellt högt innehåll av organiskt material samt i olika nivåer förekommande trä- och stenkonstruktioner.
- ✓ En **datering** utifrån förundersökningsresultatet av lämningarna kan göras i kronologiska skikt, s.k. faser, från 1200-talets första hälft fram till stadshotellets uppförande under senare delen av 1800-talet.
- ✓ **Förekomst av anläggningar i kulturlagren** kunde konstateras vara hög och lämningar från strandnära hantverksaktiviteter, gränder eller gator, bebyggelseämningar från flera hus och spår av aktiviteter knutna till en sannolik stadsgårdsbebyggelse påträffades. Inom förundersökningen påträffades rikliga och välbevarade lämningar från bland annat syll- som stolpburna huskonstruktioner, trä- och stenlagda ytor, latriner, brand- och raseringslager.
- ✓ **Förekomst och bevarandeförhållanden för olika fyndkategorier** har redogjorts för i rapportens fyndpresentation där det konstaterats att ett mycket stort och varierat fyndmaterial kan förväntas vid en eventuell slutundersökning. För de lägre och medeltida nivåerna, under stadshotellets nuvarande källargolv och på den angränsande gårdsytan, kommer sannolikt välbevarade föremål i organiskt material samt ett förhållandevis stort och varierat keramikmaterial vara det dominerande. Denna bild anknyter väl till fyndmaterial från de tidigare undersökningarna i kvarteret Traktören 1975 och 1976 (se bilaga 9). För de övre och därmed eftermedeltida nivåer som undersökts utanför stadshotellets grunder utgör husgeråd i glas och keramik samt byggnadsdetaljer i järn sannolikt den större delen. Mindre föremål i organiskt material saknas i det närmaste helt från de övre nivåerna medan de förekommer i stort antal och god kondition från de nedre.

- ✓ Vid förundersökningen bedömdes att **skador på kulturlagret** endast utgörs av i stadsmiljö normalt förekommande störningar i form av kabel- och ledningsdragningar. Kulturlagren närmast stadshotellets grundmurar var till större del störda i de övre partierna av sentida ledningsdragningar, dock finns medeltida kulturlager och bebyggelse lämningar bevarade under dessa, från en motsvarande nivå som stadshotellets källargolv och ned till opåverkad marknivå. Undantaget utgörs av att det sannolikt inte finns några bevarade kulturlager under den senare tillbyggnaden till stadshotellet som kallas ”annexet”.
- ✓ Den **samlade tolkningen av lämningarna** i området har redogjorts för här ovan, men det kan sammanfattningsvis beskrivas som välbevarade och rikliga lämningar av en kontinuerlig urban bebyggelse och aktiviteter i stadsmiljö från högmedeltid till slutet av 1800-tal.
- ✓ Det kan konstateras att förundersökningens bedömning av den **vetenskapliga potentialen** i materialet är mycket hög.

Avslutningsvis kan konstateras att då lämningarna är så pass välbevarade och att det inom delar av tomten finns representativa kulturlager för ett långt tidspann möjliggörs en i det närmaste unik möjlighet att studera Enköpings olika utvecklingsfaser. Här finns potential vid en eventuell slutundersökning att studera vilken påverkan hög- respektive lågkonjunkturer, expansions- och regressionsfaser haft på den centrala delen av bebyggelsen, samt beröra och belysa aktuella frågeställningar i stadsarkeologisk forskning på en nationell nivå. Vidare möjliggör fyndmaterialet jämförande studier med andra stadsmaterial som har ett intresse långt utanför det lokala planet, där särskilt möjligheter att belysa sociala strategier och en framväxande urban identitet ses om goda.

Sammanfattning

Under sommaren 2010 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk förundersökning inom kvarteret Traktören i Enköping. På tomten hade fram till försommaren 2010 Enköpings stadshotell legat och anledningen till förundersökningen var planerad nybyggnation inom fastigheten. Beställare var PEAB Bostad AB, Division Bostad/Region Uppland som planerade att uppföra en galleria och bostadsbebyggelse på tomten. Förundersökningen skulle komplettera en äldre förundersökning från 2002 (Syse 2002) som påvisat bevarade kulturlager under det gamla stadshotellets källargolv. Därtill skulle förundersökningen komplettera den tidigare undersökningen med ett schakt i en senare utbyggnad till stadshotellet, det så kallade annexet. Den nu aktuella undersökningsytan utgjordes av gårdsytan närmast det gamla stadshotellets grundmurar och var förlagd inom den planerade exploateringsytan.

Vid förundersökningen upptogs fyra schakt med maskin vilka delvis grävdes i gamla ledningsgravar. Även en mindre handgrävd yta om 3 x 3 meter undersöktes i syfte att dokumentera förekommande konstruktioner och kulturlager, samt utvärdera fornlämningens potential inför en eventuellt följande slutundersökning. Förundersökningen kunde bekräfta att kulturlager vid och under Stadshotellet fanns bevarade. På gårdsytan kunde kulturlager med rikliga lämningar av bebyggelse och aktiviteter från 1200-tal till senare delen av 1800-talet konstateras med en mäktighet av omkring 2- 2,5 meter. Skadorna på kulturlagren, mestadels från sentida ledningsdragningar, var störst invid Stadshotellets grundmurar, men även här fanns under dessa kulturlager bevarade, med en beräknad mäktighet av 0,6- 1, 0 meter. Bevarandegraden var generellt hög där de övre delarna av kulturlagren uppvisade för torra kulturlager normala bevaringsförhållanden med en tendens till nedbrytning av organiskt material, särskilt gällande trästrukturer. För de undre vattendränkta och syrefattiga kulturlagren kunde en exceptionellt hög bevarandegrad konstateras, särskilt med avseende på organiskt material. Fyndmaterialet domineras av keramik och organiskt material med en datering från 1200-tal och framåt.

Referenser

AIS. Arkeologi i Sverige 1975 och 1976.

Bergquist, U. 1992. Traktören. Arkeologisk undersökning. Kvarteret Traktören (Centrum 13:4), Raä 26, Enköping, Uppland. UV Uppsala rapport.

Blidmo, R. 1988. Arkeologikonsult R Blidmo AB. Kv Traktören, Centrum 13:4, Enköping. Analys av fyllnadslager och medeltida kulturlager. Förslag till grundläggning. Tryckta rapporter från Arkeologikonsult R Blidmo AB nr 1 1988. Upplands-Väsby.

Broberg, B & Hasselmo, M. 1981. Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museet. Rapport Medeltidsstaden 30. Stockholm.

Calissendorff, K. 1986. Ortnamn I Uppland.

Carlsson, R, Quiström, L, Syse, B & Wallebom, U. 2000. På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.

Dahlbäck, G. 1982. Helgeandsholmen - 1000 år i Stockholms ström. Stockholm.

Eriksson, H. 1998. Rapport. Stora Torget, Enköpings stad, Enköpings kommun. Arkeologisk schaktningsövervakning. Otryckt rapport.

Fogelberg, K, Gardelin, G & Menander, H. 2004. Ve och fasa. En diskussion kring bruket av faser. META 2004:2. Lund.

Gustavsson, J H. 1979. Medeltidsstaden 12. Enköping. RAÄ & SHM rapport. Stockholm.

Hård af Segerstad, A. 1892. Enköpings stads donationsjord. Enköping.

Larsson, S. 2000. Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890-1990. Archaeologica Lundensia. Lund.

Larsson, S. & Johansson Hervén, C. 1998. Källmaterialsproduktion och förståelsehorisonter i stadsarkeologin. META 1998:2.

Larsson, S. 2000. Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890-1990. Archaeologica Lundensia IX. Lund.

Ljung, S. 1963. Enköpings stads historia. Band 1, tiden till och med 1718. Utgiven av stadsfullmäktige i Enköping. Lund.

Rudbeck, G. 1975. Rapport. Arkeologisk förundersökning. Kv Traktören, Enköping, Uppland. Riksantikvarieämbetet, otryckt rapport.

Sundquist, N. 1944. En bok om Enköping. Uppsala.

Svedberg, V. 1982. Rapport. Provundersökning på kulturlager. Kv Traktören, Centrum 13:4, Enköping, Uppland. Riksantikvarieämbetet, otryckt rapport.

Syse, B. 2002. Antikvarisk kontroll. Stadshotellet i Enköping. Kontroll av kulturlagerförekomst. Raä 26, Kv Traktören, Enköping, Uppland. Upplandsmuseet rapport 2002:18. Uppsala.

Tagesson, G. 2003. "Bodde dom därnere", I Tyskebacken - hus, människor och industri i stormaktstidens Norrköping. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter 47. Stockholm.

Ölund, A & Kjellberg, K. 2006. Kvarteret Snickaren- bebyggelse och odling vid Enköpings strand. Upplandsmuseet rapport 2006:24. Uppsala.

Ölund, A & Kjellberg, J. 2010. StadsGIS Enköping. Kulturlager och tidigare undersökningar inom fornlämningsområdet för Enköpings äldre stadsbebyggelse. Raä 26:1 och 26:2, Enköpings stad, Vårfrukyrka socken, Uppland. – Med bidrag av Qviström, L. Upplandsmuseets rapport 2010:64. Uppsala.

Skrivelse 2000-01-12. Dnr 1111-99. Ang schaktning för ledningsarbeten i bl.a. Källgatan, Enköpings stad och kommun (lstn dnr 220-6141-99). UM top.ark.

Administrativa uppgifter

Plats: Kvarteret Traktören, Centrum 13:5-6. Enköpings stad, Uppland

Raä nr: 26:1

Fornlämningstyp: Stadslager

Undersökningstyp: Förundersökning

Orsak till undersökningen: Planerad nybyggnation

Undersökningsperiod: 2010-08-23 – 2010-10-06

Projektledare, Upplandsmuseet: Joakim Kjellberg

Projektmedarbetare, Upplandsmuseet: Anna Ölund & Niklas Virsén

Upplandsmuseets dnr: Ar-378-2010

Arkeologiska avdelningens projektnummer: 8364

Beställare: Länsstyrelsen i Uppsala län

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Roger Edenmo

Länsstyrelsens beslutsdatum och dnr: 2010-08-09, 431-1579-10

Fynd: 193 fyndposter förvaras i Upplandsmuseets föremålsmagasin

Inv nr: UM 425262

Bilagor

Bilaga 1 - Lista med arkeologiska objekt

Bilaga 2 - Fyndlista

Bilaga 3 - Harris Matrix

Bilaga 4 - Makrofossilanalys utförd av Stefan Gustafsson

Bilaga 5 - Osteologisk analys utförd av Emma Sjöling

Bilaga 6 - Dendrokronologisk analys utförd av Hans Linderson

Bilaga 7 – Pälsanalys utförd av Sylvia Sandelin

Bilaga 8 - Kyrkogatan 1994 - del av dokumentationsmaterial

Bilaga 9 - Sammanställning av 1975 och 1976 års undersökningar i kvarteret Traktören 1 och 2. Författad av Linda Qviström

Bilaga 1 - Lista med arkeologiska objekt

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
204	-	-	Schakt B	Stenkonstruktion	Betongmur	Vägg till utbyggnad 99002 till stadshotellet	
253	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
258	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
265	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
271	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
276	-	-	-	Stenkonstruktion	Grundmur	Trapphus till satshotellet, grundläggning av nedgrävda stora stenblock	
290	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
297	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	VA	
303	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	Dagvatten	
307	-	-	-	Sentida Störming	Brunn	Dagvatten	
311	-	-	-	Sentida Störming	Golv	Golyta "Annexet"	
319	-	-	-	Stenkonstruktion	Grundmur	Grundmur "Annexet"	
333	-	-	-	Stenkonstruktion	Golv	Stadshotellets källargolv	
360	-	-	-	Stenkonstruktion	Grundmur	Stadshotellets grundmur	
365	-	-	-	Sentida Störming	Ledningsschakt	VA- schakt med modern sandfyllning	
373	-	-	-	Sentida Störming	Ledningsschakt	VA- schakt med modern sandfyllning	
380	-	-	-	Sentida Störming	Fyllning	Sandfyllning i nedgrävning, ej utgrävd	
385	-	-	-	Sentida Störming	Fyllning	Sandfyllning i nedgrävning, ej utgrävd	
99001	-	-	Schakt C	Stenkonstruktion	Grundmur	Del av grundmur till stadshotellet	
99002	-	-	Schakt B	Stenkonstruktion	Golyta	Golyta till modern utbyggnad till stadshotellet av betong och med en sänkt golvnivå	
99236	-	0	Schakt C	Lager	Opåverkad markyta	Antropogent opåverkad blålera	
99003	A	10	Schakt C	Lager	Marklager	Asfalt på gårdsplan till Stadshotellet	Tertiär
99004	A	10	Schakt C	Lager	Bärlager	Bärlager till asfalt på gårdsplan till Stadshotellet	Tertiär
576	B	10	Schakt C	Nedgrävning	Rörgrav, sentida	Övre del av nedgrävning 602	Primär
590	B	10	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyll av sandblandad lera i 576	Primär
602	B	10	Schakt C	Nedgrävning	Rörgrav, sentida	Nedre del av nedgrävning för VA-ledning i PVC	Primär
610	B	10	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyll av homogen sand i 610	Tertiär
694	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Sentida rörgrav	Övre del till nedgrävning 99152 för äldre VA med keramikrör	Primär
698	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
893	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Fundamentgrop	Del av nedgrävning 99152, VA med keramikrör	Sekundär
905	C	9	Schakt C	Fyllning	Konstruktionsfyllnad	Fyllning i 893 av omrörda kulturlager	Sekundär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
926	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
945	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
976	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 1236 av omrörda kulturlager	Sekundär
980	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
1022	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
1055	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Sentida rögräv	Del av nedgrävning 99152, VA med keramikrör	Sekundär
1159	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Sentida rögräv	Del av nedgrävning 99152, VA med keramikrör	Sekundär
1171	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 694 av omrörda kulturlager	Sekundär
1201	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Del av fyllning 976 i rögräv	Sekundär
1212	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Sentida rögräv	Del av 1236	Sekundär
1236	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Sentida rögräv	Del av nedgrävning 99152, VA med keramikrör	Sekundär
1256	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 1236, rögräv	Sekundär
1276	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 1236, rögräv	Sekundär
2351	C	9	Schakt C	Sentida Störming	VA-rör	Keramikrörets ovsandsida, mätvärde	
2356	C	9	Schakt C	Sentida Störming	Va-rör	Keramikrörets ovsandsida, mätvärde	
99152	C	9	Schakt C	Nedgrävning	Ledningsschakt	Rögravens nedre del, grenkopplad VA med keramikrör	
99153	C	9	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Fyllning i 99152 av omrörda kulturlager	Sekundär
99239	C	9	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Omlagd del av stenpackning till stadshotellets gårdsplan över rögravens nedgrävning.	Tertiär
200	D	8	Yta 1	Stenkonstruktion	Källare	Nedgrävd utbyggnad av kalkbetong med småsten i anslutning med stadshotellets grundmur	
214	D	8	Yta 1	Sentida Störming	Ledningsschakt	VA-schakt i anslutning till stadshotellet med PVC-rör	
221	D	8	Yta 1	Lager	Marklager	Markyta före stadshotellet	Primär
233	D	8	Yta 1	Sentida Störming	Fyllning	Omrörda kulturlager, återfyllning i ledningsschakt invid källaren (A200)	Sekundär
99005	D	8	Schakt C	Lager	Raseringslager	Rivningsrester från bebyggelsen närmast före Stadshotellet	Primär
418	E	8	Schakt C	Lager	Sättsandslager	Underlag för stadshotellets stenlagda gårdsplan	Tertiär
447	E	8	Schakt C	Stenkonstruktion	Gårdsplan	Del av stenläggning som utgjort gårdsyta till stadshotellet	Tertiär
456	E	8	Schakt C	Stenkonstruktion	Gårdsplan	Del av stenläggning som utgjort gårdsyta till stadshotellet	Tertiär
617	F	7	Schakt C	Stenkonstruktion	Syll	Fragmentarisk stensyll till hus 1	Tertiär
721	F	7	Schakt C	Nedgrävning	Syllränna	Syllränna till hus 1	Primär
737	F	7	Schakt C	Fyllning	Konstruktionsfyllnad	Fyllning i syllränna 721	Sekundär
751	F	7	Schakt C	Lager	Utjämningslager	Utjämnande sandlager under hus 1	Tertiär
763	F	7	Schakt C	Lager	Utjämningslager	Del av 751 (samma som L4 sektion 1)	Tertiär
772	F	7	Schakt C	Lager	Utjämningslager	Utjämnande sand och gruslager under hus 1	Tertiär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
781	F	7	Schakt C	Lager	Utvämningslager	Utvämningslager av sand och grus under hus 1 (L20 sektion 1)	Tertiär
786	F	7	Schakt C	Lager	Utvämningslager	Utvämningslager av sand och grus under hus 1 (L6 sektion 1)	Tertiär
807	F	7	Schakt C	Lager	Raseringslager	Brandpåverkat raseringslager från hus 1	Tertiär
817	F	7	Schakt C	Lager	Raseringslager	Rasering från hus 1	Primär
826	F	7	Schakt C	Lager	Raseringslager	Rasering från hus 1	Primär
835	F	7	Schakt C	Lager	Raseringslager	Rasering från hus 1	Primär
844	F	7	Schakt C	Lager	Golvlager	Sandblandad lera, underlag till trägolv i hus 1	Sekundär
859	F	7	Schakt C	Lager	Raseringslager	Rasering från hus 1	Primär
867	F	7	Schakt C	Nedgrävning	Syllränna	Del av 721	Sekundär
880	F	7	Schakt C	Lager	Golvlager	Sanblandad lera, underlag till trägolv i hus 1	Sekundär
889	F	7	Schakt C	Träkonstruktion	Stolpe	Rektangulär stolpe invändigt i hus 1	Tertiär
99029	F	7	Schakt C	Fyllning	Konstruktionsfyllnad	Fyllning i syllränna 721	Sekundär
853	G	7	Schakt C	Lager	Utvämningslager	Omrört utvinnings-/utjämningslager av grus till gårdsyta hus 1	Sekundär
968	G	7	Schakt C	Fyllning	Avfall	Igenfyllningslager i nedgrävd tunna	Sekundär
1008	G	7	Schakt C	Lager	Utvämningslager	Utvämningslager av homogen sand till gårdsplan, under 853	Sekundär
1015	G	7	Schakt C	Lager	Marklager	Markyta utanför hus 1	Primär
1032	G	7	Schakt C	Nedgrävning	Tunna	Nedgrävd tunna på gårdsplan till hus 1	Sekundär
1041	G	7	Schakt C	Träkonstruktion	Tunnbotten	Nedgrävd tunna på gårdsplan till hus 1	Sekundär
1048	G	7	Schakt C	Fyllning	Igenfyllnad	Sandlins direkt ovan träbotten 1041	Sekundär
1185	G	7	Schakt C	Lager	infiltrationsskikt	Infiltration i 1374 från fyllning i tunna under botten 1041	Sekundär
1075	H	6	Schakt C	Lager	Raseringslager	Sandigt raseringslager från hus 2	Primär
1089	H	6	Schakt C	Stenkonstruktion	Fundament	Stenlagd cirkulär yta, tolkad som underlag för invändig stolpe i hus 2	Tertiär
1103	H	6	Schakt C	Lager	Raseringslager	Bränt raseringslager med sand och lera till hus 2	Primär
1111	H	6	Schakt C	Träkonstruktion	Golv	Trägolv av plankor	Sekundär
1118	H	6	Schakt C	Träkonstruktion	Golv	Underliggare i rundträ till golv	Sekundär
1195	H	6	Schakt C	Lager	Raseringslager	Bränt sandigt raseringslager från hus 2	Primär
1332	H	6	Schakt C	Lager	Golvlager	Påfört kompakt och trampat lager av vit siltig sand med kalk och kolstänk i flera mikrohorisonter, mellan två brädgolvslager A1111 och 1345.	Primär
1337	H	6	Schakt C	Lager	Golvlager	Del av 1332	Primär
1345	H	6	Schakt C	Träkonstruktion	Golv	Plankgolv i hus 2, delvis bränt	primär
1357	H	6	Schakt C	Träkonstruktion	Golvrest	Underliggare i rundträ till golv	primär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
1361	H	6	Schakt C	Lager	Raseringslager	Bränt raseringslager med tegel från hus 2	Primär
1365	H	6	Schakt C	Träkonstruktion	Golv	Underliggare i rundträ till golv	Primär
1370	H	6	Schakt C	Lager	Golvlager	Del av 1332	Primär
1385	H	6	Schakt C	Lager	Byggnationslager/ Tramlager	Troligen intrampt byggnationslager under uppförandet av hus 2 och infiltrerat under husets brukningstid. Mycket snarligt marklagret 1407, men finns endast under hus 2.	Primär
1393	H	6	Schakt C	Lager	Marklager	Del av marklager 1397	Primär
1397	H	6	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1385	Primär
1411	H	6	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Del av gruslager 1428, för hus 2	Tertiär
1428	H	6	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Grus och stenbemängt lager som utlagts som dränering/markstabilisering för hus 2.	Tertiär
1374	I	6	Schakt C	Lager	Marklager	Uljämningslager med grus med rikligt av intrampade lerlinser i ytan.	Primär
1448	I	6	Schakt C	Lager	Marklager	Kompakt heterogent marklager med träflis och gödsel, delvis intrampad i 1494	Primär
1466	J	5	Schakt C	Träkonstruktion	Golv	Plankgolv i hus 3	Primär
1494	J	5	Schakt C	Lager	Marklager	Lager av småsten och grus som bildar en i det närmaste stenlagd yta i anslutning till hus 3, ev gårdsplan.	Tertiär
1521	J	5	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Konstruktionslager av homogen blålera under hus 3	Tertiär
1530	J	5	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Del av 1521	Tertiär
1289	K	5	Schakt C	Lager	Marklager	Hårt trampat marklager i flera horisonter med lera och träflis och gödsel, delvis intrampad i underliggande steniläggning men finns även utanför denna och under hus 3	Primär
1538	K	5	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1289	Primär
1552	K	5	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1289	Primär
1564	L	4	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Stenpackning av olikstora stenar utan tydlig läggning/åtskillnad. Troligen del av gata eller gårdsplan.	Tertiär
1631	L	4	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Del av 1564 av 0,15-0,2 m stora stenar i tydlig läggning.	Tertiär
1786	L	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Bärlager till steniläggning av grus, sand och småsten. I denna del saknas steniläggning, men lagrets ojämna ovansida tolkas som att denna plockats bort här.	Tertiär
1796	L	4	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1786 men med bevarad steniläggning över.	Tertiär
1813	L	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Del av 1786 men med bevarad steniläggning över.	Tertiär
1820	L	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Bärlager av homogen sand och grus under steniläggning 1564	Tertiär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
1830	L	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Del av 1830	Tertiär
1837	L	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Del av 1830	Sekundär
1912	L	4	Schakt C	Pinnhål	Stör	Ensamliggande störhål	Tertiär
2066	L	4	Schakt C	Tråkonstruktion		Begränsningslinje för hus 4	
2136	L	4	Schakt C	Lager	Ujämningsslager	Markberedning	Tertiär
1850	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Mycket hårt och segt marktäckande lager av trampade horisonter med lera och träflis.	Primär
1860	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1850	Primär
1870	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1850	Primär
1903	M	4	Schakt C	Lager	Raseringslager	Lins eller lagerrest från sekundärt deponerade raseringsmassor med tegel, kol och träflis.	Sekundär
1917	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Mycket hårt kompakt marklager av träflis med inslag av lera, bark och näver. Lagret innehåller flera horisonter. Brytbar, skivig.	Sekundär
1921	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1917	Sekundär
1934	M	4	Schakt C	Lager	Marklager	Del av 1917	Sekundär
1952	M	4	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Stenpackning av småsten, ca 0,05 m diameter, över ett lager av grus och sand.	Tertiär
1960	M	4	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Del av 1952	Tertiär
2005	M	4	Schakt C	Stenkonstruktion	Stenpackning	Del av 1952	Tertiär
2020	M	4	Schakt C	Lager	Ujämningsslager	Utfyllnad av påfört homogent grus och grovkornig sand	Sekundär
2041	M	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Grus och sandlager som tolkas som del av samma gruslager som påträffats som undre del i stenpackning 1952. Påträffas under hus 3	Tertiär
2049	M	4	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Liknar 2041	Tertiär
2115	N	3	Schakt C	Lager	Svämlager	Kraftigt lager av finkornig varvig och vattenavsatt ljus sjösand med med liner av kulturpåverkad lera och spridd träflis, kvistar och kolstänk. Påträffas utanför hus 4s vägglinje. Översvämning.	Primär
2144	N	3	Schakt C	Lager	Svämlager	Finkornig sjösand med varv av träflis, kol och inslag av opåverkad blålera	Primär
2233	N	3	Schakt C	Lager	Svämlager	Liknar 2115	Primär
2251	N	3	Schakt C	Lager	Svämlager	Tunnt lager av finkornig varvig och vattenavsatt sjösand innanför begränsningen för hus 4. Liknar 2115, översvämning.	Primär
2280	N	3	Schakt C	Lager	Svämlager	Del av 2251	Primär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
1977	0	2	Schakt C	Träkonstruktion	Vägg	Liggande trä i förband om två skift om två skift som utgör den östra vägglinjen för hus 4. Består av flera objekt inmätta som topografiskt trä: 1989, 1993, 2058, 2076.	
2001	0	2	Schakt C	Stolphål	Vägg	Stolphål 0,25 diameter och djup 0,1 m, för stötta/eller stolpe i anslutning till vägglinje för hus 4. Fyllning av svämsand 2115.	Tertiär
2012	0	2	Schakt C	Lager	Golvlager	Tramat lerlager med inslag av träflis och flera mikrohorisonter. I lagrets yta en träplanka som möjligen utgjort del av trägolv 2323.	Primär
2154	0	2	Schakt C	Lager	Konstruktionslager	Gruslins under golvlager i hus 4.	Tertiär
2160	0	2	Schakt C	Stolphål	Vägg	Stolphål för stötta/eller stolpe i anslutning till vägglinje för hus 4.	Tertiär
2166	0	2	Schakt C	Fyllning	Stolphålsfyllning	Fyllning av svämsand 2115 i stolphål 2160.	Sekundär
2172	0	2	Schakt C	Stolphål	Vägg	Stolphål för stötta/eller stolpe i anslutning till vägglinje för hus 4.	Tertiär
2178	0	2	Schakt C	Fyllning	Stolphålsfyllning	Fyllning av svämsand 2115 i stolphål 2172.	Sekundär
2191	0	2	Schakt C	Träkonstruktion	Broläggning	Del av möjlig kavelbro eller brädlagd gårdsyta utanför hus 4	Tertiär
2211	0	2	Schakt C	Fyllning	Stolphålsfyllning	Fyllning av svämsand 2115 i stolphål 2001.	Sekundär
2218	0	2	Schakt C	Lager	Golvlager	Kompakt lager med siltig lera med mikrohorisonter. Del av golvlager i hus 4.	Primär
2289	0	2	Schakt C	Lager	Golvlager	Lager med kompakt siltig sand och grus med flera mikrohorisonter. Tolkat som del av golvlager i hus 4.	Primär
2316	0	1	Schakt C	Lager	Rustbädd	Hårt kompakterat träflislager under hus 4. Tolkat som rustbädd till hus 4.	Tertiär
2323	0	2	Schakt C	Lager	Golvlager	Golvlager av brandpåkverkad sand och lera, med kol och aska.	Primär
2414	0	2	Schakt C	Lager	Golvlager	Del av 2323	Primär

Kontext	Grupp	Fas	Läge	Kontexttyp	Undertyp	Tolkning	Deposition/ Funktion
2227	P	1	Schakt C	Lager	Utfyllnad	Utfyllnadslager av träfflis, huggspån, lera, och gödsel med inslag av bark och näver som påförts för att torrlägga området och möjliggöra bebyggelseetablering. Samma lager heter 2298 på angränsande yta om sentida ledningsgrav. Låg fyndfragmentering	Sekundär
2298	P	1	Schakt C	Lager	Utfyllnad	Del av samma lager som 2227 endast avgränsad av rörgrav.	Sekundär
2328	P	1	Schakt C	Pinnhål	Stör	Ensamliggande störhål påträffat i 2227	
2331	P	1	Schakt C	Lager	Utfyllnad/marklager	Gödseblandad kompakt träffislager med huggspån kvistar och ris. Troligen brukad yta med strandnära aktivitet före bebyggelseetablering	Primär
2342	P	1	Schakt C	Lager	Utfyllnad	Del av 2331 avgränsad av rörgrav.	
2369	P	1	Schakt C	Lager	Uljämningsslager	Mycket kompakt och möjliggen hårdgjord yta, markbeläggning av horisontella huggspån. Tydligt urskiljbar i sektion som skikt av homogen träfflis.	Sekundär
2380	P	1	Schakt C	Pinnhål	Stör	Ensamliggande störhål	
2381	P	1	Schakt C	Pinnhål	Stör	Ensamliggande störhål	
2383	P	1	Schakt C	Lager	Marklager	Kompakt heterogen lera med mycket rikligt av träfflis, huggspån, gödsel. Inslag av bark, näver, gräs, kvistar.	Primär
2405	P	1	Schakt C	Lager	Infiltrationsskikt	Homogen siltig blålera med infiltration av träfflis och gödsel.	Natur
2432	P	1	Schakt C	Lager	Svämlager	Finkornig svämsand med stråk av lera och "runtfootet" organiskt material.	Sekundär
2441	P	1	Schakt C	Lager	Uljämningsslager	Del av 2369.	Sekundär
2504	P	1	Schakt C	Lager	Lager	Del av 2405	Natur

Bilaga 2- Fyndlista

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls-grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
1	L5, SA	-	-	-1350	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Husgeråd			6	1	1	F	Bujskäva med gulgrön glasyr och med dekor i form av diagonala streck
2	L11, SA	-	-	-1350	Keramik	Kanna	Yngre svartgods	Husgeråd			98	1	5	F	Bujskäva av mycket tunt gods med vågrät ristad banddekor på skuldran, spår av hankfäste
3	L31, SB	-	-	1400-	Keramik	Gryta	Yngre rödgods	Husgeråd			28	1	1	F	Botten och fot till trefotsgryta i tunt och mycket hårdbränt ljust gods. Import?
4	L28, SB	-	-	1550-1650	Keramik	Fat	Yngre rödgods	Husgeråd			42	1	1	F	Sekundärbränd, låg mynningsrand och grön hommälad dekor, före 1650?
5	L4, SB	-	-	1400-	Keramik	Gryta	Yngre rödgods	Husgeråd			16	1	1	F	Bukfragment, troligen övergång mot botten, till ett kärl med buktig kärform, troligen gryta. Invändigt heltäckande grov olivbrun glasyr. Ljus mycket hårdbränt karftigt gods, liknar F7. Importgods, Holland?
6	L19, SB	-	-	1400-	Keramik	Skål	Yngre rödgods	Husgeråd			20	1	1	F	Mynningsfragment till kärl med vid öppning, utan mynningsrandoch rinnande tjock blyglasyr. Ljust finmagrat gods, import.
7	L19, SB	-	-	1400-	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			14	1	1	F	Mynning till litet kärl med utåtböjd mynning, troligen gryta. Ljus godsfärg, troligen importkärl. Holland?
8	L19, SB	-	-	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd	52	38	24	1	1	F	Kvarnstenfragment av medeltida typ.
9	L3, SB	-	-	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd	36	31	16	1	1	F	Kvarnstenfragment av medeltida typ.
10	L3, SB	-	-		Ben	Bränt					6	2	2	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls-grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
11	L3, SB	-	-		Bergart	Oidentifierat	Fragm	-			42	1	1	F	
12	L5, SB	-	-	-1350	Keramik	Krus/Kanna	Nästanstengods	Husgeråd			10	1	1	F	Buuskärva av ljust gråblått gods med gulbruna prickar på ut och insida.
13	221	D	8	1350-1500-tal	Keramik	Krus	Stengods	Husgeråd			6	1	1	F	Mynningsfragment av mycket tunt och hårt genomsintrat stengods av brunrå godsfärg. Mycket framträdande drejrande på den vertikala nyrningen.
14	826	F	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			10	1	2	F	
15	859	F	7	1740-	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			1	1	1	F	Mynningsfragment av fat med gulvit godsfärg, sannolikt svensktillverkat. Blå handmålad kantdekor.
16	859	F	7	1600-1900	Kakel	Platta	Yngre rödgods	Byggnadsdetalj			10	1	1	F	Fragment av kakelplatta med mycket kraftig vit tenn glasyr. Platta till ugnskakel eller golvkakel.
17	737	F	7		Keramik	Kruka	Yngre rödgods	Husgeråd			26	1	1	F	
18	737	F	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			0	0	0		
19	835	F	7		Keramik	Kruka	Yngre rödgods	Husgeråd			30	1	1	F	
20	772	F	7		Kakel	Ugnskakel	Rumpkakel	Byggnadsdetalj			34	1	2	F	Två fragment av plattor med avfallen glasyr och gulaktig engobe. Mycket ljust gods.
21	786	F	7		Kakel	Ugnskakel	Rumpkakel	Byggnadsdetalj			48	1	2	F	Två fragment av rumpen , saknar glasyr.
22	786	F	7		Bränd lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			12	1	1	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls-grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
23	737	F	7		Glas	Kärl		Husgeråd			22	2	2	F	Bukfragment av två olika kärl varav den ena troligen utgör en flaska och den andra en del av ett glas
24	737	F	7	1700-	Keramik	Flaska	Stengods	Husgeråd			8	1	1	F	Fragment av mineralvattenflaska
25	737	F	7	1850-	Keramik	Kärl	Porslin	Husgeråd			2	1	1	F	Buksärva med tryckt gulddekor
26	781	F	7	1850-	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			25	1	5	F	Tallrik med koncentriska cirklar av tryckt gulddekor
27	781	F	7	1700-	Keramik	Flaska	Stengods	Husgeråd			2	1	1	F	Fragment av mineralvattenflaska
28	781	F	7	1850-	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			14	1	2	F	Överföringstryckt dekor
29	781	F	7		Keramik	Kärl	Porslin	Husgeråd			10	1	2	F	Mynningsskära av kopp med gulddekor vid mynningen
30	781	F	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			14	3	3	F	
31	905	C	9		Jäm	Spik		Byggnads- detalj			44	4	4	D	
32	905	C	9	1650- 1800	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			194	23	23	F	Flera kärl. Bland dekorformerna förekommer hornmåling, engobering, tennglasyr och hemring. Inget tyder på en datering till efter 1800. Två mynningsbitar, en kruka med lågt D-formad mynningsrand, en liten skål med profilerad mynning (tennglaserad). En horisontell hank.
33	905	C	9		Bränd lera	Lerklining		Byggnads- detalj			48	1	1	F	
34	905	C	9		Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			12	6	6	F	
35	905	C	9		Glas	Kärl	Parfym flaska	Husgeråd			2	1	1	F	Bukfragment till mindre kärl i klarblått glas

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
36	905	C	9	1600-1800	Glas	Flaska	Schatull-flaska	Husgeråd			26	1	1	F	Kort hals och utkradad mynning till flaska i tunnt gods av grönbå glasmassa. Troligen schatullflaska.
37	905	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			210	9	9	F	
38	905	C	9		Flinta	Eidslagnings flinta		Husgeråd	54	20	22	1	1	F	Avslag med krusa
39	905	C	9	-1350	Keramik	Kärl	Yngre svartgods	Husgeråd			10	1	1	F	Bukfragment till oidentifierat kärl av grovt, naturligt magrat och relativt just gods med struken yta.
40	905	C	9	1700-1800-tal	Glas	Kärl	Snaps-/vinglas	Husgeråd			8	1	1	F	Fot till litet snaps eller vinglas i klar glasmassa med profilerad fot.
41	905	C	9	1600-1700-tal	Kakel	Ugnskakel	Rumpkakel	Byggnadsdetalj			348	2	2	F	Två fragment av ugnskakel, en platta med grön kraftig och något marmorerad glasyr och ett hörnfragment med gulaktig glasyr, båda av "äldre" typ
42	905	C	9		Glas	Flaska	Vinflaska	Husgeråd			380	1	1	F	Kraftig botten i grönt glas
43	853	G	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			16	2	2	F	
44	853	G	7		Glas	Kärl		Husgeråd			8	2	2	F	
45	853	G	7	-1350	Keramik	Kärl	Yngre svartgods	Husgeråd			14	1	1	F	Bukfragment, troligen del av skuldra, av kanna eller snävt kärl. Kraftigt och hårdbränt gods med relativt grov magring. I trol. Övergång mot halsen dekor av horisontella band, drejrränder.
46	853	G	7		Bränd lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			80	1	1	F	
47	980	C	9		Glas	Fönsterglas					6	1	1	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
48	980	C	9		Järn	Föremål		Personlig tillhörighet	50	26	10	1	1	D	Utgörs av omböjd järnten med korrosion, möjlig mångfuga
49	980	C	9	1700-	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			8	2	2	F	
50	980	C	9		Glas	Flaska		Husgeråd			22	4	4	F	Flera skåvor från troligen öl och vinflaskor av brunt och grönt kraftigt glas
51	980	C	9	1600-	Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			58	9	9	F	
52	926	C	9		Järn	Spik		Byggnads- detalj			18	2	2	I	
53	926	C	9		Textil	Trasa	Tuskaft		89	40	2	1	1	F	Litet oregelbundet tygstycke i glesvävt ylletyg
54	1008	G	7		Järn	Fragment		Byggnads- detalj			10	4	4	F	
55	1008	G	7		Glas	Butealj		Husgeråd			6	1	1	F	Bukfragment av flaska i grönt kraftigt glas
56	1008	G	7	1700-	Keramik	Flaska	Stengods	Husgeråd			4	1	1	F	Bukfragment av mineralvattenflaska
57	968	G	7		Järn	Spik		Byggnads- detalj			44	5	5	D	
58	968	G	7	1750-	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	F	
59	968	G	7	1600- 1800- tal	Bränd lera	Kritpipa	Skaft	Personlig tillhörighet			4	2	2	F	Två tunna skaft utan dekor till två olika kritpipor.
60	968	G	7	1600- 1700-	Kakel	Ugnskakel	Rump- kakel	Byggnads- detalj			94	8	8	F	Flera fragment av rumkakel med grön kraftig glasyr av "äldre" typ
61	968	G	7	1650-	Keramik	Kärl	Yngre	Husgeråd			34	8	8	F	Flera kärl, mestadels fat/iåg skål. Flera dekorformer

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
62	968	G	7		Slagg	Slagg	rödgoods	Hantverk			74	1	1	F	förekommer, hemring och invändig engobering
63	968	G	7		Glas	Fönsterglas					2	3	3	F	
64	926	C	9	1700- tal	Keramik	Fat	Yngre rödgoods	Husgeråd			291	1	18	D	Stänkmålad fat/låg skål med uppdragen mynningsrand. Rödbrun heltäckande glasyr med gulvita prickar. Stänkdakor i hela fatet, från botten till mynning. Hela fatet möjligt att rekonstruera utifrån fragmneten.
65	926	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			26	2	2	F	
66	926	C	9		Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			4	1	2	F	Bukfragmnet av ljust, nästan vitt poröst lergods med gulaktig glasyr
67	926	C	9	1700- 1800- tal	Glas	Kärl	Vas	Husgeråd			32	1	1	F	Botten till planbottnad kraftigt kärl med graverad dekor i form av stjärnmönster.
68	945	C	9		Glas	Fönsterglas		Byggnads- detalj			4	3	3	F	
69	945	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			60	6	6	F	Grönt och brunt kraftig glas, flera kärl
70	1075	H	6	1600- 1700	Järn	Beslag		Husgeråd	160	45	62	1	1	I	Profilerat lövformat beslag, troligen möbelbeslag. Barockform.
71	1075	H	6		Keramik	Kärl	Yngre svartgoods	Husgeråd			24	1	1	F	
72	945	C	9		Keramik	Fat	Flintgoods	Husgeråd			12	1	1	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
73	945	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			36	5	5	F	
74	1075	H	6		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			10	2	2	F	
75	1075	H	6		Glas	Fönsterglas		Byggnads- detalj			2	1	1	F	
76	1075	H	6	1600- 1700- tal	Keramik	Brännplåt		Hantverk	48	27	6	1	1	F	Ugnssättningsplåt med krenelyrer för glasering av yngre rödgods
77	1374	I	6	1500- 1600- tal	Keramik	Skål	Yngre rödgods	Husgeråd			166	1	3	D	Skål med kornig olivgrön glasyr, grovt gods i rödorange godsfärg. Relativt lågbränt. Mynning saknar mynningsrand, utsvängd. Lokal produktion?
78	1276	C	9	1600-	Keramik	Fat	Yngre rödgods	Husgeråd			40	1	1	F	Fat/låg skål med lågt D-formad mynning och engobe.
79	1055	C	9		Keramik	Gryta	Yngre rödgods	Husgeråd			24	1	1	F	
80	1055	C	9		Ben						4	1	1	F	
81	1055	C	9		Järn	Spik		Byggnads- detalj			12	2	2	F	
82	976	C	9		Glas	Kärl		Husgeråd			3	1	1	F	
83	976	C	9		Glas	Fönsterglas		Byggnads- detalj			2	1	1	F	
84	976	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			2	1	1	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
85	976	C	9	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd			502	1	1	F	Kvarnstensfragment av medeltida typ.
86	976	C	9		Järn	Ten		Byggnads- detalj			5	1	1	F	
87	1397	H	6		Järn	Spik		Byggnads- detalj			46	2	2	F	
88	1397	H	6		Ben	Avfall					64	5	5	F	
89	1015	G	7	1750-	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	F	
90	1015	G	7		Glas	Butelj		Husgeråd			4	1	1	F	Bukfragment, Brunt kraftigt glas
91	1015	G	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			12	3	3	F	Flera kärl, mestadels fat/låg skål. Flera dekorformer förekommer, hemring och invändig engobering
92	1185	G	7		Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			6	1	1	F	
93	1870	M	4	1350- 1500	Keramik	Kärl	Stengods	Husgeråd			6	1	1	F	Buuskärva av kraftigt gråbrunt kvartsmagrat gods med utvändig slammning med gulorange stänkta prickar.
94	1022	C	9	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd	350	280	300 0	1	1	F	Kvarnstensfragment av medeltida typ. Kantbit med profil.
95	976	C	9	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd			194 4	3	3	F	Kvarnstensfragment av medeltida typ.
96	976	C	9	-1600	Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd	160	99	760	1	1	F	Kvarnstensfragment av medeltida typ.
97	976	C	9		Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	F	
98	976	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			30	2	2	F	

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
99	976	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			30	3	3	F	Brunt glas från mindre flaska, sannolikt öflaska
100	1538	K	5	1400- 1500- tal	Keramik	Kärl	Stengods	Husgeråd			2	1	1	F	Bukfragment av helt genomstrat kärl med gulgrå godsfärg, sannolikt Siegburg. Troligen del av samma krus som F101.
101	1538	K	5	1400- 1500- tal	Keramik	Kärl	Stengods	Husgeråd			2	1	1	F	Litet fragment av en mynning till en kanna(krus av sen siegburgtyp. Helt genomstrat. Troligen del av samma krus som F100.
102	976	C	9		Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			4	1	1	F	
103	976	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			14	1	1	F	Grönt kraftigt glas
104	1256	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			165	5	5	F	
105	1256	C	9		Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			45	1	1	F	
106	1256	C	9		Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			16	4	4	F	
107	1256	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			6	2	2	F	
108	1171	C	9		Ben	Avfall					16	3	3	F	
109	1171	C	9	1600- 1800	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Husgeråd			118	16	16	F	Fragment av flera kärl med vid datering, i samlingen förekommer grytor, fat och skålar med olika dekor, däribland hemring, koncentrisk scirklar och invändig engobe

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
110	1171	C	9	1900- tal	Keramik	Odefinierad	Stengods	Byggnads- detalj			5	1	1	F	Troligen del av keramikrör.
111	1171	C	9	1600- 1700- tal	Kakel	Ugnskakel	Rump- kakel	Byggnads- detalj			70	3	3	F	Kalkelplatta och del av rump med låg relieffekör och kraftig svartgrön blyglasyr
112	1171	C	9	1850-	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			58	22	22	F	Överföringstryckt dekor
113	1171	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			68	6	6	F	Grönt och brunt kraftig glas, flera kärl
114	1171	C	9		Textil	Trasa	Tuskaft		70	30	4	1	1	F	Litet oregelbundet tygstycke i glesvävt ylletyg
115	1171	C	9		Järn	Föremål			62	5	4	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmare bestämning före konservering
116	2115	N	3		CU-leg	Föremål			30	23	10	1	1	F	
117	99153	C	9	1750-	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			8	3	3	F	
118	99153	C	9	1600- 1700- tal	Kakel	Ugnskakel	Rump- kakel	Byggnads- detalj			24	2	2	F	Kalkelplatta med kraftig grön och brun melerad blyglasyr. Inte plan, del av figuralt motiv?
119	99153	C	9	1300- tal	Keramik	Kärl	Nästan- stengods	Husgeråd			8	1	1	F	Nästan helt genomsträtt grått gods med violett slamad utsida och brungrå insida. Troligen Köln, 1300-tal
120	99153	C	9		Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd			38	1	1	F	Kvarnstenfragment av medeltida typ.
121	99153	C	9		Glas	Butelj		Husgeråd			36	2	2	F	
122	99153	C	9	1600- 1800- tal	Keramik	Kärl	Yngre rödgoods	Husgeråd			152	8	8	F	Fragment av flera kärl med vid datering, i samlingen förekommer grytor, fat och skålar med olika dekor, däribland kärl med invändig engobe

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls-grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
123	99153	C	9	1250-1300	Keramik	Kanna	Äldre rödgods	Husgeråd			6	1	1	F	Lite mynningsfragment till kanna av äldre rödgods med kraftig vitlereengobe och grön rullstämplad dekor. Troligen holländs import av så kallad Aardburgtyp,
124	2432	P	1	1250-1400	Ben	Kam	Samman-satt dubbel-kam	Personlig tillhörighet	150	50	44	1	1	D	Sammansatt dubbelkam av ben med järnitar och trapetsoid ändskiva. Typ 8a enligt typschema i Broberg & Hasselmo
125	2383	P	1		Läder	Spill		Hantverk			280	20	20	F	
126	2331	P	1		Trä	Sprint		Hantverk	210	15	23	1	1	F	Snidad sprint med runt tvärsnitt och taperande form
127	2331	P	1		Läder	Spill		Hantverk			8	4	4	F	
128	2432	P	1		Trä	Sprint		Hantverk	100	10	42	1	1	I	Snidad sprint med runt tvärsnitt och taperande form
129	2369	P	1		Trä	Tallrik	Svarvad	Husgeråd			10	1	1	F	Mynningfragment till svarvad träallrik
130	2369	P	1		Läder	Spill		Hantverk			6	3	3	F	
131	2331	P	1		Trä	Plugg			140	15	46	1	1	F	Snidad sprint med runt tvärsnitt och taperande form
132	2331	P	1		Trä	Pligg		Byggnadsdetalj	100	12	14	1	1	F	Utkluven pligg/sticka med snidade, avtagna ändar
133	2369	P	1		Trä	Korvpinne		Husgeråd	200	5	24	3	3	I	
134	2369	P	1		Trä	Sprint			65	15	14	1	1	I	
135	2361 (G)	P	1		Läder	Spill		Hantverk	180	70	26	1	1	F	
136	2361 (G)	P	1		Trä	Korvpinne		Husgeråd	140	5	8	1	1	F	
137	1850	M	4		Jäm	Föremål			55	4	4	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmare bestämning före konservering

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
138	2166	0	2		Järn				30	20	16	1	1	F	
139	2166	0	2		Bränd lera	Lerklining		Byggnads- detalj			4	1	1	F	
140	2166	0	2	-1350	Keramik	Kärl	Yngre svartgods	Husgeråd			2	1	1	F	Buuskärva av oidentifierad kärform
141	2298	P	1	-1350	Keramik	Kanna	Yngre svartgods	Husgeråd			34	1	1	F	Del av botten till trolig kanna i yngre svartgods., Mycket grovt gods med tydlig magring av sand och kvarts. Kornig yta. Botten lätt buktande innanför pålagd fortring med antydan till stumming.
142	1870	M	4	-1350	Keramik	Kanna	Nästanstengods	Husgeråd			6	1	1	F	Grå nästna helt genomsintrad skärva med ut och invändiga drejränder. Mycket tunt gods, men med större diameter än krus, troligen kanna. Kornig yta ut- och invändigt med samma färg som godset. Ingen synlig magring i godste. Möjligen slammad yta? Mycket lik F144 förutom F144s alammade violetta yta. Annars mycket lik i gods, tjocklek och struktur.Troligen Köln. ca 1300.
143	2178	0	2		Järn	Glödskal?		Hantverk			2	1	1	F	Litet kupigt och mycket tunnt fragment av järn
144	1903	M	4	1300-tal	Keramik	Kanna	Nästanstengods	Husgeråd			6	1	1	F	Litet bukfragment av tunnväggig kanna/krus med tydlig ut- och invändig drejdekor och synliga magringskorn i den violetta ut- och invändiga slammade ytan. Troligen Köln 1300-tal. Förutom slammning mycket lik F142
145	2115	N	3		Slagg	Slagg		Hantverk			14	1	1	F	Fragment av större slaggstycke, förglasad med järnkorrosion
146	2115	N	3		Järn	Föremål					34	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmere bestämning före konservering

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
147	2115	N	3		Järn	Föremål					36	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmere bestämning före konservering
148	2115	N	3		Järn	Föremål					12	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmere bestämning före konservering
149	2115	N	3		Järn	Föremål					6	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmere bestämning före konservering
150	2115	N	3		Järn	Föremål					20	1	1	F	Korrosion omöjliggör närmere bestämning före konservering
151	2115	N	3	-1350	Keramik	Kanna	Yngre svartgods	Husgeråd			64	1	1	F	Botten till större trolig kanna med konkav botten och pålagd fotring med antydan till tummad fot. Mycket lik F141 och troligen del av samma kärl. Något ljusare godsfärg. Gtrovkorrig magring med sand och kvarts som ger grovkorrig yta,
152	2405	P	1		Slagg	Slagg		Hantverk			18	1	1	F	Fragment av större slaggstycke, förglasad
153	2441	P	1		Bergart	Ädelsten?		Personlig tillhörighet	2	2	1	1	1	F	Mycket litet fragment av en klarblå bergart med troligen ursprungligen rundad sida, möjlig bränd
154	2441	P	1	-1350	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Husgeråd			6	1	1	F	Litet tunnväggigt och buktigt bukfragment av äldre rödgods, troligen kanna/krus. Glasyr förekommer även på fläckvis på insidan. Utvändigt dekor av ristad eller stämplade geometriska mönster, möjl Chevon dekor, och digonala sträck. Dessutom avfärd glasyr på ett ställe som möjliggen utgjort en skadad bladfällsdekor. Datering till 1300-tal (broberg Hasselmo)

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls-grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
155	2383	P	1	1300-tal	Keramik	Kanna	Äldre rödgods	Husgeråd			3	1	1	F	Litet tunnväggigt bukformigt bukfragment av äldre rödgods till kanna/krus. Mörk tegelröd godsfärg, möjligen Holland. Fläckvis glasyr förekommer på insidan. Utvändigt dekor av rullstämpel, sk Chevron- mönster. Den senare typen av äldre rödgods, dvs 1ca 1300-1350 enligt Broberg Hasselmo.
156	2441	P	1	1300-tal	Keramik	Kärl	Yngre rödgods?	Husgeråd			14	1	1	F	Mindre bukig skäva från rundbukigt kärl. Tjock delvis avfälld och fläckvis bevarad grönbrun glasyr på insidan av kärlet. Möjligen rinning på insida av äldre rödgodskärl. Liknar mycket i gods och glasyr övriga kärl i äldre rödgods från undersökningen. "Utsidan" sotig och brungrå yta. Möjligenkokkärl. Skärvan förefaller vara del av skuldra - hals till kanna eller gryta med med utaåtvängd mynning. Troligen tidig form om det är yngre rödgods, dvs 1300-1400- tal.
157	2361 (G)	P	1		Järn	Spik		Byggnadsdetalj	76	23	22	1	1	I	
158	2331	P	1		Järn	Spik		Byggnadsdetalj	48-52	12	20	2	2	I	
159	2298	P	1		Järn	Ten			70	4	18	1	1	I	
160	2383	P	1		Bränd lera	Tegel?		Byggnadsdetalj			4	1	1	F	
161	2383	P	1	-1350	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Husgeråd			2	1	1	F	Mycket litet bukfragment av tunnväggigt odekorerat äldre rödgodskärl. Tunn engobe under glasyr utv. På insidan rinnande glasyrfläck.
162	2383	P	1		Bergart	Kvarnsten	Skiffer	Husgeråd			28	1	1	F	Kvarnstenfragment av medeltida typ.
163	2383	P	1		Flinta	Avslag		Husgeråd			6	1	1	F	

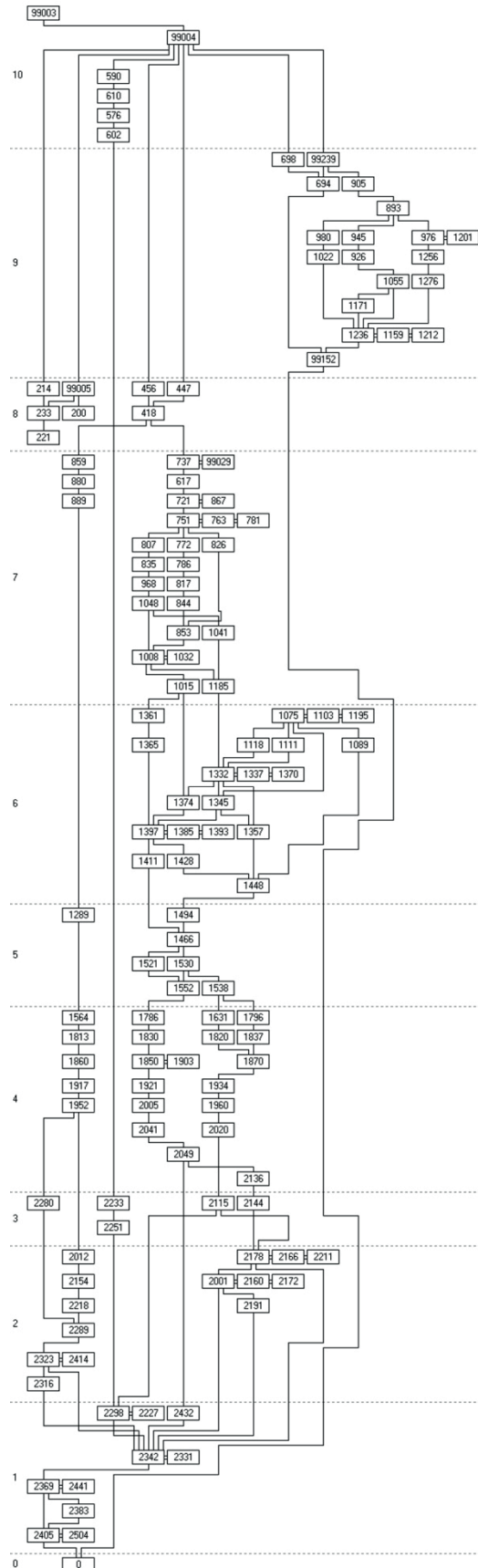
Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremålsgrupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
164	2383	P	1		Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	115	48	72	1	1	D	Rektangulärt beslag av järn med omvikt kant, sekundärt.
165	2298	P	1		Trä	Nål		Hantverk	70	10	4	1	1	I	Liten triangulär tränaål med tre hål på vardera sida. Sammanlagt 4 hål. Övre och nedre hålen på vardera sida ej genomgående.
166	2383	P	1		Trä	Lagg		Husgeråd	60	30 - 15	8	1	1	I	Lagg till liten laggskål med två utvändiga bandtag och en invändig bottensåra.
167	2342	P	1		Läder	Sko	Frontsnörsko	Personlig tillhörighet	30		30	2	2	F	Fragmentariskt ovanläder med bes till sko. Ej tydligt bestämbar till form, flera sömhål, ett snörhål. Troligen frontsnörsko.
168	2383	P	1		Trä	Korvpinne		Husgeråd	150	5	10	2	2	I	
169	2298	P	1		Trä	Föremål	Sprint m hål	Personlig tillhörighet	115	15-5	20	1	1	F	Snidad sprint med större huvud och avsmalnande tånge. Under huvudet genomborrat hål, som för att fästa en mindre lina eller tråd. Ev. Stämskruv eller liknande funktion.
170	2383	P	1		Trä	Sprint		Hantverk	150	25 - 15	0	2	2	F	Två ciggarformade sprintar av större typ. En med kvist/uttag för fästning av rem i övre del.
171	2383	P	1		Trä	Plugg		Husgeråd	30	15	6	1	1	F	Rund plugg till mindre flaska.
172	2383	P	1		Trä	Tallrik	Svarvad	Husgeråd	60	50	16	1	1	F	Mynningsfragment till svarvad trätallrik utan profilerad kant.
173	2383	P	1		Trä	Skål		Husgeråd	55	20	10	1	1	F	Mindre mynningsfragment till svarvad trä tallrik/skål med rundad profilerad kant
174	2405	P	1		Trä	Sprint		Hantverk	100	15	16	1	1	F	Sprint med triangulärt tvärsnitt
175	2441	P	1		Läder	Sko		Personlig tillhörighet	60	35	8	1	1	F	Litet fragment till bakdel av sula med sömhål

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremålsgrupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
176	2331	P	1		Trä	Tallrik	Svarvad	Husgeråd	55	40	12	1	1	F	Mynningsfragmenyt till svarvad trätallrik med lågt profilerad mynningsrand.
177	2405	P	1		Bast	Rep		Övrigt	350	20	60	1	0	I	Kraftigt rep av tvinnat bast, diameter ca 40 mm
178	2414	O	2	1250-1400	Ben	Kam	Samman-satt dubbel-kam	Personlig tillhörighet	50	14	6	1	0	F	Ändskiva med oregelbunden form och vågig profil till sammansatt dubbelkam. Typ 8a enligt Broberg & Hasselmo
179	2316	P	1		Trä	Korvpinne		Husgeråd	210	5	14	1	1	I	
180	2441	P	1		Trä	Korvpinne		Husgeråd	100	4	4	1	1	I	
181	2441	P	1		Trä	Sprint/Plugg		Hantverk	135	20	18	1	0	I	Halvmåneformat tvärsnitt. En rund sida och en plan.
182	2441	P	1		Trä	Dymling		Byggnadsdetalj	90	18	26	1	0	F	Rund koniskt avsmalnande föremål, troligen dymling
183	2383	P	1		Trä	Redskap			240	28-50	240	1	0	F	Del av något längre föremål. En ändan har runt tvärsnitt som övergår i en platt bred spets. Spetsens ena sida är fragmenterad. Påminner om paddel i form men är mycket mindre.
184	2342	P	1		Trä	Pligg		Byggnadsdetalj	110 - 114	10	12	2	0	I	Utkluven pligg/sticka med snidade, avtagna ändar
185	2441	P	1		Trä	Pligg		Byggnadsdetalj	80-150	10-12	70	5	5	I	Utkluven pligg/sticka med snidade, avtagna ändar
186	2383	P	1		Trä	Pligg		Byggnadsdetalj	140 - 150	10-12	86	4	4	I	Utkluven pligg/sticka med snidade, avtagna ändar

Fnr	Kontext	Grupp	Fas	Datering	Material	Sakord	Undertyp	Föremåls- grupp	Längd	Bredd	Vikt	Antal	Antal frag.	Frag. grad	Beskrivning
187	2504	P	1		Trä	Pligg		Byggnads- detalj	115	10	20	1	1	I	Utkluven pligg/sticka med snidade, avtagna ändar
188	2405	P	1		Läder	Sko		Personlig tillhörighet			56	0	4	F	Litet fragment med sömhål
189	2369	P	1		Läder	Spill		Hantverk	100 150	5	4	2	2	F	
190	2331	P	1		Läder	Ovaniäder		Personlig tillhörighet	100	40	10	1	1	F	Fragment av ovaniäder till sko av oidentifierbar form
191	2504	P	1		Läder	Spill		Hantverk	150	7	10	2	2	F	
192	2405	P	1		Läder	Spill		Hantverk	180	90	32	3	3	F	
193	2383	P	1		Läder	Sko	Ovaniäder / sula	Personlig tillhörighet	100	50	58	6	6	F	Olika fragment från en eller flera skor, sula ovaniäder m.m. Oidentifierbara till form.

Bilaga 3 – Harris Matrix

Relationsschema över samtliga påträffade kontexter på förundersökningen.

Bilaga 4 - Rapport Makrofossilanalys

Stadslager i Enköping
Kvarteret Traktören

Stefan Gustafsson
2010

A
R
K
E
O
B
O
T
A
N
I
S
K

R
A
P
P
O
R
T

Inledning

På uppdrag av Upplandsmuseet har 4 jordprov analyserats i avseende på växtmakrofossil. Samtliga prover innehåller växtmaterial i oförkolnat skick. Även andra växtdelar än frö har bevarats. De stora fyndmängderna gör att jordproverna subsamlats och endast en mindre del av dem har genomgått analys.

Proverna har vattensållats i såll med en maskstorlek av 0,25 mm. Materialet har sedan artbestämts under mikroskop med upp till 40 ggr förstoring.

Resultat

Prov 1489 [Lager 1448. Marklager till Hus 2. Fas 6, 1650-1799]

Provet var taget ur ett ler- och träflislager med många microhorisonter. I provet fanns rikligt med frö av svinmålla, fingerört, starr, säv, nässla, hallon, smörblomma, ruta, glim och plister. Sammantaget gav fynden en något förvirrad bild av en växtmiljö eftersom de kommer från helt olika ståndorter. Starr dominerade klart över resterande arter och tillsammans med säv, smörblomma och fingerört visar de på en rejält fuktig miljö. Starr och säv återfinns i strandkanter, översvämningsmarker och andra fuktiga områden.

Glim däremot trivs på torr öppen mark. Svinmålla är i första hand ett åkerogräs men förekommer även på gårdsplaner, vägrenar etc där jorden blivit ordentligt näringsrik. Även plister och nässla trivs på rejält näringsrik jord som man kan beskriva som skräpmark.

Hallon trivs i sin tur på kväverik jord, lite likt ogräsen, och förekommer på skogsbyn, hyggen, hållar och snår. Gärna lite öppen mark utan allt för tät övervegetation.

För att ge svar på frågor kring den miljö som fynden pekar på borde man försöka förfina provtagningen till de olika mikrohorisonterna. Då skulle det vara möjligt att avläsa om de fynd som finns representerar olika horisonter eller om det rakt igenom är ett blandat material. Växtmaterialet är i övrigt mycket välbevarat och har en stor informationspotential speciellt om det går att skilja mellan olika lager.

Prov 2412 [L 2405. Inf, första markanvändning. Fas 1. 1200-t]

Provet är taget i ett lager som gränsar mellan kulturlager och sjösand och ska representera platsens första markanvändning.

Många frön kommer från arter som trivs i fuktig mark och strandläge tex starr, smörblomma och kärrsprira . Sprängört växer gärna i strandkanten, gungfly, åkanter med mera. Den senare är en av de giftigaste växter vi har i landet och det händer att betesdjur får i sig dem av misstag och dör.

Den andra stora gruppen är växter som gynnas av människans aktiviteter och föredrar näringsrik jord. De flesta återfinns som ogräs men kan också växa på skräpmark, gårdsplaner, dikeskanter, avfallsplatser m.m. Svinmålla dominerar men då, penningört, våtarv, tampört, åkerbinda, tistel, klätt och lusern.

Klätt förekommer ofta i höstsådd gröda. I arkeologiska sammanhang börjar arten uppträda i samband med rågens införande under perioden 400-600 AD för att sedan följa med bruket med höst- och vårsådd in i historisk tid.

Marken bör varit fuktig och kanske till och med strandnära. Åkerbruk eller andra aktiviteter som ökar jordens näringsinnehåll har skett i närheten. Det kan ha gått djur och betat på relativt öppen mark i strandnära läge.

Prov 1897 [L1870, Marklager under gata. Fas 4. 1350-1500-tal]

Ett kompakt marklager med lera, träflis och bark. Provet innehöll stora mängder huggen träflis mindre mängd bark och näver.

Växtmaterialet i provet domineras provet av starr som förekommer i stora mängder. Den andra stora fyndgruppen är ogräs med svinmålla, då, våtarv och nässla. Fynden tyder dels på sankmark, strandnära läge eller någon form av våtäng. Marken har hög näringshalt som gynnat framförallt kvävekrävande ogräs även om det finns mindre variation mellan arternas ståndortskrav. Även hallon förekommer relativt rikligt i provet.

Växtfynden visar på lite olika miljöer. Dels någon form av våtmark eller strandnära läge och dels jordbruksmark eller skräpmark/gårdsplan/väg etc.

Prov 2186 [L2115. Svämsand. Fas 3. 1350-1400-tal]

Lager invid hus 4 med inblandning av sjösand. Det senare kan förklara den stora mängd starr som hittades i prover. Dessa kan följt med när man fyllt ut och dränerat runt huset med sjösand. I övrigt återfinns en stor mängd frö från svinmålla, tusentalsfrö som pekar på åkerbruk eller att platsen gödslats genom djurhållning (tex fägata eller annan aktivitet som ökar jordens innehåll av framförallt kväve). Andra arter som hittades var

enstaka frö av våtarv, snärjmåra, groblad och trampört. Även dessa arter räknas in som ogräs och trivs på åkermark, gårdsplaner och skräpmark.

Ett roligt fynd var kärnor av vildapel. Kanske växte ett räd intill huset eller så har man samlat in frukterna.

Sammanfattning

Bevaringsförhållandena för subfossilt växtmaterial verkar ha varit alldeles utomordentligt bra inom den undersökta platsen. Artsammansättningen visar på främst två olika marktyper. Dels den fuktiga och kanske strandnära marken (strand, strandäng eller ordentligt fuktig ängsmark) och dels åkermark eller mark som gödslas på ett eller annat sätt. Förmodligen är kreatur inblandat på ett eller annat sätt (direkt eller indirekt). Några ogräs trivs mer på gårdsplaner, vägkanter och skräpmark.

Några frön har inte kunnat bestämmas till familj eller art. Dessa har plockats ut och kommer bestämmas senare. I denna grupp kan det finnas ovanligare växter eller importerade växter.

Proverna innehåller enormt stora frömaterial vilket också utgör ett problem vid analysförfarandet. Proverna tar väldigt lång tid att analysera och dessutom finns andra material än frö bevarat i form av andra växtdelar, bark, näver, trä, kvistar, strå etc. Vid eventuellt kommande analyser vore det förmodligen mer kostnadseffektivt att ha med en arkeobotaniker i fält. Dels för att handa provtagningen och dels för att analysera proverna fortlöpande.

Bilaga 5- Rapport Osteologisk analys

Osteologisk analys

Medeltida djurbensmaterial
Kvarteret Traktören
Centrum 13:5 och 13:6
Fornlämning 26, Enköpings stad, Uppland

SAU rapport 2010:16 O

Emma Sjöling

Osteologisk analys av medeltida djurbensmaterial, kvarteret Traktören, Centrum 13:5 och 13:6, fornlämning 26, Enköpings stad, Uppland

Emma Sjöling
SAU (Societas Archaeologica Upsaliensis)
Kyrkogårdsgatan 8A, 753 12 Uppsala
Tel. 070-332 70 67
emma.sjoling@sau.se

Inledning

På uppdrag av Upplandsmuseet analyserades i december 2010 benmaterialet från en förundersökning av stadslager i kvarteret Traktören i Enköping (fornlämning 26, Enköpings stad, Uppland). Benmaterialet kommer från två kontexter, dels lager 1850, 1860 och 1870 som tillsammans utgjorde en kontext, och dels lager 2405. Lager 1850, 1860 och 1870 har tolkats som ett primärt avsatt marklager som genom att upprepad påförd jord har trampats ned och packats hårt. Marklagret representerar troligtvis en tidig gata eller en öppen plats som senare stenlagts och har preliminärt daterats till 1400-tal. Lager 2405, som legat i infiltrerad naturlig sand, har preliminärt tolkats som ett avfallslager vid vad som tidigare var en vik av Mälaren. Lager 2405 har preliminärt daterats till 1200-talet (arkeologiska uppgifter från Anna Ölund, Upplandsmuseet, 2010-11-02).

Resultat

Sammanlagt har 307 fragment eller ca 3545 g ben analyserats, varav 7,4 g ben eller 7 fragment var brända (figur 1). Från lager 1850, 1860 och 1870 framkom ca 1,3 kg eller 208 fragment ben och från lager 2405 ca 2,2 kg eller 99 fragment.

Fragmenteringsgrad och bevaringsgrad

Benen var överlag välbevarade med den yttre benvävnaden intakt. Man kan tänka sig att det omgivande organiska materialet har hjälpt att bevara varandra, bl a genom kalkhalten, tillsammans med en syrefattig och kompakt jordmån. Det genomsnittliga fragmentet vägde ca 11,6 g, vilket betyder att benfragmenten överlag var stora. Ser man till de två kontexterna uppvisade marklagret 1850, 1860 och 1870 en högre fragmenteringsgrad än avfallslagret 2405, ca 6,3 g/fragment respektive ca 22,6 g/fragment. Det bör tilläggas att de ben som togs tillvara handplockades. Benmaterialet bekräftar tolkningen att marklagret legat på en öppen gata – benen i marklagret har utsatts för nedtrampning och ytterligare fragmentering. Avfallslagret 2405 har fler hela benslag och benen har antagligen legat mer skyddade när de väl deponerats, d v s legat i vatten eller i vattenkanten. Även gnagspåren bekräftar detta. Antalet ben med gnagsmärken är högre i marklagret än i avfallslagret, tolv fragment i lager 1850, 1860 och 1870, respektive sex fragment i lager 2405. Det bör påpekas att den totala mängden ben med gnagsmärken fortfarande är relativt liten.

Kontext	Antal			Vikt(g)			Fragm. grad (g)	
	OB	BB	Totalt	OB	BB	Totalt		
Lager 1850, 1860 och 1870	201	7	208	208	1300,58	7,39	1307,97	6,29
Lager 2405	99		99	99	2236,85		2236,85	22,59
Totalt	300	7	307	307	3537,43	7,39	3544,82	11,55

Fig 1. Antal fragment, vikt och fragmenteringsgrad (vikt/antal fragment) i lager 2405 samt lager 1850, 1860 och 1870.

Artfördelning

Den mest frekventa arten som har identifierats var nöt vilken dominerar stort, följt av får/get, svin, fågel, fisk, katt, get och får (fig 2, 3 och 4). Fågel identifierades i marklagret (1850, 1860 och 1870) men inte i avfallslagret (2405). Två av fågelbenen har identifierats till hönsfågel eller troligtvis hönsfågel. Fiskmaterialet framkom både i marklagret och i avfallslagret och bestod av två revben och fyra fiskfjäll vilka inte kunnat artbestämmas. Ett mindre antal ben har artbestämts till får (mellanfotsben II & IV) respektive get (mellanhandsben III & IV) medan ett 30-tal ben bestämdes till gruppen ”får/get”.

Art	Antal	Vikt (g)
Nöt	117	2823,36
Stor gräsätare	38	127,51
Mellanstort däggdjur	38	60,2
Får/Get	29	227,29
Svin	28	229,76
Däggdjur	28	24,72
Oidentifierat	9	0,64
Fågel	6	4,23
Fisk	6	0,03
Katt	4	5,59
Get	2	25,62
Får	2	15,87
Totalt	307	3544,82

Fig 2. Artfördelning, totalt.

Art	Antal	Vikt (g)
Nöt	62	858,58
Mellanstort däggdjur	31	44,07
Stor gräsätare	30	106,89
Däggdjur	28	24,72
Får/Get	20	119,95
Svin	18	102,43
Fågel	6	4,23
Fisk	5	0,02
Katt	4	5,59
Get	2	25,62
Får	2	15,87
Totalt	208	1307,97

Fig 3. Artfördelning i lager 1850, 1860 och 1870.

Art	Antal	Vikt (g)
Nöt	55	1964,78
Svin	10	127,33
Oidentifierat	9	0,64
Får/Get	9	107,34
Stor gräsätare	8	20,62
Mellanstort däggdjur	7	16,13
Fisk	1	0,01
Totalt	99	2236,85

Fig 4. Artfördelning i avfallslager 2405.

Benslagsfördelning

För att undersöka hur pass stor del av djuren som slaktats på plats kan man titta på fördelningen mellan matavfall (köttrika delar) och slaktavfall (köttfattiga delar). Enligt beräkningar gjorda av Sigvallius består tamdjurs skelett till 36-41 % av köttrika ben (Sigvallius 1988:44). Beräkningarna på benen från avfallslager 2405 visar att ca 70 % av antalet fragment utgjordes av ben från köttrika delar, d v s matavfall. I marklager 1850, 1860 och 1870 utgjordes 64 % av matavfall.

Således uppvisade lagren en klar dominans av köttrika skelettdelar, d v s en överrepresentation av matavfall.

Bedömning och utvärdering av benmaterialets potential

Benmaterialet från förundersökningen var som nämnts mycket välbevarat när det gäller ytstrukturen. Även fiskfjäll och små fiskben samt små benslag från katt och fågel har bevarats väl vilket tyder på att benmaterialets potential vid en eventuell slutundersökning sannolikt är hög. Ur ett osteologiskt perspektiv skulle det vara önskvärt att ett representativt urval av benmaterialet samlades in genom vattensällning. Vattensällning resulterar inte bara i att fler fragment kan tillvaratas, utan att även mindre fragment och därmed även mindre djurarter kan identifieras (som exempelvis fisk och fågel). Experiment har visat att när man enbart använder hackbord vid undersökningar blir bortfallet för däggdjur 35 % i snitt, 85 % för fågel och hela 98 % för fisk. Speciellt får och get blir underrepresenterade medan nötboskap blir överrepresenterad när endast hackbord används. Svin uppvisar ungefär samma resultat med eller utan vattensällning (Vretemark 1997:17 och där anförd litt.). Även om vattensällning är en tidskrävande insamlingsmetod ger den en mer representativ bild av den medeltida konsumtionen i staden än de ben som samlats in från hackbord eller handplock.

Referenser

Sigvallius, B. 1988. Husdjur från förhistoriska platser – en utvärdering av osteologiska undersökningar. I: *Gotländskt arkiv*. S. 39-45.

Vretemark, M. 1997. *Från ben till boskap. Kosthåll och djurbållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara*. Skaraborgs länsmuseum. Skara.

Fig 5. Benlista.

dxt = höger; sin = vänster

A nr	F.enhet	Art	Kroppsdel	Benslag/Tand	Bendel/Sida/Övrigt	Antal	Vikt (g)	Obränt/bränt
1850	1914	Nöt	Extremiteter	Scapula	margo cerv./lat.	1	24,6	OB
1850	1914	Nöt	Bål	Vertebra cervicalis		1	27,43	OB
1850	1914	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		1	23,44	OB
1850	1914	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		1	2,37	OB
1850	1914	Nöt	Bål	Axis		1	10,69	OB
1850	1914	Nöt	Bål	Costa		2	29,64	OB
1850	1914	Nöt	Hand/Fot	Phalanx 3		1	13,69	OB
1850	1914	Får/Get	Extremiteter	Scapula	(dxt)	1	3,69	OB
1850	1914	Får	Hand/Fot	Metatarsale III & IV	diafys (sin)	1	9,23	OB
1850	1914	Får	Hand/Fot	Metatarsale III & IV	diafys	1	6,64	OB
1850	1914	Svin	Extremiteter	Femur	diafys (dxt)	1	22,76	OB
1850	1914	Svin	Hand/Fot	Metacarpale V, os	(sin)	1	1,55	OB
1850	1914	Stor gräsätare	Extremiteter	Scapula		1	5,32	OB
1850	1914	Stor gräsätare	Bål	Vertebra thoracicus		1	2,36	OB
1850	1914	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa		2	1,88	OB
1850	1914	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Os longum	diafys	2	3,55	OB
1850	1914	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa	ev. katt?	1	0,33	OB
1850	1914	Däggdjur	Bål	Vertebra		1	1,23	OB
1860	1915	Nöt	Extremiteter	Scapula	margo cerv./lat.	1	5,01	OB
1860	1915	Nöt	Extremiteter	Femur	distal diafys (dxt)	1	22,86	OB
1860	1915	Nöt	Extremiteter	Humerus	proximal diafys (dxt)	1	12,83	OB
1860	1915	Nöt	Extremiteter	Scapula	cavitas glenoidalisfr. (dxt)	1	6,93	OB

1860	1915	Nöt	Extremiteter	Coxae, os	os pubis (sin + dxt)	1	40,52	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Vertebra cervicalis		2	23,6	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus	spina	1	4,24	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis		1	13,65	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis	spina	1	4,82	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Axis	Dens axis	1	2,58	OB
1860	1915	Nöt		Vertebra coccygis = vert caudalis		1	5,05	OB
1860	1915	Nöt	Hand/Fot	Metacarpale III & IV	lateral (IV) (sin)	2	64,33	OB
1860	1915	Nöt	Hand/Fot	Phalanx 3		1	13,9	OB
1860	1915	Nöt	Hand/Fot	Ct = Centrotarsale	(dxt)	1	1,59	BB
1860	1915	Nöt	Kranium	Frontale, os	vid orbita (dxt)	1	6,87	OB
1860	1915	Nöt	Kranium	Temporale, os	proc. zygo. (sin)	1	5,34	OB
1860	1915	Nöt	Kranium	Occipitale, os	proc. jugularis, condylus occ. (dxt)	1	45,63	OB
1860	1915	Nöt	Bål	Costa		7	54,16	OB
1860	1915	Nöt	Kranium	Cranium		1	13,02	OB
1860	1915	Svin	Extremiteter	Ulna	proximal diafys med led (sin)	1	13,43	OB
1860	1915	Svin	Extremiteter	Femur	diafys (dxt)	1	1,02	OB
1860	1915	Svin	Hand/Fot	Metacarpale IV, os	proximal (sin)	1	2,53	OB
1860	1915	Svin	Hand/Fot	Metacarpale IV, os	(dxt)	1	1,34	OB
1860	1915	Svin	Hand/Fot	Metatarsale II, os	(dxt)	1	1,42	OB
1860	1915	Svin	Hand/Fot	Metacarpale V, os	(sin)	1	2,21	OB
1860	1915	Svin	Hand/Fot	Metacarpale V, os	(dxt)	1	1,17	OB
1860	1915	Svin	Kranium	Mandibula + dentes	P2, P3 i mandibula (dxt)	1	3,68	OB
1860	1915	Svin	Kranium	Maxilla	med alveoler för C1, P1 och P2 (sin)	1	3,76	OB
1860	1915	Får/Get	Extremiteter	Coxae, os	Ilium, os (sin)	1	8,85	OB
1860	1915	Får/Get	Extremiteter	Radius	diafys (dxt)	1	11,08	OB
1860	1915	Får/Get	Extremiteter	Tibia	diafys (sin)	1	11,64	OB
1860	1915	Får/Get	Hand/Fot	Metatarsale III & IV	proximal-lateral (sin)	1	2,36	OB
1860	1915	Får/Get	Hand/Fot	Metapodium	diafys	1	1,96	OB
1860	1915	Får/Get	Hand/Fot	Calcaneus	(sin)	1	5,1	OB
1860	1915	Får/Get	Hand/Fot	C2 + C3	(dxt)	1	1,44	OB
1860	1915	Får/Get	Kranium	Maxilla + dentes	pd2, pd3, pd4, M1, M2 (dxt)	1	24,84	OB
1860	1915	Får/Get	Kranium	Mandibula	proc muscularis (dxt)	1	1,99	OB
1860	1915	Får/Get	Kranium	Mandibula	ramus	1	4,46	OB
1860	1915	Stor gräsätare	Bål	Vertebra		1	1,61	OB
1860	1915	Stor gräsätare	Extremiteter	Os longum	diafys	1	2,83	OB
1860	1915	Stor gräsätare	Kranium	Cranium		1	4,12	OB
1860	1915	Stor gräsätare	Bål	Sternum		1	7,43	OB
1860	1915	Stor gräsätare		Obestämt benslag		3	6,48	OB
1860	1915	Stor gräsätare		Obestämt benslag		1	1,82	BB
1860	1915	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa		9	14,27	OB
1860	1915	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa		1	0,36	BB
1860	1915	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Os longum	diafys	1	0,92	OB
1860	1915	Mellanstort däggdjur	Hand/Fot	Metapodium	diafys	1	2,15	OB
1860	1915	Mellanstort däggdjur	Hand/Fot	Metapodium	diafys	1	1,15	BB
1860	1915	Däggdjur	Kranium	Mandibula	ev. kalv	1	1,57	OB
1860	1915	Däggdjur	Extremiteter	Os longum	ev. kalv	1	1,98	OB
1860	1915	Däggdjur	Kranium	Mandibula		1	0,73	OB

1860	1915	Däggdjur	Kranium	Cranium		4	4,19	OB
1860	1915	Däggdjur		Obestämt benslag		2	1,17	OB
1860	1915	Katt	Extremiteter	Femur	(sin)	1	3,57	OB
1860	1915	Fågel	Extremiteter	Humerus	(sin)	2	2,59	OB
1860	1915	Fågel	Bål	Sternum		1	0,21	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Coxae, os	pubis (sin)	1	42,45	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Femur	proximal diafys (dxt)	1	7,71	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Femur	distal epifys (sin)	1	4,38	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Humerus	diafys (sin)	1	15,42	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Scapula	cavitas glenoidalisfr. (dxt)	1	18,32	OB
1870	1895	Nöt	Extremiteter	Femur	(sin)	1	6,59	OB
1870	1895	Nöt	Hand/Fot	Phalanx 2		1	11,9	OB
1870	1895	Nöt	Hand/Fot	Phalanx 3		1	9,19	OB
1870	1895	Nöt	Bål	Vertebra cervicalis		1	5,96	OB
1870	1895	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		1	39,66	OB
1870	1895	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		1	15,6	OB
1870	1895	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis		1	40,37	OB
1870	1895	Nöt		Vertebra coccygis = vert caudalis		1	2,85	OB
1870	1895	Nöt	Bål	Costa		10	129,1	OB
1870	1895	Nöt	Kranium	Frontale, os	vid orbita (dxt)	1	16,76	OB
1870	1895	Nöt	Kranium	Dens	Incisiv	1	2,48	OB
1870	1895	Nöt	Kranium	Dens	P2 i maxilla (dxt)	1	5,09	OB
1870	1895	Nöt	Kranium	Dens	P2 i maxilla (sin)	1	6	OB
1870	1895	Svin	Extremiteter	Tibia	distal + diafys (sin)	1	17,16	OB
1870	1895	Svin	Extremiteter	Femur	diafys	1	13,46	OB
1870	1895	Svin	Hand/Fot	Phalanx 2		1	3,55	OB
1870	1895	Svin	Hand/Fot	Metatarsale II, os	distal (dxt)	1	1,1	OB
1870	1895	Svin	Hand/Fot	Metacarpale II, os	distal (dxt)	1	1,2	OB
1870	1895	Svin	Hand/Fot	Metapodium II/V	proximal	1	0,77	OB
1870	1895	Svin	Kranium	Frontale, os	(dxt)	1	10,32	OB
1870	1895	Får/Get	Extremiteter	Ulna	proximal diafys (dxt)	1	3,37	OB
1870	1895	Får/Get	Extremiteter	Radius	diafys (dxt)	1	9,06	OB
1870	1895	Får/Get	Extremiteter	Humerus	diafys (dxt)	1	8,67	OB
1870	1895	Får/Get	Hand/Fot	Talus	(sin)	1	4,05	OB
1870	1895	Får/Get	Extremiteter	Vertebra lumbalis		2	9,53	OB
1870	1895	Get	Hand/Fot	Metacarpale III & IV	(sin)	1	15,19	OB
1870	1895	Get	Hand/Fot	Metacarpale III & IV	(sin)	1	10,43	OB
1870	1895	Får/Get	Hand/Fot	Metacarpale III	proximal(sin)	1	4,34	OB
1870	1895	Får/Get	Hand/Fot	Metapodium		2	3,52	OB
1870	1895	Stor gräsätare	Bål	Vertebra		5	17,34	OB
1870	1895	Stor gräsätare	Extremiteter	Os longum	diafys	7	37,7	OB
1870	1895	Stor gräsätare	Bål	Costa		4	6,19	OB
1870	1895	Stor gräsätare	Kranium	Cranium		4	13,69	OB
1870	1895	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Tibia		1	1,63	OB
1870	1895	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Os longum	diafys	7	10,43	OB
1870	1895	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Radius	diafys	1	3,17	OB
1870	1895	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa		4	4,23	OB
1870	1895	Fågel	Extremiteter	Femur	distal (sin); höns	1	1,23	OB
1870	1895	Fågel	Extremiteter	Scapula	troligtvis höns	1	0,1	OB
1870	1895	Fågel	Bål	Sternum		1	0,1	OB
1870	1895	Katt	Extremiteter	Tibia		1	0,24	OB

1870	1895	Katt	Hand/Fot	Metatarsale V, os		1	0,96	OB
1870	1895	Katt	Hand/Fot	Metapodium		1	0,82	OB
1870	1895	Fisk		Costa		2	0,01	OB
1870	1895	Fisk			fiskfjäll	3	0,01	OB
1870	1895	Däggdjur	Kranium	Cranium		4	3,65	OB
1870	1895	Däggdjur		Obestämt benslag		11	7,73	OB
1870	1895	Däggdjur		Os longum/Metapodium		1	0,65	BB
1870	1895	Däggdjur		Obestämt benslag		2	1,82	BB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Radius	(sin)	1	150,1	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Radius	(sin)	1	107,4	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Ulna	(dxt)	1	49,15	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Humerus	(sin)	1	15,97	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Humerus	diafys (med-dist) (sin)	1	62,96	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Femur	distal (dxt)	1	26,4	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Femur	proximal-medial (sin)	1	105,9	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Femur	proximal-medial (dxt)	1	60,66	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Scapula	spina	1	26,93	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Coxae, os	ilium (sin)	1	46,86	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Coxae, os	ilium (dxt)	1	53,04	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Scapula	cavitas glenoidalisfr. (sin)	1	8,85	OB
2405	2512	Nöt	Extremiteter	Scapula		1	24,46	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra cervicalis		1	47,75	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		2	69,01	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra thoracicus		1	14,91	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis		1	57,89	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis		1	51,41	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Vertebra lumbalis	spina	1	10,59	OB
2405	2512	Nöt	Bål	Costa		23	406,6	OB
2405	2512	Nöt	Hand/Fot	Phalanx 2		2	45,39	OB
2405	2512	Nöt	Hand/Fot	Ct = Centrotarsale	(dxt)	1	23,91	OB
2405	2512	Nöt	Hand/Fot	Metatarsale III & IV	proximal (sin)	1	78,73	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Cornu	(dxt)	1	55,16	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Cornu	(sin)	1	15,97	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Frontale, os	vid occipitale	3	44,65	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Mandibula + dentes	med P4, M3 (sin)	1	154,3	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Maxilla + dentes	med M3 (dxt)	1	58	OB
2405	2512	Nöt	Kranium	Maxilla + dentes	med P3, P4, M1, M2 (dxt)	1	91,85	OB
2405	2512	Svin	Extremiteter	Scapula	(sin)	2	7,32	OB
2405	2512	Svin	Extremiteter	Radius	(sin)	1	24,68	OB
2405	2512	Svin	Extremiteter	Radius	proximal + diafys (sin)	1	10,01	OB
2405	2512	Svin	Bål	Vertebra thoracicus	spina	1	6,08	OB
2405	2512	Svin	Hand/Fot	Metatarsale III, os	(dxt)	1	5,14	OB
2405	2512	Svin	Hand/Fot	Phalanx 2		1	2,17	OB
2405	2512	Svin	Kranium	Frontale, os	vid orbita (sin)	1	17,73	OB
2405	2512	Svin	Kranium	Dens	Incisiv i mandibula (sin)	1	0,99	OB
2405	2512	Svin	Kranium	Mandibula + dentes	M2, M3 (dxt)	1	53,21	OB
2405	2512	Får/Get	Extremiteter	Scapula	spina (dxt)	2	8,72	OB
2405	2512	Får/Get	Extremiteter	Humerus	diafys (dxt)	1	2,86	OB
2405	2512	Får/Get	Extremiteter	Radius	proximal + diafys (sin)	1	24,82	OB
2405	2512	Får/Get	Extremiteter	Tibia	diafys (dxt)	1	13,36	OB
2405	2512	Får/Get	Hand/Fot	Metacarpale III & IV	diafys (dxt)	1	9,51	OB
2405	2512	Får/Get	Hand/Fot	Metatarsale III & IV	proximal + diafys (sin)	1	8,94	OB
2405	2512	Får/Get	Kranium	Mandibula + dentes	M2, M3 (utbrott) (dxt)	1	24,84	OB
2405	2512	Får/Get	Kranium	Mandibula + dentes	pd2, pd3, pd4, M1 (dxt)	1	14,29	OB

2405	2512	Mellanstort däggdjur	Bål	Costa		5	13,55	OB
2405	2512	Mellanstort däggdjur	Extremiteter	Os longum		2	2,58	OB
2405	2512	Stor gräsätare	Kranium	Cranium		3	9,72	OB
2405	2512	Stor gräsätare	Bål	Vertebra		2	8,31	OB
2405	2512	Stor gräsätare	Kranium	Hyoideum, os		3	2,59	OB
2405	2512	Fisk			fiskfjäll	1	0,01	OB
2405	2512	Oidentifierat		Obestämt benslag		9	0,64	OB

Bilaga 6- Rapport Dendrokronologisk analys

Lund University

Department of Quaternary Geology

KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN

HANS LINDERSON

06 Maj 2011

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2011:21
Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ARKEOLOGISKA FYND VID KVARTERET TRAKTÖREN I ENKÖPING, UPPLAND

Uppdragsgivare: Upplandsmuseet, projnummer 8364

Område: Uppland **Prov nr:** 62906-62910 **Antal sågprover/angivna träd:** 5

Dendrokronologiskt objekt: Hus 4 62906-08, övriga skilda kontexter

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr : Stock Nr	Träd slag	Antal år; 2 radier om inget annat anges	Splint (Sp) Bark (B) Vankant W	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv-året)	Trädets Egenålder uppskattn
62906	2250	Ek	234;3	Ej sp	1219	E 1229-1253	260-300
62907	2360	Tall	61	Sp 42, W	1266	V 1266/67	70-90
62908	2314	Tall	55	Sp 40, W	Ej datering	-	60-80
62909	1882	Tall	42	Sp ?	Ej datering	-	60-80
62910	544	Tall	70;3	Sp c40, W	Ej datering	*V 1267/68	80-100

Kommentarer till den dendrokronologiska analysen

Hus 4 Dateras av prov 2250, som är en grov rundad, tätvuxen ekstock. Det är troligt att rundningen följer splinten så att endast ett litet antal år skall läggas till för att nå splinten. Splinten innehåller 10- 24 årsringar, eftersom denna saknas i provet skall minst detta läggas till dateringen av yttersta årsring som är 1219. En försiktig åldersbestämning blir därför **efter perioden 1229-1253**. Mest troligt är stocken avverkad 1230-1270.

Prov 2360 är ett furutimmer som är avverkat **vinterhalvåret 1266/67**. Det är alltså möjligt att det daterade virket är avverkat samtidigt.

*Prov 544 daterades till **vinterhalvåret 1267/68, växtplats Uppland**.

Två prov har inte varit möjliga att datera. De vanligaste skälen till detta är ett litet årsringstal och att allt för få prover är från en gemensam kontext har undersökts dendrokronologiskt. Det daterade virket har en **lokal proveniens**.

*Komplettering 3 februari 2012

Hans Linderson

Bilaga 7- Rapport Pälsanalys

2011-02-19

Rapport avseende analys av prov av insamlat djurhår/päls från arkeologisk förundersökning 2010 av medeltida stadslager i kvarteret Traktören, Enköpings stad (Raä 26) projektnr 8364.

Arkeologianalys har på uppdrag av Upplandsmuseet fått en förfrågan gällande analys av djur/eller växtmaterial från Schakt C, Sektion C, Lager 21, i kvarteret Traktören, Enköping.

Analysen bestod i urval av lämpliga fibrer under mikroskop samt rengöring.

Fibrerna undersöktes under mikroskop och befanns vara av animaliskt ursprung. Dessa jämfördes sedan med djurhår från:

Utter, järv, fjällräv, grävling, björn, varg, räv, lo, rådjur, mård, ekorre, människohår, sobel, häst, ull, iller, bäver, skogshare, ko samt vikare, gråsäl och knobbsäl.

Resultat

Materialet stämde bäst överens med underhår från bäver och har troligen utgjort ruppatt bäverskinn.

Arkeologianalys

Sylvia Sandelin

Stora Luttergårde 8

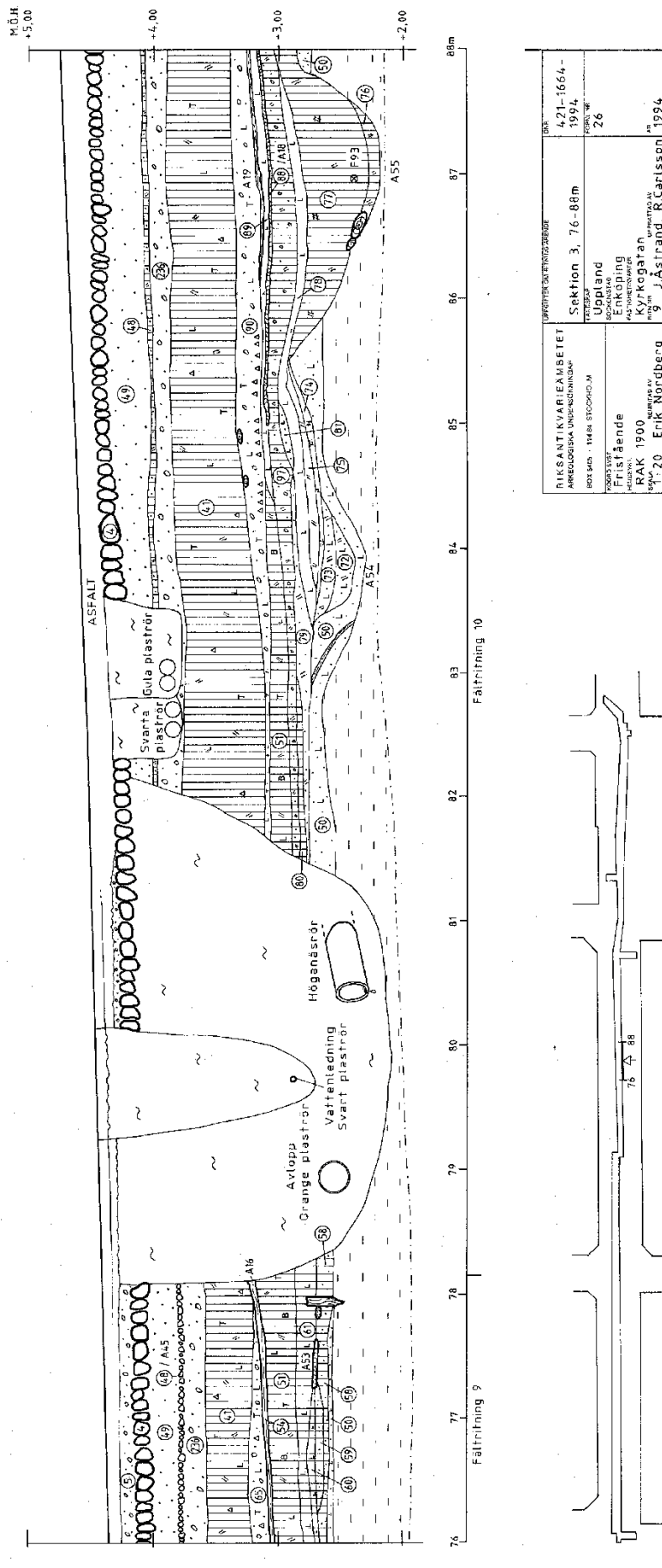
186 95 Vallentuna

Bilaga 8 - Kyrkogatan 1994 - del av dokumentationsmaterial

Schaktningsövervakning Kyrkogatan, Enköping 1994. Del av dokumentationsmaterial.

Figur 8a. Sektions- och översiktsritning sträckan 76- 88 m räknat från Sandgatan.

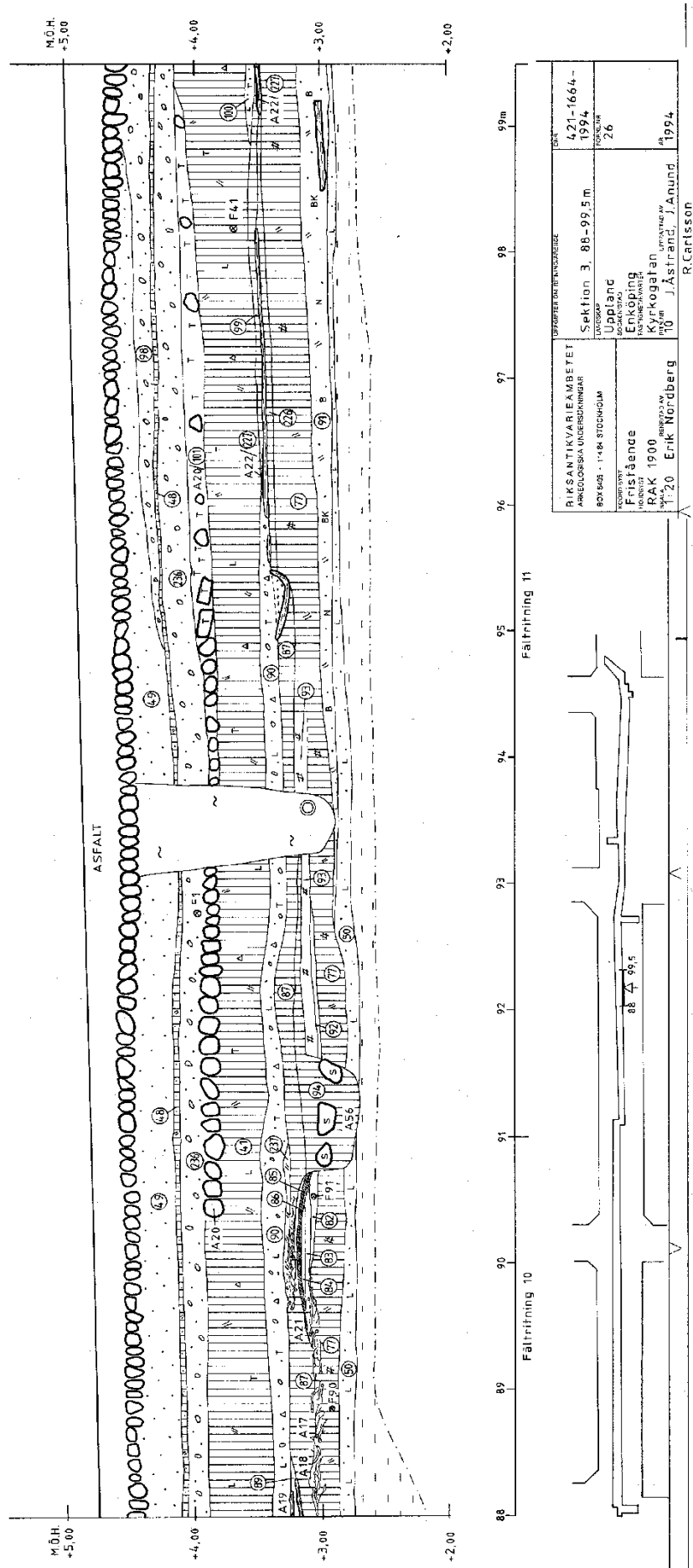
Observera att den angivna skalan inte är aktuell samt att höjdvärdet ska korrigeras med + 0,5 m.

Schaktningsövervakning Kyrkogatan, Enköping 1994. Del av dokumentationsmaterial.

Figur 8b. Sektions- och översiktsritningritning sträckan 88-99,5 m räknat från Sandgatan.

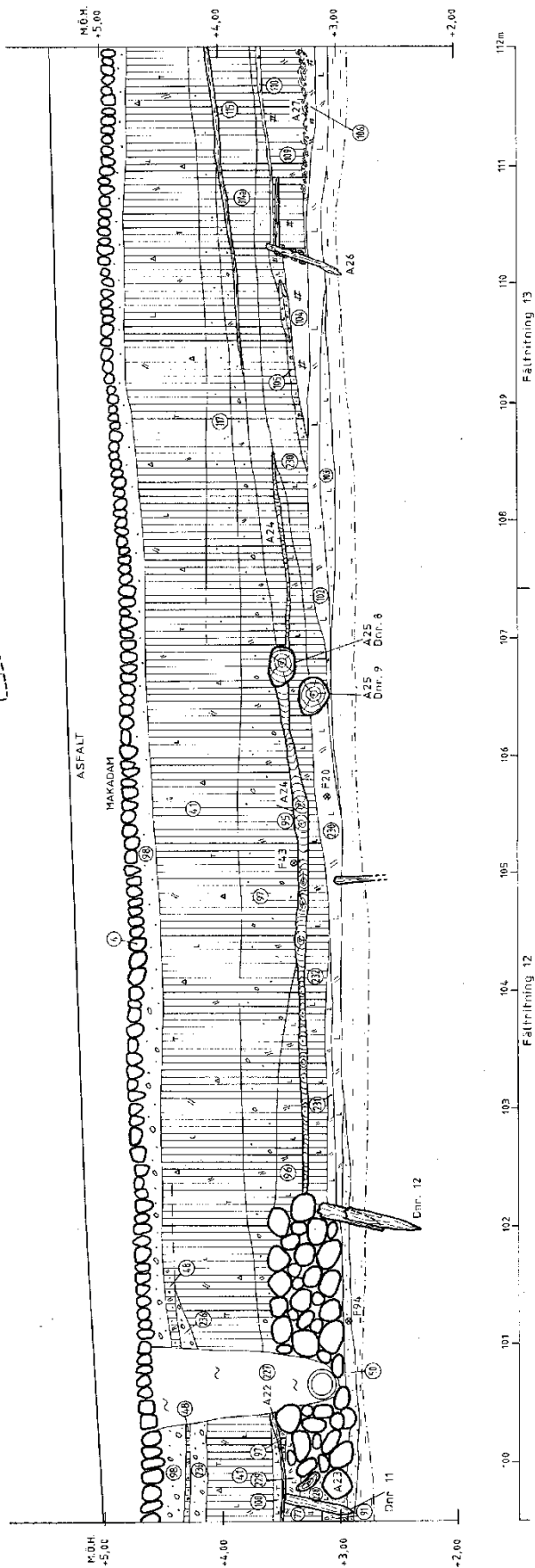
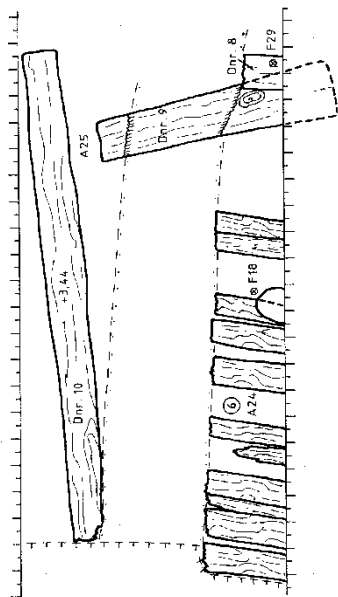
Observera att den angivna skalan inte är aktuell samt att höjdvärdet ska korrigeras med + 0,5 m.

Schaktningsovervakning Kyrkogatan,
Enköping 1994. Del av
dokumentationsmaterial.

Figur 8c. Plan-sektions och
översiktsritning sträckan 99,5-112 m
räknat från Sandgatan.

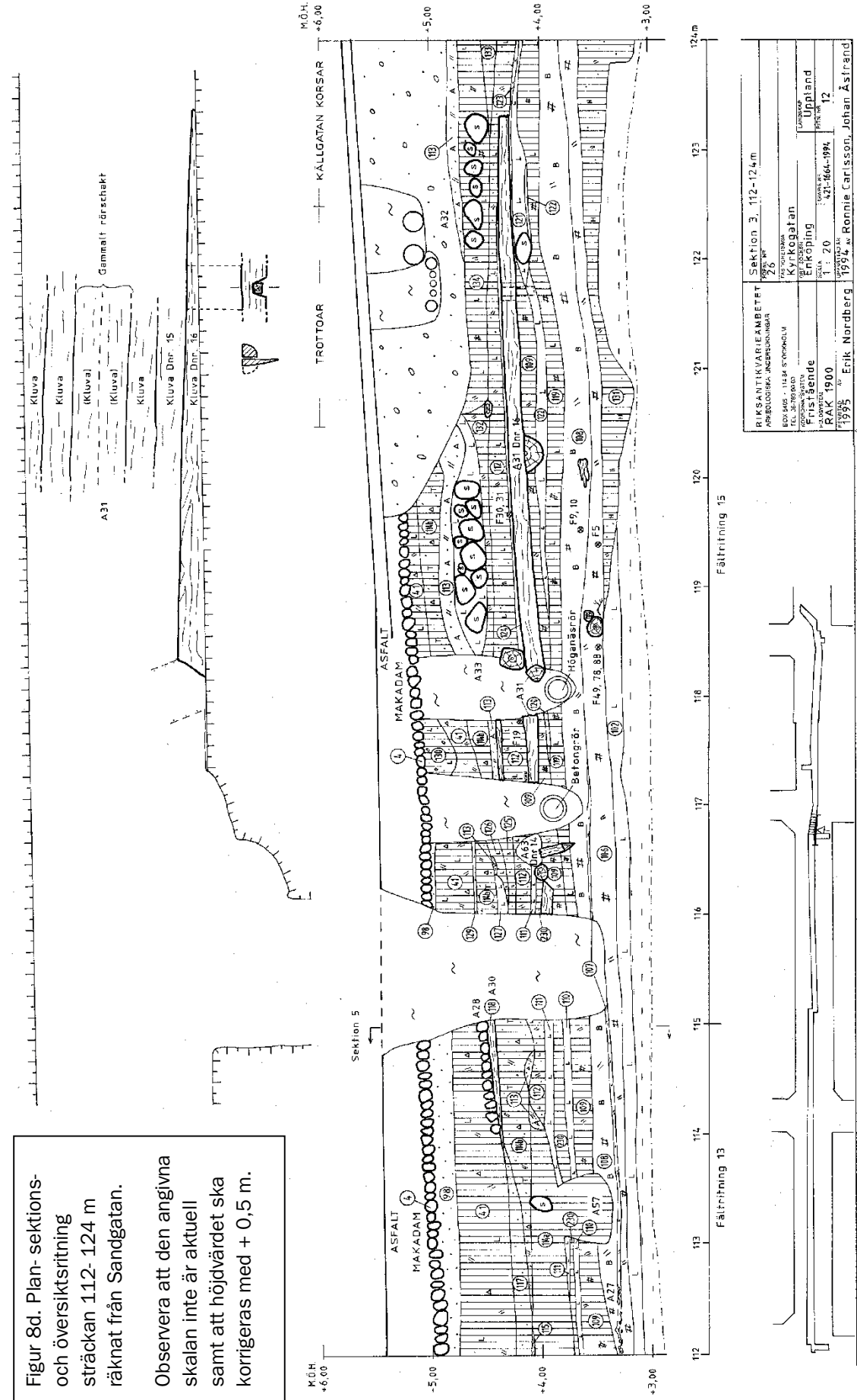
Observera att den angivna skalan inte
är aktuell samt att höjdvärdet ska
korrigeras med + 0,5 m.

RIKSANTIKVARIETÄT	Sektion 3. 99,5-112m Plan 103-107,5m
ARKEOLOGISKA VÄRDEBENÄR	A24, A25
ADRESS	Kyrkogatan
TEL. 08101070	Enköping
FRISTÄNDE	Uppland
NAK 1920	1421864, 1994
1995	1994 w Ronnie Carlsson, Johan Åstrand

Figur 8d. Plan-sektions- och översiktsritning sträckan 112-124 m räknat från Sandgatan.

Observera att den angivna skalan inte är aktuell samt att höjdvärdet ska korrigeras med + 0,5 m.

RISANTIKVARIAMBITET ARBUDORAS, JÄRPNÄSINDEN 1992 NR 26	SEKTION 3, 112-124m
BYGGHÄR ERIKSSON	BYGGHÄR
ERIKSSON	UPPLAND
1990	12
1995	1994

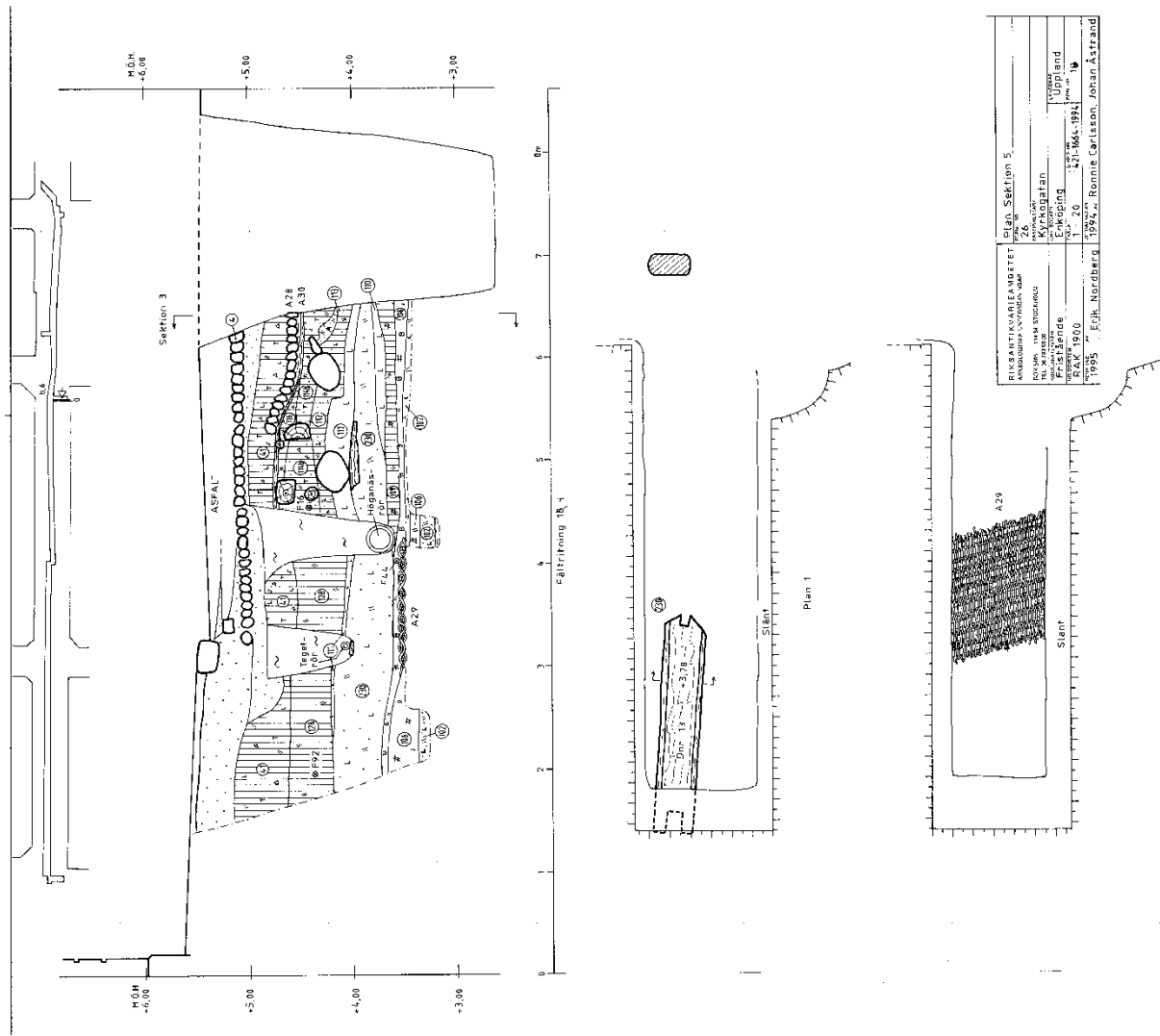
Rak-1900
1995

ERIKSSON
1992 NR
26
SEKTION 3, 112-124m
BYGGHÄR
KÄLLGATAN
BYGGHÄR
UPPLAND
12
1994
1995

Schaktningsövervakning Kyrkogatan, Enköping
1994. Del av dokumentationsmaterial.

Figur 8e. Översikts-sektions- och planritning av tvärschakt från Kyrkogatan mot Stadshotellet.

Observera att den angivna skalan inte är aktuell samt att höjdvärdet ska korrigeras med + 0,5 m.

Bilaga 9 - Sammanställning av 1975 och 1976 års undersökningar i kvarteret Traktören 1 och 2

Av Linda Qviström

Arkeologisk undersökning 1975 – Kvarteret Traktören I

Under sensommaren och hösten 1975 genomfördes en arkeologisk undersökning inom en knappt 200 m² stor yta i kvarteret Traktören. Av denna yta totalundersöktes tre fjärdedelar, 150 m². Dessutom dokumenterades ett ledningsschakt längs Källgatan/Stora torget (fig 1, 1975 års undersökningsytor är rödmarkerade). Undersökningen gjordes av RAÄ/UV under ledning av Marietta Douglas. Sammanlagt arbetade tre arkeologer och ett antal grovarbetare med undersökningen. En bearbetning av fältdokumentationen delvis påbörjad, någon rapport finns emellertid inte. En kort presentation av resultatet finns i Arkeologi i Sverige 1975 (AiS 1975) och undersökningen är registrerad i stadsarkeologiskt register (SR 36). Delar av fyndmaterialet (keramik och skor) ingick i studien *Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer* i rapportserien Medeltidsstaden (Broberg & Hasselmo 1981).

Syftet med den här genomgången av materialet främst att kunna göra en bedömning av materialets potential inför kommande undersökningar i området.

Figur 1. Plan över schakten från de arkeologiska undersökningarna 1975 (rött) och 1976 (grönt) i kvarteret Traktören.

Arkivmaterial

Arkivmaterialet från undersökningen förvaras i ATA. Det utgörs materialet från undersökningen av ärendehandlingar, fotonegativ, kontaktkopior, fältritningar, renritningar, rut- och anläggningsbeskrivningar, plannivåer, fyndlistor, provlista, benlista, konserveringsrapporter samt en ofullständig fotolista. Utöver detta finns föremålsfynd och osteologiskt material hos SHM.

Metod och genomförande

Utgrävningen har gjorts skiktvis, uppdelat på upp till tio skikt. Dess var i genomsnitt ca 0,15 m tjocka. Skikten kallas på något ställe ”bebyggelsesikt”, men det är oklart hur indelningen gjorts. På flera ställen i beskrivningarna framgår att stratigrafin är mer komplicerad än vad som syns i sektionssnitten. De artificiella grävskikten gör bland annat att dateringarna av skikten är osäkra.

Det är framför allt konstruktioner som dokumenterats vid undersökningen. Dessa har ritats i plan och i många fall fotograferats. Enskilda konstruktionsdelar har fått punktnummer och radas upp i en lista där även höjdangivelser finns. Konstruktioner har i vissa fall numrerats och beskrivits i fält, i andra fall har beskrivningar gjorts i efterhand utifrån anteckningar och planer. Lagren har inte numrerats men däremot beskrivits per ruta och skikt på en schematisk schaktplan som upprättats för varje skikt. Plandokumentationen har kompletterats av ett antal sektionssnitten, både längs schaktets kanter och genom profilbankar. Även här är konstruktionerna mer detaljerat återgivna än kulturlagren. I schaktet längs Källgatan/Stora Torget har enbart en sektionssnitt gjorts. Här framgår att 1970-talets markyta var belägen ca 6,6 m ö h. Ner till 6 m ö h fanns ”recenta fyllnadsmassor”, därunder syntes ett ca 3 m tjockt kulturlagersskikt med en stor mängd bevarade träkonstruktioner på olika nivåer. Allra underst i lagerföljden fanns ett skikt utan några synliga konstruktioner. På sektionssnitten från det stora schaktet syns att ytan schaktats ner till ca 4 m ö h innan undersökningen inleddes. Yngre konstruktioner som fanns på tomten har alltså, i den mån de var bevarade, inte undersökts. Den sammanlagda tjockleken på de undersökta kulturlagren var ca 1,5 m.

Arbetet med att framställa en rapport tycks ha påbörjats ett par eller fler gånger. För det översta av de undersökta bebyggelsesikten finns en handskriven beskrivning bland arkivmaterialet (se nedan) som tycks ha gjorts i samband med undersökningen. Ett av arken är daterade 7/9 1975. Vissa anläggningar i de undre skikten finns också beskrivna, och av framställningen i Broberg & Hasselmo (1981) framgår att en övergripande tolkning av materialet gjorts. Renritningar av sektions- och planritningar för tre eller fyra skikt finns gjorda 1981 respektive 1988. Det är oklart om de skikt som presenteras i renritningar och beskrivningar motsvarar grävskikten eller om materialet i efterhand delats in i färre bebyggelsesikt.

Dateringar

I arkivmaterialet finns dateringar antecknade för några av skikten, men det framgår inte hur dessa erhållits. Birgitta Broberg och Margareta Hasselmo anger något modifierade dateringar av faserna i sin fyndanalys och uppger att dessa baserar sig på keramikmaterialet. ”De nio grävningsskikten har mot bakgrund av keramikmaterialet daterats från 1200-talets slut till och

med 1300-tal.” (Broberg & Hasselmo 1981:30). Troligen är dessa dateringar gjorda av författarna själva.

Skikt	Datering enl. anteckningar, ATA	Dateringar enl. Broberg & Hasselmo 1981
1	-	
2	-	
3	Mot mitten av 1300-talet?	1300-tal
4	Tidigt 1300-tal?	
5	Kring 1300?	
6	Sent 1200-tal – kring 1300?	
7	Sent 1200-tal?	
8	Mitten av 1200-tal?	1200-tal
9	-	

Figur 2. Dateringar av skikten, sannolikt gjorda utifrån fyndmaterialet.

Figur 3 . Kvarteret Traktören i Enköping. Arkeologisk undersökning 1975. Översiktsbild från norr. Foto Marietta Douglas.(ATA).

Konstruktioner och kulturlager

I den anläggningslista som finns upprättad listas fjorton konstruktioner (figur 4) knutna till skikt 1-3. Det är oklart om listan omfattar hela undersökningsmaterialet eller om bearbetningen bara omfattar de översta skikten. Enligt planritningarna är alla konstruktionslämningar orienterade i ungefär samma riktning och tycks följa samma tomtstruktur.

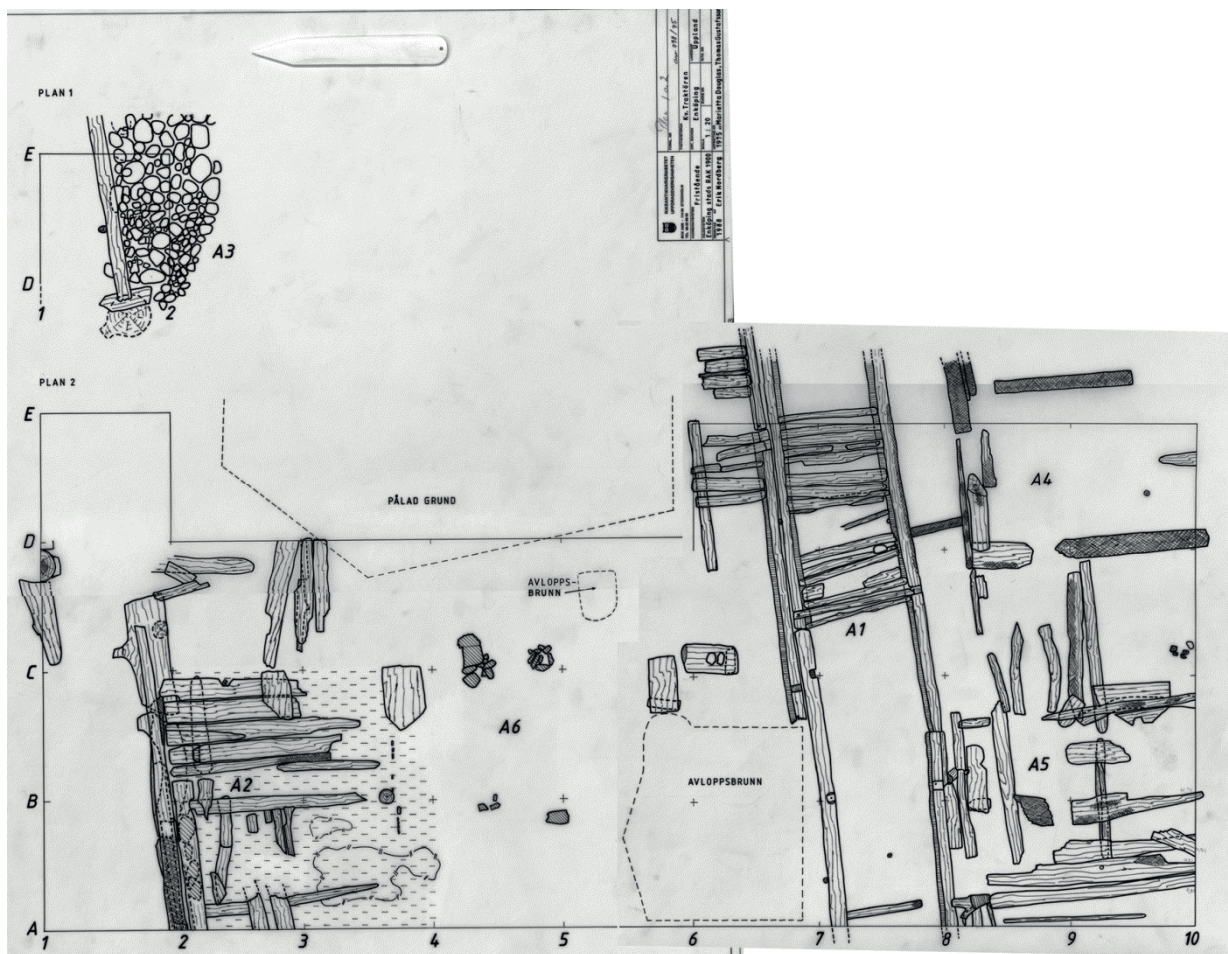
En av de konstruktioner som finns beskrivna är en broläggning, A1, vilken återfinns i minst tre skikt. Broläggningen har löpt i ungefärlig nordostlig-sydvästlig riktning och representerar troligen en gränd. I skikt 3 (?) tycks bland annat återanvänt byggnadsmaterial och båtdelar ha använts i broläggningen. I det översta skiktet har gränden/broläggningen möjligen breddats. Över träläggningen i det översta skiktet fanns rester av en gruspackning. Läget för A1 överensstämmer med en tomtgräns inritad på 1880-talets regleringskarta (LMV 03-ENS-14). Längs den västra kortändan av schaktet löpte ytterligare en möjlig gränd (A11 - avfallsdike eller gränd), parallellt med den föregående. Denna hade dock ingen träbroläggning. På båda sidor av gränden/broläggningen A1 fanns byggnadslämningar. Minst sex byggnadslägen med olika generationer av trähus tycktes finnas. Några av byggnaderna har varit knuttimrade, andra uppförda i skiftesverk. Möjligen har den senare tekniken dominerat. Några smärre konstruktioner fanns också, som en halvmeterstor, markfast flätverkskorg med lerpackning, omgiven av fyra stolpar (A10). I skikt 3 (?) hade två av byggnaderna flätverkskorgar längs ytterväggarna mot gränden/broläggningen A1. Flätverket har stått mycket nära fasaderna och kan ha använts som skydd mot skadegörelse från husdjuren (muntlig uppgift Per Lundgren och Marja Eriksson). I samma skikt fanns ett fähus med spiltindelning väster om gränden/broläggningen. Den övergripande tolkning som presenteras i Margareta Hasselmos och Birgitta Brobergs fyndanalys är att materialet representerar en kringbyggd gård med stall och lada. Bebyggelseresterna har daterats till 1200-talets slut och till och med 1300-tal (Broberg & Hasselmo 1981:12). En alternativ tolkning är att schaktet skurit två stadstomter med gränder mellan. Bebyggelsen representerar i så fall delar av två olika stadsgårdar på vardera sidan om gränden/broläggningen A1.

Anl nr	Anläggning, beskrivning/tolkning	Läge/anmärkning	Plan	Skikt
A1	Broläggning i NO-SV riktning	Framkom strax under schaktmassorna. Synlig bredd 3,2 m, synlig längd 10 m		
A2	Brädgolv, ev husgrund	Rutor A2, B2, A3, B3		
A3	Stenläggning	Belägen strax NO om ruta C2 (D2) +4.47 m ö h		
A4	Fragm byggnad	(överstruket: gruspackning i schaktets sö del)		
A5	Brädgolv, fragm byggnad.	Ruta 9A, 9B, 8A, 8B	Plan 2b	Skikt 1
A6	Fyra stolphål, stenskodda.	Ruta 4A, 4B.	Plan 2a	Skikt 1
A7	Skiftesverkskonstruktion i knuttimrad byggnad (ladugård)	Ruta A4, A5	Plan 4a	Skikt 2
A8	Pålning, små, kilformade pålar	Ruta A3, B3, C3	Plan 4a	
A9	<i>Överstruket: Knuttimrad? Byggnad med härd. 2 st olika konstruktioner. Underlag till knutad (?) byggnad samt härd i 2 st olika lager. Eldstad, tegel, bastu?</i>	<i>Ruta B9-C9</i>	<i>Plan 4b</i>	<i>Skikt 2</i>

A10	Flätverk med lerpackning samt 4 st större pålar, brända, i samma nivå.	Ruta C9, C8		
A11	Nedgrävning. Avfallsdike eller gränd	"1-linjen"	Plan 3	
A12	Eldstad, rektangulär	C10	Plan 4	
A13		C9	Plan 4	
A14	A B Hönshus			

Figur 4. Anläggningslista upprättad utifrån planer och handskriven lista i ATA.

Beskrivningarna i fältmaterialet är mycket varierande. För vissa konstruktioner finns uttömmande beskrivningar och tolkningar. Ett exempel är en konstruktion av stående plankor som tolkas som en grishägnad. Här hänvisas till en finsk teori och till "Stens Nöff. Nöff teori". För skikt 1 finns en handskriven beskrivning i ATA vilken återges i sammandrag nedan (jfr figur 5). Av beskrivningen framgår att det troligen fanns lämningar efter fler byggnader än de som identifierats. För skikt 3 (?) finns en påbörjad beskrivning som också återges nedan (jfr figur 7).

Figur 5. Renritad planritning, skikt 1. Mellan rutkryssen på planen är det 1 m. (ATA)

Skikt 1 (Plan 2a och b)

Längst mot nordväst fanns inga konstruktioner (de trärester som finns på planen tillhör nästa skede). Sydöst om detta påträffades ett brädgolv, en fragmentarisk husgrund kallad A1 [*skatroligen stå A2*]. Golvplankorna vilade på ett lerlager. Nordöst om A1 [*A2*] påträffades en fragmentarisk stenläggning, A3. Vid dess västra del stod en ca 0,5 m bred påle på vilken rester av en knut vilade. Nordväst om denna fanns en påle. I schaktkanten påträffades ytterligare en påle, troligen av ek. Sydväst om detta fanns brända trärester

I rutorna C2 och C3 tre pålar och en plankor samt två stockar. Dessa har förmodligen inget samband med A2.

I ruta A4 delvis förkolnad stock, täcktes av en skiftesverkskonstruktion. Sydväst om denna två pålar för att hålla stocken på plats. Nordost om denna stock fanns fyra stycken stenskodda stolphål samt en mängd trärester. Fyllning träflisbemängd kulturjord. Nordost om ovanstående konstruktioner påträffades en broläggning kallad A1. Den löpte i nordost-sydvästlig riktning, tvärs över schaktet. Från broläggningen, ö om denna, täcktes hela schaktet av en gruspackning, kallad A4 (0,1-0,2 m tjock). I schaktets östra hörn fanns ett brandlager som delvis täckte gruspackningen. I schaktets sydöstra hörn hittades resterna av ett plankgolv med plankor i sö-nv- riktning, kallat A5. Golvet vilade på en regel och täcktes av gruspackning. Under brandlagret och gruspackningen påträffades förbrända trärester och ett hörnunderlag.

A1. Broläggning. Fyra stockar i nordost-sydväst, en i vardera kant samt två i mitten. Alla utom den i nordväst liggande stocken har en ca 0,1 m bred och 0,7-0,8 m djup fals med plats för brädorna i broläggningen. Mot nordväst är plankorna avbrutna och sannolikt har ytterligare en stock med fals mot sydost legat nordväst om A1. Syllarna med fals är mellan 0,25 och 0,3 m tjocka. I ruta D7 står en påle mellan syllarna i mitten. I ruta B7 har mittsyllarna var sitt urtag i rutans östra hörn. I broläggningens nordöstra del är plankorna som står i syllarnas fals bevarade. Dessa omges av en gruspackning.

Plankorna täcktes av träflis vilka i sin tur låg under ytterligare en gruspackning vilken schaktades med maskin. Samma gruspackning fortsatte mot sydost och ända ut i schaktväggen. Överst på gruspackningen låg ett brandlager innehållande sot och rödbränd sand. Knappast några fynd från broläggningen, någon laggskaål, slagg bl. a. På längden är syllarna sammanfogade i ruta 6D. Tvärgående stockar fastdymlade i urtag i syllens ovansida. I ruta 6D är syllarna fastdymlade på längden.

Broläggningens västra del är skadad, bland annat av en pålning och en avloppsbrunn. Mot öster vilar de tvärgående plankorna på en regel utan fals. Plankorna har sedan fortsatt mot väster. Där är de nu avbrutna (förmodligen har ytterligare en syll med fals legat öster om regeln). Mellan plankor och syllar samt i hela broläggningens sydvästra del utgjordes fyllningen av en gruspackning. För övrigt var i det närmaste hela schaktets sydöstra del täckt av en gruspackning. Till broläggningens västra del kan eventuellt ett hörnunderlag p 40 plan 2A, vara ett stöd för broläggningens regel.

A2. Husgrund? I gränsen mellan rutrad 1 och 2 fanns en något bränd syll som begränsar A2 mot nordväst. I övrigt återstår fragmentariskt plankgolv bestående av fyra plankor i sydost-nordvästlig riktning, bredd 0,25-0,30 m. Tre regler i samma riktning. I övrigt finns en plankor och fragment av plankor i nordväst-sydvästlig riktning. Den bäst bevarade plankan i denna del ligger invid och längs syllens och fram till regeln som ligger sydväst om de fyra förstnämnda plankorna. Den sydvästra delen av plankgolvet är mycket fragmentarisk. Plankorna vilar på lerlager med fläckar av sot. Under de två reglarna i den sydvästra delen av grunden ligger en nordost-sydvästligt lagd stock.

A3. Stenläggning. Ca 1,5x2 m, runda stenar, de flesta i storlek 0,25 x 0,25-0,1 x 0,1 m. I östra

hörnet en större sten 0,45 x 0,3 m. Stenarna var lagda i kulturjord. A3 begränsades mot nordväst av en nordost-sydvästligt lagd stock som i sin tur vilade på en fragmentarisk, vinkelställd stock. Denna låg på en stor (0,5 m i diameter) påle, bränd på översidan.

A6. Stolphål. Fyra stenskodda stolphål. Stenstorlek 0,34 x 0,23 x 0,25–0,1 x 0,12 x 0,1 m. Stenarna har delvis flata med skarpa kanter. Stenar nedlagda i ett gödsellager innehållande träflis. Inget samband med övriga konstruktioner kunde skönjas. Stolphålen tillhör förmodligen ett ovanliggande, skadat bebyggelseskikt.

A5. Fragmentariskt plankgolv, möjlig husgrund. Belägen sydöst om A1. Består av sex stycken, nordväst-sydöstligt lagda plankor, bredd 0,4–0,15 m, tjocklek ca 0,03–0,05 m. Plankorna vilar på en tvärgående syll. För övrigt är mycket litet av anläggningen bevarat. I dess västra hörn påträffades ett mindre hörnunderlag av ek med ett urtag med plats för syllen. Här kan anläggningens begränsning mot öster vara. Begränsningen mot nordost oklar. Eventuellt kan p 49-51 vara stöd för en syll som inte är bevarad.

Konstruktioner i schaktets östra hörn. P54, ett hörnunderlag samt fragmentarisk träregel, mycket brandskadade. P55 och 61 kan vara syll som vilar på hörnunderlag P54. Inga skåror på hörnunderlaget. Hela denna del var fylld av en gruspackning och täckt av ett brandlager innehållande bl a rödbränd sand och sot. I schaktets östra hörn, ruta D9, finns ytterligare en rötstock (hörnunderlag).

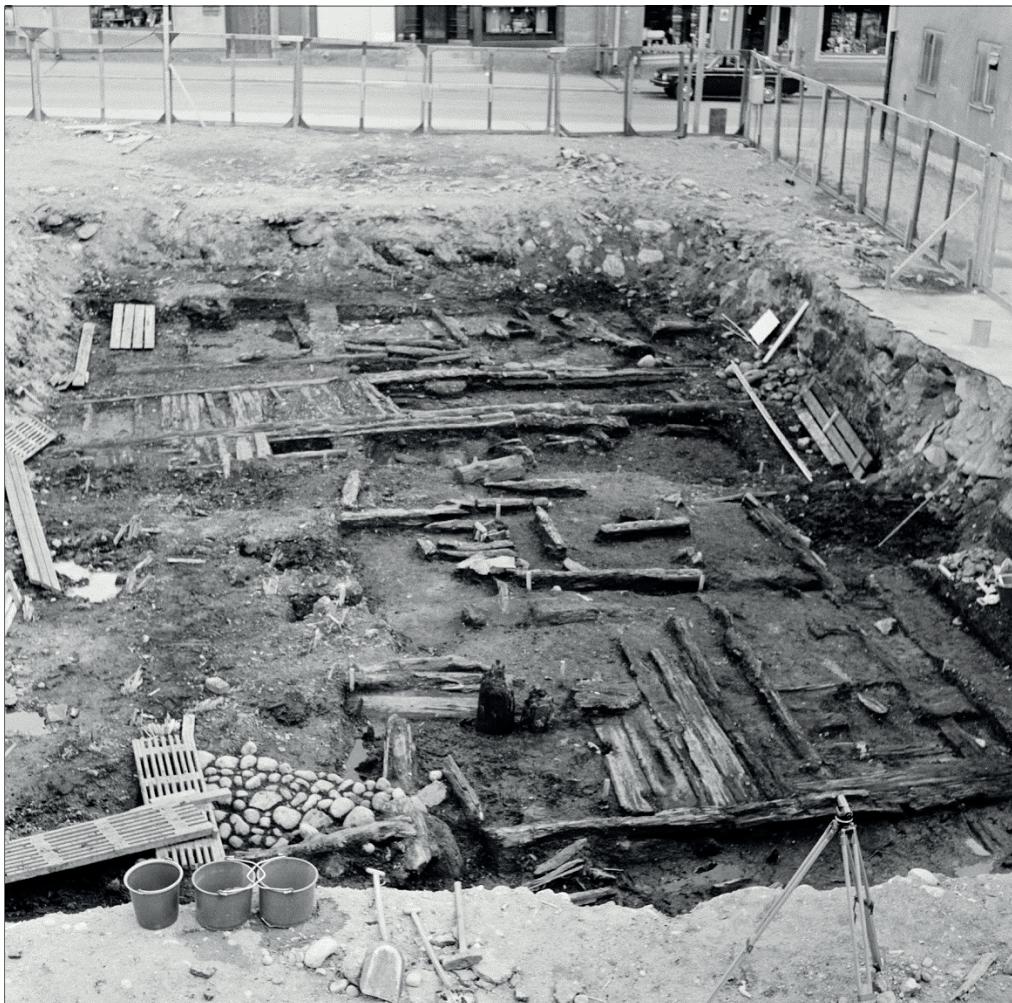

Fig 6. Översiktsfoto över lämningarna i skikt 1. Här syns bland annat broläggningen A1. De tvärgående stockarna i broläggningen har varit fastdymlade, övriga plankor har vilat i en fals i syllen. (ATA)

Skikt 3 (Plan 4A. 3:e nedgrävningen)

Skiktet innehåller följande konstruktioner:

A7. En skiftesverkskonstruktion i en knuttimrad byggnad. A2. Undre delar samt hörnunderlag till husgrund (A2).

A8. Pålning. Små, kilformade pålar. 16 runda pålar synliga (0,4 m brett parti utgrävt för profilen) samt 4 st i rad sittande, kilformiga pålar längd mellan 0,2 och 0,3 m. I B3 fanns 7 st kilformiga pålar. Alla dessa står i rad, med en lucka på 0,4 m. I luckan stod en stolpe och två stycken pålar. Ovansidan skadad på dessa mindre pålar. De kilformiga pålarnas längd mellan 0,25 och 0,3 m ca bredd 0,07 m tjocklek 0,15 m.

A1. Pålning under broläggning samt stöd för broläggningen i föregående skikt. Under broläggningens norra sida står 12 pålar längs den södra sidan.

A9. Knuttimrad byggnad med härd. Två stycken olika konstruktioner. Synlig storlek: 1,95 x 2,0 m. Stockarnas bredd 0,18–0,19 m. I anläggningens västra hörn en skadad knut. Stockarna vilar på träflisbemängd kulturjord. Kulturjordens tjocklek vid profil 0,7 m, vid knuten 0,1 m. Därunder lerpäckning. Lerpäckningen ligger över och under härden. I härden bränd lera. Inga mängder sot. Nordväst om syllen? ett brandlager med stora mängder bränd lera, sot och kol samt lera. Utanför härden men innanför syllarna ett drygt 0,05 m tjockt kol- och sotlager. Invid den sydöstra schaktväggen vid härdens södra ände står fyra pålar vilka var synliga redan i föregående skikt. Härden täcktes av ett kulturlager. Därefter vidtog en gruspackning. Stenstorlek 0,57 x 0,27 respektive 0,25 x 0,20 m. Två stenar ligger utanför härden. Strax utanför härden ligger en plankstump. Hörnunderlag från föregående skikt ligger kvar.

A10. Flätverk med fyra stolphål. Flätverket omgivet av en lerpäckning, och täckt av ett brandlager. Stolparnas ovansida bränd.

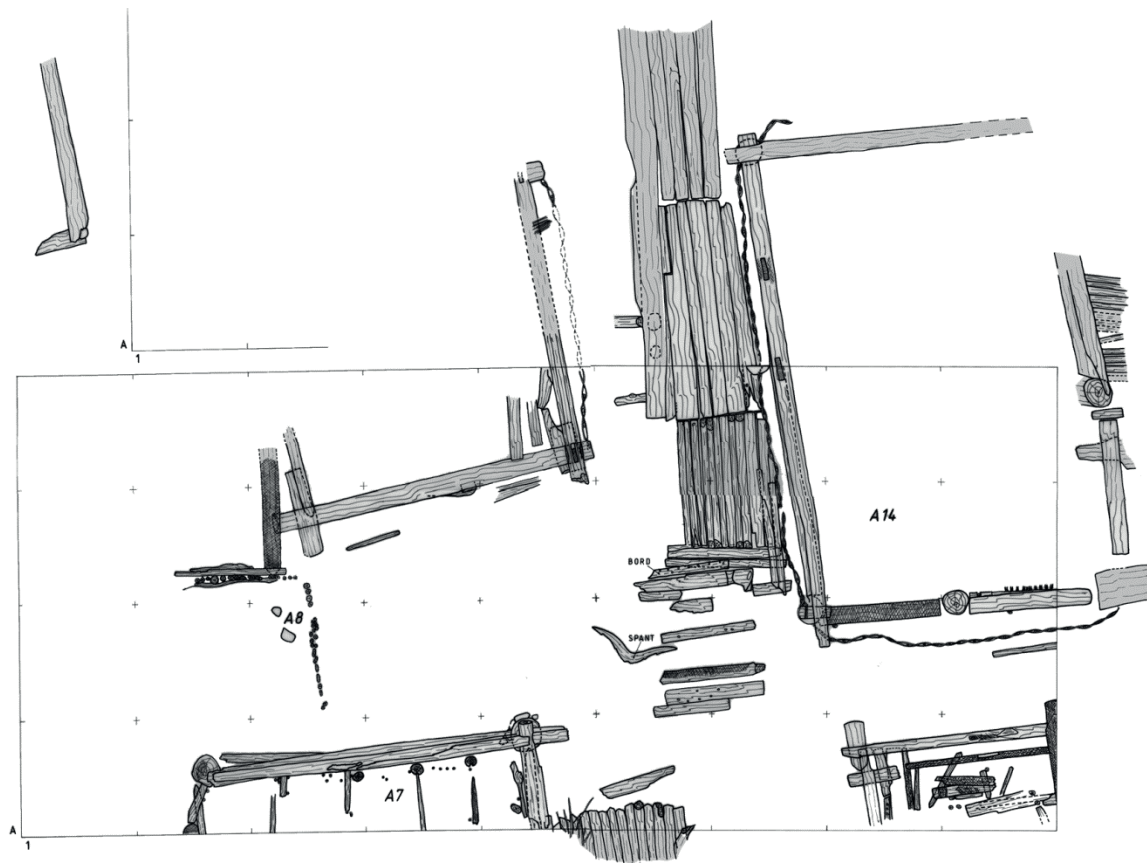
P7. Kluven stock eller plank, helt bränd baksida, tjocklek 0,8 m [0,08 m?] Svagt rundad ovansida, oregelbundet bränd baksida.

P6. Rund stock, delvis skadad översida, tjocklek 0,12 m. Inget urtag vid stockens sydvästra ände.

P5. Snedställd, kluven stock, tjocklek 0,10 m.

A9. Husgrund, förmodligen endast stöd för en byggnad. Innanför stock P5 och P7 lerpäckning. Täckt av ett kollager, fläckar av bränd lera, klining, fragment med avtryck. I lerpäckningen fanns en mörkfärgning nordväst om härden (sot och kol). Storlek ca 0,6 x 0,6 m.

A9. Härd. Hör förmodligen inte ihop med stockar punkt 7 och 5. Täckt av lera bränd i härden. Nordväst om härden två på varandra liggande sotlager med lera emellan. Pålar vid härdens sydvästra ände. Kluva med spetsad ände. Brandlagret framför härden fortsätter under densamma.

Figur 7. Renritad planritning, skikt 3 (?). Mellan rutkryssen på planen är det 1 m. (ATA)

Föremålsfynd, osteologiskt material och prov

Sammanlagt 1465 föremålsfynd har registrerats från undersökningen. Fynden förvaras på Historiska museet i Stockholm. Registreringen är, med undantag av det osteologiska materialet och textilfynden, inte tillgängligt i digital form men en handskriven lista och materialvis sammanställda, maskinskrivna listor finns i ATA. I Historiska museets sökbara databas redovisas 159 poster benmaterial som sammanlagt väger närmare 200 kg. Materialet har bestämts av en osteolog. I den sökbara fyndlistan återfinns också 72 poster textilfynd samt en oblatsked i tenn (www.historiska.se, sökning 110522). Ett litet antal föremålsfynd anges i fyndlistan vara fotograferade. Några fyndbilder återfanns dock inte vid ett besök på ATA 110615. De sammanlagt 56 prover som insamlades vid undersökningen utgjordes främst av materialprov (fjädrar, skal, musselskal, hår etc) samt ett tiotal jordprov. Det framgår inte av arkivmaterialet om proverna analyserats och om de finns bevarade.

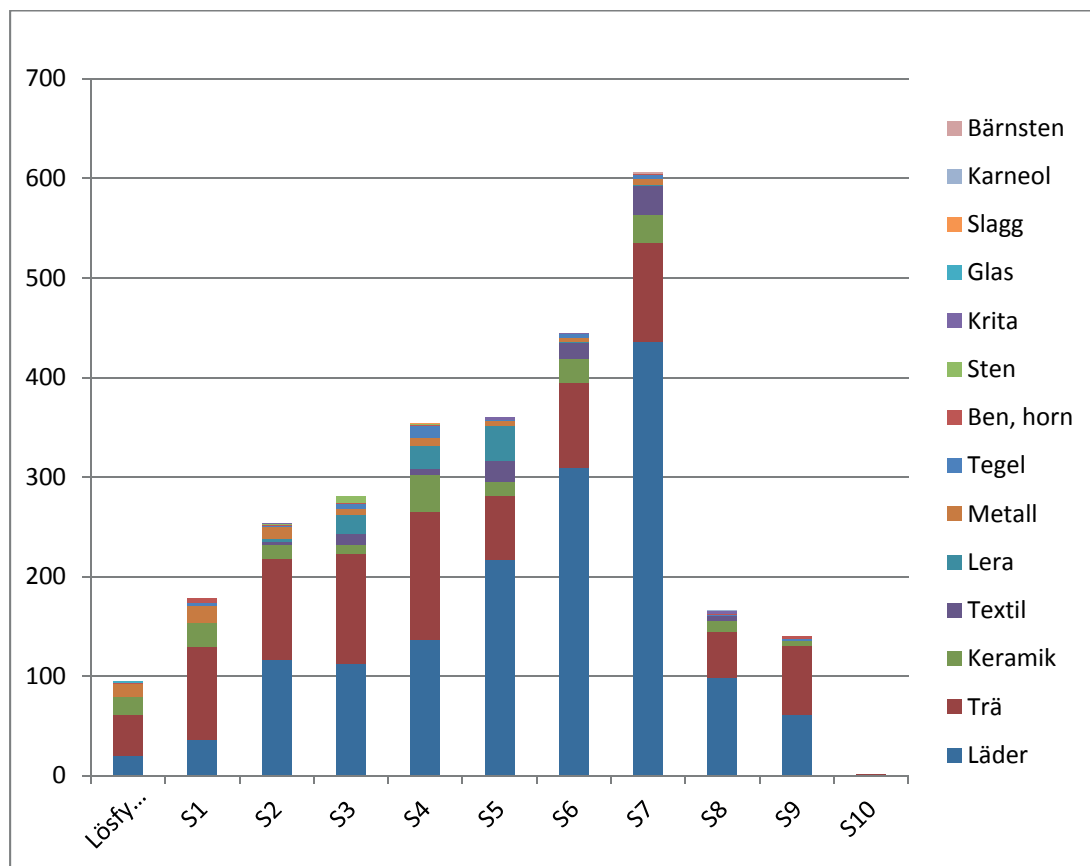
Spikar och dymlingar har typindelats, i övrigt tycks ingen bearbetning av fyndmaterialet ha påbörjats. Keramik och skor från undersökningen ingår dock i en fyndstudie inom ramen för projektet Medeltidsstaden (Broberg & Hasselmo 1981).

Fyndmaterialet domineras av föremål av läder och trä. Efter dessa är fynd av keramik och textil vanligast (jfr figur 8 och figur 9). Antalet fynd varierar stort mellan de olika skikten, från två enstaka fynd ifrån skikt 10 till över 600 fynd i skikt 7. Fördelningen mellan de olika materialen är relativt jämn mellan skikten (frånsett skikt 10). Andelen läderföremål är dock något mindre i de yngre faserna.

Föremål	Material	Lös-fynd	Skikt 1	Skikt 2	Skikt 3	Skikt 4	Skikt 5	Skikt 6	Skikt 7	Skikt 8	Skikt 9	Skikt 10
Beslag, gångjärn	Järn	1	2	1								
Betsel	Järn					1						
Bultiås/-nyckel	Järn		1			1			1			
Föremål, övrigt	Järn	4	2	2					1			
Hästsko	Järn		1				1		3			
Klinknaglar	Järn	2		2								
Kniv	Järn	1	3	1				2				
Oblatsked	Tenn				1							
Spik, nit	Järn	4	5	5	2	5	1	2	2			
Sporre	Järn							1				
Sölja	Järn				1							
Ten	Järn		3	1	2							
Verktyg	Järn					1	1					
Vridlås/-nyckel	Järn		1					1				
Metall, summa		12	18	12	6	8	4	4	7			
Rödgoods/obest	Keramik	4	3						1		1	
Stengods	Keramik		10	3	1	2		4	4	1	1	
Stengods, ej sintrat	Keramik	4	6	2	2	16	5	16	5	1	1	
Stengods, sintrat	Keramik	1	1			2			4	1		
Svartgods (yngre)	Keramik	3	1	3	3		4	1	4	3		
Yngre rödgods	Keramik	5			1	5	3		1			
Äldre rödgods	Keramik	1	3	6	2	12	2	3	10	5	1	
Keramik, summa		18	24	14	9	37	14	24	29	11	4	
Brödspade	Trä					1						
Båt (delar: bord, spant)	Trä					1		1				
Flöte	Bark	1			1						1	
Föremål	Trä	1	2	5	7	2	8	24	8	5	4	
Föremål	Bark										1	
Kloss	Trä			4	2	3			2			
Knopp, handtag	Trä						1	1				
Konstruktionsdetalj	Trä	2		2		2	4	1			2	
Korvpinne	Trä	1		1	2	1		1	10	9	6	
Krok	Trä	1					1	1				
Kärl, laggat	Trä	19	32	27	32	55	14	26	23	10	8	
Kärl, lock	Trä		1	2	1	2	1	1	1	1		
Kärl, svarvat	Trä	4	1	3	2	8	4	11	11	2		
Möbel	Trä			1								
Näver	Trä		1									
Paddel	Trä					1	1					
Platta	Trä	1		2	1		1	1	1		1	
Redskap	Trä	1		2					1			
Rep	Trä?			2								
Sked	Trä	1				1						
Släde	Trä								1			
Spetsad pinne, sticka	Trä	3		16	40	39	18	4	32	16	26	
Tränagel, kilar, dymlingar	Trä	6	56	35	20	5	7	13	3	4	20	
Tunna	Trä				3	7	4	1	6		1	
Trä, summa		41	93	102	111	128	64	86	99	47	70	
Islägg	Ben	1	1									
Kam, sammansatt dubbelkam	Ben		2		1							
Kam, dubbelhelkam	Horn									1		
Skaft	Ben		1									
Nål	Ben			1								
Sländtrissa	Ben					1						
Spill, benhantverk	Ben								1	1		
Spill, hornhantverk	Horn										3	
Ben och horn, summa		1	4	1	1	1			1	2	3	
Bryne	Skiffer								1			
Avslag	Flinta				1							
Kvansten	Sten			1	1	1						
Föremål?	Sten				1							
Sten, summa				1	7	1			1			
Rep	Textil?			1	1	2		1	2	1		
Textil, större tygstycke	Textil			1			1	1				

Textil	Textil	1		1	8	1	12	10	18	2	1	
Filt	Textil				1		5		4			
Snodd/snöre/dr ev	Textil				1	3	1	4	4	1		
Garn, tofs?	Textil						1					
Rep	Nöthår						1					
Tjårbloss	Trå/textil								1			
Textil, summa		1		3	11	6	21	16	28	4	1	
Sko, del	Läder	18	29	56	53	88	145	92	114	35	10	
Bearbetat läder/föremål	Läder		3	6	5	2	8	31	10	6	11	
Spill	Läder	1	4	54	51	44	64	183	309	56	37	
Rem/snodd	Läder	1			2	1		1	1		3	
Pung	Läder				1							
Knivslida	Läder					2		2	2	1		
Läder, summa		20	36	116	112	137	217	309	436	98	61	
Bränd lera	Lera					1						
Lerklining	Lera		3	19	24	36	1	1				
Lera, summa			3	19	24	36	1	1				
Tegel	Tegel		3	1	5	11	2	4	3	1	1	
Krita	Krita			1			2	1		2		
Slagg	Slagg					1						
Glas	Glas	2										
Pärå	Karneol?									1		
Föremål?	Bärnsten								1			

Figur 8. Översiktlig sammanställning av fyndmaterialet från 1975 års undersökning i kvarteret Traktören. Sammanställningen är gjord utifrån de materialvis uppdelade fyndlistor som finns i ATA. Uppgifterna är ungefärliga, framför allt beroende på att några av posterna varit svårärlästa. Siffrorna anger antalet föremål, inte antal poster, enligt uppgifterna i fyndlistorna. I några fall är siffrorna osäkra. Antalet fyndposter var sammanlagt 1465, men i den handskrivna fyndlistan har 20 av dessa har noterats som utgående.

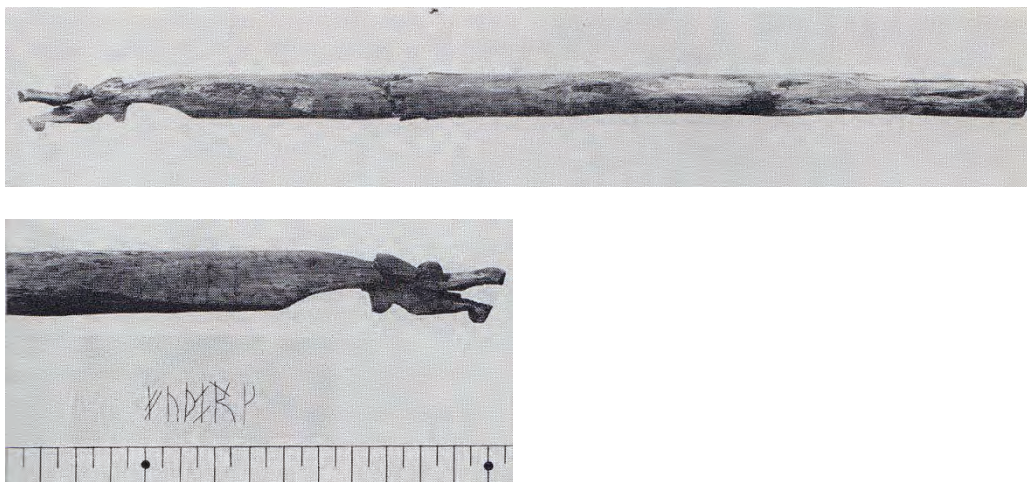

Figur 9. Fördelningen mellan antal fynd inom olika materialkategorier per skikt enligt summeringen i figur 8.

Trä

Sammanlagt tillvaratogs ca 840 träfynd från undersökningen. Materialet innefattar både ett stort antal vardagliga föremål och mer unika fynd som en runristad pinne med utskuret drakhuvud (F 1008). Detta fynd har studerats av Helmer Gustavson som konstaterat att det är de första runorna i den 16-radiga runraden, *fupork*, som ristats in. Enligt en muntlig uppgift från Margareta Douglas kan fyndet utifrån fyndomständigheterna dateras till 12- eller 1300-tal, en datering som Helmer Gustavson inte tycker att runristningen talar emot (Gustavson 1976). Andra anmärkningsvärda träfynd är bland annat 19 delar av en släde (F1428), en paddel, en brödspade, en del av en bänkgavel samt ett tjärblöss. Blosspinnen (F823) var 25 cm lång och 2,5 cm tjock, avbruten och omvirad med textil som luktade tjära.

Bland de vardagligt präglade träfynden var kärl, främst laggkärl men även svarvade skålar och fat, mest frekvent förekommande. Från laggkärlen är det framför allt stavar som hittats, men även bottenar, enstaka band samt något lock förekommer bland fyndmaterialet. Flera av de svarvade träkärlen är försedda med bomärken. Andra vanliga fyndkategorier var dymlingar/naglar/kilar, korvpinnar och pinnar med spetsig ände samt stickor. I många fall har endast ett urval av dessa registrerats. I den handskrivna fyndlistan framgår hur många som kasserats före och efter registrering.

Figur 10. Pinne med snidat drakhuvud och runristning (F1008). Efter Gustavson 1976.

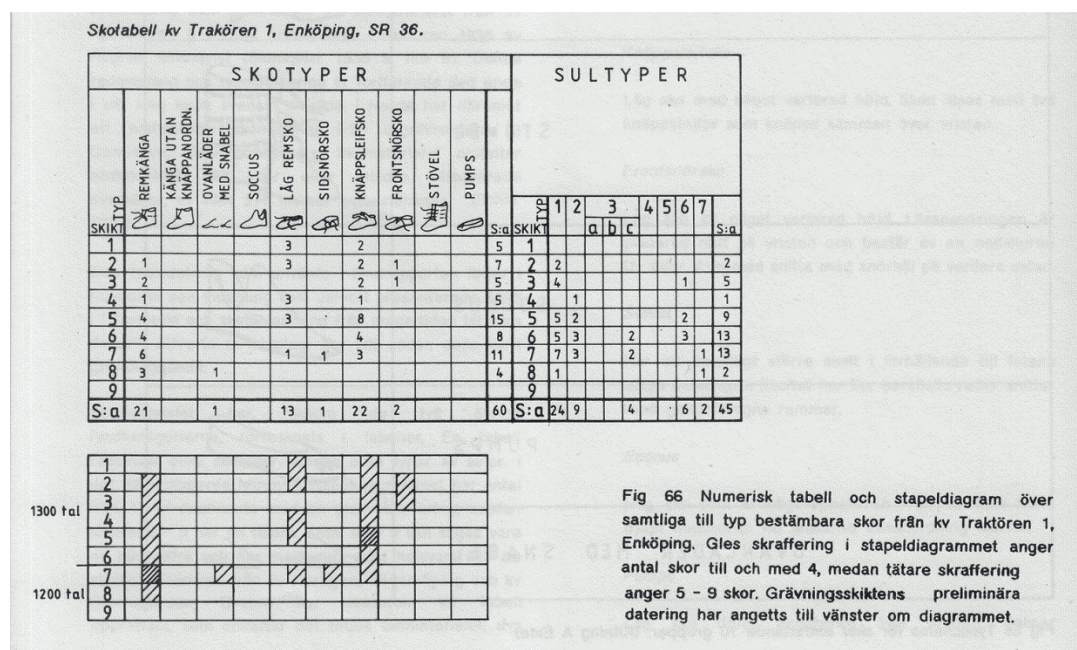
Läder

Sammanlagt har över 1500 läderfynd registrerats. Över hälften av dessa, ca 800, utgörs av hantverksspill. Dessa fynd är vanligast i skikt 6 och framför allt 7. Även några tillskurna skodelar som misstänks vara oanvända hittades. Tillsammans med läderspillet tyder dessa på att läderhantverk förekommit i området. Från skikt 7 insamlades också ett prov (nr 33, ruta C6) från ett "nöthårslager".

Den näst störst kategorin bland läderfynden var skor. Sammanlagt har närmare 650 skodelar registrerats. Skomaterialet har, som redan nämnts, analyserats i rapportserien "Medeltidsstaden" (Broberg & Hasselmo 1981). Författarna har typbestämt skorna och presenterar dem per skikt (figur 11). De konstaterar att det finns 60 bestämbara skor och att dessa kommer från alla skikt utom det allra understa (9) samt att materialet domineras helt av två skotyper, nämligen remkänga och knäppsläfsko. Efter dessa båda typer är den låga remskon

vanligast i materialet. Jämfört med skor från de övriga städerna i studien (Söderköping, Uppsala, Örebro och Lödöse) syns en del avvikelser i modeller och tillskärning vilket vittnar om lokala hantverkstraditioner. En av skorna har en ovanlig detalj, en kort ”snabel”, vilket i det övriga materialet bara påträffats i Söderköping i lager daterade till tiden före 1200-talets mitt. Fyndet från kvarteret Traktören i Enköping kommer från skikt 8, enligt sammanställningen daterad till 1200-talets slut (Broberg & Hasselmo 1981: 90ff).

Utöver skorna finns det flera obestämda läderföremål, bland dem ett större, lappat och lagat läderföremål, möjligen ett klädesplagg (F863). Bland övriga läderföremål kan sju knivslidor och en läderpung nämnas. Dessutom fanns en rem med silvernitar (F929) och ett läderföremål med trä inuti, möjligen en dockfot (F 1003, fas 6-7).

Figur 11. Ur rapporten Medeltidsstaden 30 – Keramik, kammar och skor (Broberg & Hasselmo 1981)

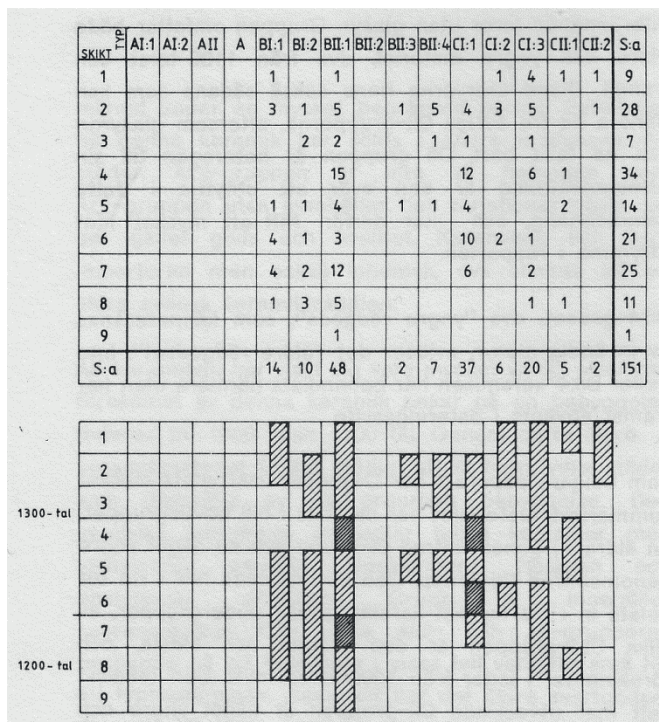
Keramik

Keramikfynden från undersökningen har analyserats i rapportserien ”Medeltidsstaden” (Broberg & Hasselmo 1981). Författarnas keramikbestämning har inte konsekvent förts in i den handskrivna fyndlistan.

Broberg & Hasselmo menar att antalet keramikskärvor är litet i förhållande till den undersökta volymen. I de understa skikten domineras materialet av yngre svartgods och äldre rödgods. Den sistnämnda godstypen är den dominerande i materialet som helhet. Bland stengodset dominerar det ej genomsintrade godset. Bara enstaka skärvor yngre rödgods förekommer (Broberg & Hasselmo 1981:30f).

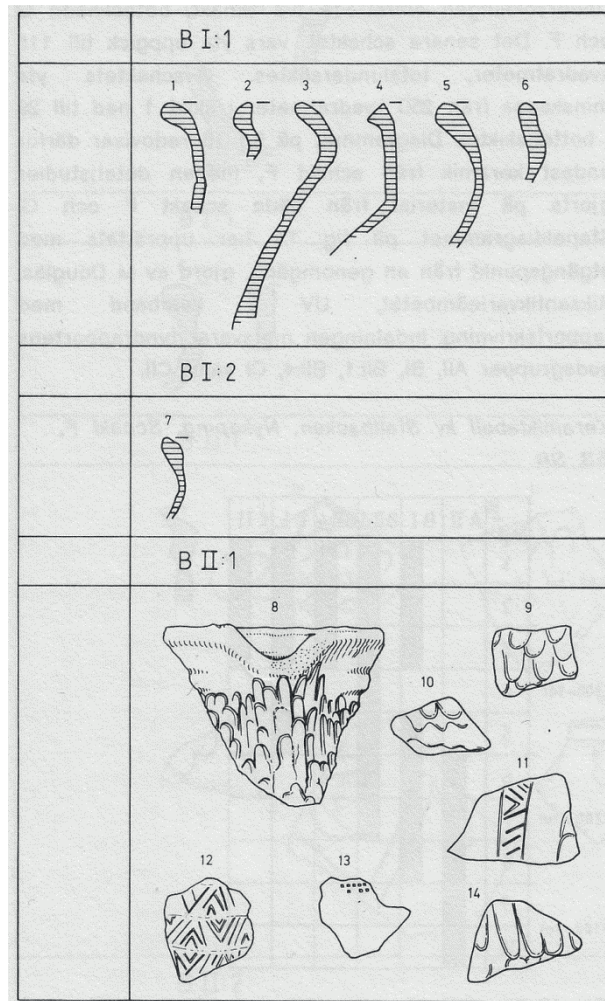
Textil

Sammanlagt finns drygt 90 textilfynd registrerade från undersökningen. Flertalet av dessa utgjordes av snoddar, snören och liknande samt av mindre fragment av olika tyger. I många fall har material och vävteknik kunnat avgöras. Enstaka, större tygstycken påträffades också.

Figur 12 (tv). Numerisk tabell och stapeldiagram över keramikfynd från 1975 års undersökning i kvarteret Traktören. Efter Broberg & Hasselmo 1981.

Figur 13 (th). Ett urval av mynningsformer och dekorer. Efter Broberg & Hasselmo 1981.

Metall

Bland de sammanlagt ca 70 järnföremålen var spikarna de i särklass vanligaste. Av järnfynden i övrigt kan bland annat en sporre, ett bultlås och en bultlåsnöckel, ett betsel samt fem hästskor, varav minst en flikig, nämnas. Bara ett enstaka fynd var av annan metall än järn. Detta var en ca 15 cm lång ornerad "oblatsked" av tenn med en kristussymbol, en örn med kors (F 479).

Ben/horn

Tre sammansatta dubbelkammar av ben och en dubbelhelkam av horn hittades vid undersökningen. Dessutom påträffades en bennål, ett skaft av ben, en sländtrissa och två isläggare. I de undre skikten fanns en liten mängd spill från ben- och hornhantverk.

Lera/tegel samt övrigt föremålsfynd

Enstaka tegelfragment fanns i alla undersökta skikt, med undantag av skikt 10. En något större mängd, 11 fragment, hittades i skikt 4. Lerklining, varav en del med avtryck, fanns i skikt 1-6. Flest fynd fanns i skikten 2-4. Sammanlagt har ca 115 fynd av tegel och lerklining registrerats. Ett enstaka fynd av krita (kritlera?) gjordes och ett slaggfragment hittades vid undersökningen. En pärla, troligen av karneol, fanns i skikt 8. Ett par glasskärvor fanns med bland lösfynden.

Konservering

I ATA finns konserveringsrapporter för materialkategorierna bast och rep, trä samt läder. För träföremålen anges att dessa hade hunnit torka ut innan konserveringen och att de därför inte kunde konserveras på sedvanligt sätt utan endast torkas i rumstemperatur. Läderfynden har konserverats på samma sätt.

Sammanfattande utvärdering

De konstruktioner som undersökts är främst träbyggnadslämningar. Både byggnader uppförda i skiftesverk och knuttimring finns representerade. Enligt Margareta Hasselmo och Birgitta Broberg representerar dessa en kringbyggd gård (Broberg & Hasselmo 1981:12). En alternativ tolkning är att lämningarna representerar två olika stadstomter avskilda av en smal gränd. Ytterligare en gränd framkom i schaktets västra ände. Gränderna ansluter väl till det äldre gatunät som finns utritat regleringskartan från 1800 (LMV 03-ENS-14) och till de möjliga gränder som påträffades vid 1976 års undersökning (se nedan).

Bevarandeförhållandena för organiskt material var mycket goda och det har funnits möjlighet att se många konstruktionsdetaljer vid undersökningen. Flera skift av timrade byggnader har bevarats och detaljer som urtag, falsar, flätverk och inre konstruktioner som spiltindelning har kunnat iakttas.

Bland fyndmaterialet dominerar de organiska materialen, främst läder och trä. Möjligen har läderhantverk förekommit i området. Relativt stora mängder läderspill har påträffats, främst i skikt 6 och 7 och i provlistan nämns nöthårslager. Några övriga spår av hantverk har inte kunnat beläggas.

Med tanke på att lämningarna grävts och dokumenterats skiktvis är dateringen av de enskilda lämningarna och skikten något osäker. Generellt tycks lämningarna ha sin tyngdpunkt i högmedeltid. Föremål med yngre och framför allt äldre dateringar än så förekommer också i materialet.

Det kommer antagligen inte alltid att gå att avgöra vilka av konstruktionerna som har varit samtida med varandra och någon mer detaljerad stratigrafisk analys är inte möjlig, men utifrån beskrivningarna går det att göra en övergripande beskrivning och bedömning av konstruktioner och på ett övergripande plan även av lager. Möjligen går det i och med detta också att utvärdera dateringarna av skikten.

Med tanke på de välbevarade konstruktionerna och konstruktionsdetaljerna och på hur stor yta som undersökts har materialet trots begränsningarna ett mycket stort värde, inte minst för att kunna förstå de mer fragmenterade lämningar som antas framkomma i en kommande undersökning. Troligen kan även värdet av 1975 och 1976 års undersökningar öka genom att en modern undersökning med bl a bättre dateringsmöjligheter genomförs.

Fyndmaterialet, inte minst det välbevarade organiska materialet, rymmer ett värdefullt forskningsmaterial i sig. En förnyad analys av keramikmaterialet skulle kunna bidra med bättre dateringar av lämningar och av övrigt fyndmaterial.

Tekniska och administrativa uppgifter:

Plats: Kvarteret Traktören 1, Enköping

RAÄ nr: 26:1

Fornlämningstyp: Kulturlager

Undersökningstyp: Slutundersökning

Orsak till undersökningen: Planerad nybyggnation

Beställare: Mälarprovinsernas Föreningsbank

Undersökningsår: 1975

Undersökningsyta: Ca 200 m

Höjdsystem: Enköpings lokala

Ansvarig institution: RAÄ, UV

Ansvarig för undersökningen: Marietta Douglas

Arkeologisk personal: Marietta Douglas, Tomas Gustavsson och Sten Tesch

UV dnr: 798/75

Förvaring dokumentationsmaterial: ATA. Foto neg nr 4279, (60 bilder efter gallring 2005, ursprungligen 308 bilder)

Förvaring föremålsfynd och osteologiskt material: SHMM, inv nr SHM 34817 (1476 fnr)

Arkeologisk undersökning – Kvarteret Traktören II 1976

Under februari-april 1976 genomfördes nästa arkeologiska undersökning inom kvarteret Traktören, även denna gång inför planerad nybyggnation. Den undersökta ytan var ca 150 m² (uppgifterna varierar något, enligt Stadsarkeologiskt register uppgick ytan till 110 m²) uppdelat på två schakt belägna bara ett tiotal meter från de som undersöktes året innan (fig X1, 1976 års undersökningsytor är grönmärkade). Undersökningen gjordes av RAA/UV under ledning av Jan Helmer Gustafson. Ingen av de arkeologer som deltog vid 1975 års undersökning medverkade vid undersökningen 1976. Sammanlagt arbetade fem arkeologer och oftast 3-4 grovarbetare med undersökningen som genomfördes under tält.

Fältmaterialet från undersökningen förvaras i ATA. En bearbetning av materialet påbörjades efter undersökningen men någon rapport färdigställdes aldrig. I *Arkeologi i Sverige 1976* finns en kort beskrivning av resultaten. Här anges dateringarna till 1300-1500-tal och lämningarna tolkades som "Husanläggningar som anslöt direkt till den dåvarande mälardalens, sannolikt ågårdar med tillhörande bryggor" (AiS 1976). Undersökningen finns med i stadsarkeologiskt register som nr 33 och här anges att kulturlagren var mellan 0,8 och 1,5 m tjocka sammantaget (SR 33). Delar av fyndmaterialet ingick i studien *Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer* i rapportserien Medeltidsstaden. Här framgår att kulturlagren tros vara avsatta från ca 1300 och fram till 1500-talet (Broberg&Hasselmo 1981:12).

Arkivmaterial

Arkivmaterialet i ATA från undersökningen utgörs av ärendehandlingar, fotonegativ och kontaktkopior, fält- och renritningar, anläggningsbeskrivningar, avvägningslista, fyndlista, benlista (utan artbestämningar), provlistor, fyndteckningar, fyndsammanställningar, konserveringsrapporter, dagbok, profilbeskrivningar, lista över tolknings- och fältritningar och fotolista m m. Utöver detta finns föremålsfynd och osteologiskt material hos SHM, samt analysprover, oklart var. 156 fotografier finns kvar, före gallring 2005 fanns 581 bilder från undersökningen.

Metod, genomförande och dateringar

Lämningarna har grävts skiktvis. I fältdokumentationen nämns 15 skikt, i genomsnitt 0,1 m tjocka. Skikten har av Broberg och Hasselmo daterats utifrån keramikfynden. Författarna konstaterar att undersökningen omfattat ett större tidsavsnitt än 1975 års undersökning. Dateringarna spänner från övergången till 1200-talet och ett stycke in i 1400-talets (Broberg & Hasselmo 1981:31).

Skikt	Dateringar enl. Broberg & Hasselmo 1981
1	
2	1400-tal
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	1300-tal
10	
11	
12	
13	1200-tal
14	

Figur 14. Dateringar av skikten, sannolikt gjorda utifrån fyndmaterialet.

Konstruktionsdelar och i vissa fall lager har punktnummerats i fält och därefter grupperats till anläggningar. Beskrivningarna i fältdokumentationen är i många fall knapphändiga. Anläggningsbeskrivningarna är renskrivna och gjorda efter dagbok och planer. Åtminstone delvis är de gjorda i efterhand, efter avslutat fältarbete. Någon konsekvent numrering och beskrivning av lager har inte gjorts och stratigrafiska relationer finns sällan beskrivna.

Sektionsritningarna är schablonmässigt utförda vad gäller kulturlagren, konstruktionerna är mer detaljerat återgivna.

Rapportsammanställningen tycks ha påbörjats direkt efter underökningen och i uppgifterna som lämnades till stadsarkeologiskt register räknade man med att en rapport skulle komma "inom kort" (SR 33).

Figur 15. 1976 års undersökning genomfördes vintertid, i tält. Här syns risbädden A3 i schakt 1, bebyggelseskikt II. I bildens mitt syns också A4, en stenpackning. Foto från väster (NV) av "A.H."/ATA.

Konstruktioner och kulturlager

De översta, bortschaktade massorna uppges i anmälan till Stadsarkeologiskt register vara ca 0,8 m. Bland det som schaktades bort fanns bl a en sentida husgrund. Markytan låg ungefär 5,7 – 5,8 m ö h och orörda marklager framträdde ca 2,6 – 2,7 m ö h enligt uppgifter hämtade från sektionsritningarna. Den sammanlagda kulturlagertjockleken var alltså mer än 2 m, frånräknat de bortschaktade, sentida massorna,

Två ytor undersöktes (se figur 17). Schakt 1 var ca 100 m² stort och uppdelat på två halvor åtskilda av en profilbänk. Schakt 2 var ca 60 m² stort i ytan (mätt utifrån översiktsplanen). 1976 års underökning tycks ha omfattat lämningar från ett något längre tidsspänn än de som undersöktes 1975. Jämfört med 1975 års schakt var de orörda marklagren belägna på ungefär samma eller något lägre nivåer.

En maskinskriven lista i ATA upptar 19 anläggningar (Figur 16). Liksom vid 1975 års undersökning var rester av träbyggnader den vanligaste lämningstypen. Rustbäddar, träplintar, stolpar, träsyllar och delar av golv hörde till det som fanns bevarat från byggnaderna. Bevarandeförhållandena var även vid denna undersökning mycket goda. Jämfört med 1975 års undersökning fanns det fler risbäddar inom 1976 års undersökningsområde. Möjligen tyder detta på att marken varit fuktigare här. Förutom byggnadslämningarna fanns det nedgrävda tunnor, i anslutning till husen, en möjlig brunn, ett par ytor med stenpackningar samt en ”vassbädd”.

Anl nr	Plan	Ruta	Skikt	Anläggningstyp	Anmärkning/beskrivning
1	I:1	15, 16, 19, 20,23,24		Grus- och sandlager	0,15-0,3 m tjockt skikt, sannolikt flera lager (med bl a trä och bränd lera).
2	I:3	10		Tunna	0,6 m hög, Ca 0,5 m i diameter
3	I:4	16, 20, 24, 15, 19 och 23	3	Rustbädd	Enris i gödselblandat kuylturlager. Pålar och stubbe (kubb) i nv hörnet
4	I:3-4		3, 4	Stenpackning	Stenansamling i tre lager, diameter ca 0,5 m. Stenstorlek ca 0,05-0,25 m. Kulturlager mellan stenarna.
5	I:4			Stensamling – trälager	
6	I:4			Trävirke	
7	I:5			Vassbädd – lager	
8	I:6			Trägol	
9	I:5			Tunna	
10	I:6			Trägol	
11	I:7			Stensamling	
12	I:7			Två tunnor	
13	II:1,2,4			Husgrund	
14	II:1,2			Husgrund	
15	II:1			Husgrund	
16	II:3			Brunn?	
17	I:9			Fägata – passage	
18	I:5			Stolprad – gräns	
19	I:6			Rustbädd	

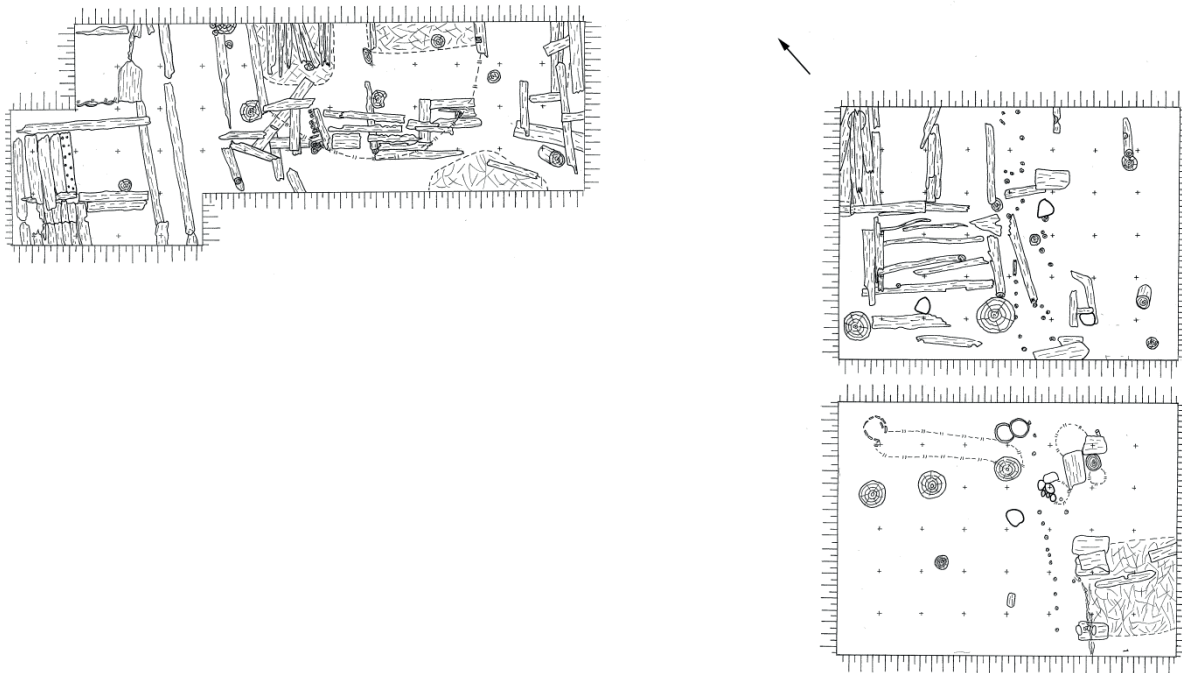
Figur 16. Informationen hämtad från maskinskriven anläggningslista, kompletterad med uppgifter från handskrivna anläggningsbeskrivningar.

Lämningarna har indelats i bebyggelsefaser varav I är äldst och III yngst. Konstruktionerna låg orienterade i ungefär samma riktning som de i 1975 års schakt, dvs något snett jämfört med riktningen på dagens Kungsgata. I den östra delen av schaktet inom det bebyggelseskit som

kallats III hade lämningarna dock en något annan riktning, mer överensstämmande med dagens gatunät. En struktur som återkom i de båda understa faserna i schakt 1 var A17/A18, tolkat som passage/fägata i fas I (A17) och möjlig tomtgräns i fas II (A18). Riktningen var ungefärligt sydväst-nordostlig vilket överensstämde med den gränd/broläggning som undersöktes 1975. På båda sidor om den eventuella tomtgränsen fanns byggnadslämningar i fas I och II. I fas I var byggnadslämningarna tydligast väster om gränsen. Här tycktes minst två byggnader ha stått på träplintar. Mellan byggnaderna fanns nedgrävda tunnor. Öster om gränsen fanns något mindre plintar/stolpar. Lämningarna i den södra delen av schaktet har av undersökarna tolkats som rester efter bryggor eller sjöbodar. Något som talar emot detta är att det längst söderut i schaktet i samma bebyggelsefas finns en rustbädd av ris, troligen ett underlag för ett hus eller en annan konstruktion som vilat direkt på riset. Risbädden är med största sannolikhet inte anlagd i vatten. De spridda båtdelar som påträffades har antagligen återanvänts eller kasserats och tyder i sig inte på att gårdarna legat vid stranden.

I det första bebyggelsekiktet i schakt II fanns byggnadslämningar i hela schaktet. Minst tre byggnader kunde urskiljas. Alla tycks ha vilat på träplintar. Vid A13 syntes timmerknutar.

I arkivmaterialet finns fyra maskinskrivna sidor med rubriken "Allmän beskrivning".
Texten återges nedan.

Figur 17. Plan över bebyggelsekikt I, schakt 1 (th) och schakt 2 (tv).

Allmän beskrivning

Sammansättning

Hela området hade en lutning åt söder. Ungefär vid 3,80 m's höjd framkom ett lager med sand, grus och småsten i norra schaktets nordöstra del med överliggande fragment av en plank. Direkt under kom ett tunt lager av k-jord med inblandning av förmultnat trä och gödsel med högsta punkt i nordöstra hörnet och lägsta punkt vid profilbänken, c:a 3,50 m.ö.h., och av en kraftigare tjocklek än i nordöst. I schaktets nordöstra hörn på samma nivå - c:a 3,50 m - som sand grus och småstenslagret och k-jordslagrets sydvästra del framkom nordöstra delen av en rustbädd. Rustbäddens fortsatte söderut med en lägsta punkt i södra schaktets norra hörn, c:a 3,15 m.ö.h., där också dess slut var.

Mellan rustbäddens högsta och lägsta punkt framkom en del trärester, stubbar och stenar i norra schaktets västra del bl.a. anl.4, stenpackningen - och i södra schaktet anl.1 (stensamling), anl.2(tunna), och anl.6(träanhorning).

Mellan anl.2,5 och 6 men på något lägre nivå framkom en liten stensamling, en stubbe och en recent nedgrävning. Stubben i norra schaktets norra del, låg så djupt ner som till 2,48m.

Rustbädden täckte ett vasslager ~~nedan~~ med något sydligare läge än rustbädden och med skadade begränsningar. Mellan dessa lager fanns ett kompakt gödsellager knappt 10 cm tjockt.

Vassbädden sluttade svagt ner mot söder. Högsta punktenc:a 3,20 m och lägsta var c:a 2,90 m.

Ovanför vassbädden ~~sluttade svagt-ne~~ södra del där rustbädden ej gick över fanns lösa trärester bl.a. av plank och väster om stod en stubbe, som möjligen kan ha samband med anl.3

Överdelen av pålarna stående i rad framkom som delvis begränsade anl.7 och med en fortsättning 1 m söder om anl.7.

Söder om pålraden fortsatte lösa mestadels förmultande trärester i företrädesvis nordsydlig riktning. Strax öster om träresterna och söder om anl.7 fanns en mängd stenar ~~med~~ enstaka tegelstenar runt en påle c:a 20 cm i diameter, antagligen till en stenskoning. Stenskoningen låg något högre än de lösa träresterna, vilka låg på samma nivå som vassbädden.

Spridda trärester förekom också över vassbädden. ^Norr om anl.7 fanns två koncentrationer av brända ben. I norra schaktet nordvästra del fanns ytterligare en barkkoncentration som upptog ungefär 1/4 av norra schaktet, ^{vilken} ~~nivån~~ (ungefär densamma som de spridda träresterna i södra schaktets västra del.

Direkt under barkkoncentrationen kom anl.10 (trägolvet). Barkkoncentrationen verkade fortsätta en bit ner i anl.10's norra del.

Direkt ovanpå och i anl.10 var k-jorden starkt uppblandad med träflis.

De även nämnda pålarna hade nu blivit flera, c:a 30 st, och stod på samma nivå som anl.10. Pålarna fanns från norra till södra schaktkanten, på ungefär samma nivå allihop.

Öster om pålraden i nivå med anl.10 påträffades ett spant till en båt.

Direkt öster om pålraden och parallellt med denna framkom i linje fyra stycken liggande kraftiga ekstubbar, möjligen utgörande underlag för en syllrad eller dylikt.

Söder om anl.10 i södra schaktet fanns tre stycken stubbar bildande en fyrkant. Stubbarna i södra schaktet ~~stod~~ lägre än anl.10's stubbar. Onrådet mellan stubbarna kan ha utgjorts av en sjöbodsdäl. Inom detta område påträffades de fyra tunnorna och ett långsmalt brandlager i öst-västlig riktning med bl.a. brända ben.

Två mindre stubbar fanns öster om anl.10 men låg inte direkt i linje med anl.10's stubbar, varav något samband var svårt att hitta.

I södra schaktets sydöstra hörn öster om pålraden framkom en risbädd med risflätverk på västra sidan. Ovanpå risbädden fanns löst liggande brandskadat virke.

I övrigt fanns öster om pålraden en hel del löst virke utan några konstruktiva samband. En del visade sig också vara brandskadade.

Anl.10, pålraden, risbädden, det lösa virket, de stående stubbarna nämnda i samband med anl.10 och de liggande ekstubbarna har tillsammans utgjort ett bebyggelseskiikt.

Anl.11 låg direkt på den sterila sanden, på något lägre nivå än anl.10.

I den sterila sanden framträdde mörkfärgningar, efter en förmultnad stock i öst-västlig riktning och ett kraftigt stolphål med träflis i norra schaktet. I södra schaktets östra sida framkom en nedgrävning med stolphål efter en ek, enstaka ekbarkflis påträffades.

Fynd av metall påträffades företrädesvis över bebyggelselagret i schaktets västra del med koncentration runt profilbänken. Till största del utgjordes metallfynden av spik.

Keramikfynden fanns till största del ovanför bebyggelselagret och utgjordes ^{där} mest av yngre rödgods och stengods i ungefär lika delar. Rödgodsdet förekom i schaktets sydvästra del, företrädesvis runt profilbänken. Stengodsst fanns spritt i hela schaktet medn något mer koncentrerat runt profilbänkens mitt. I och under bebyggelselagret förekom endast ett fåtal spridda keramikskärvor, till största del ^{från} av stengods.

Fynd av trä påträffades spritt i bebyggelselagret. Fragment till husgeråd fanns mest i schaktets norra del och

direkt söder om präfilbänkens östra del. Korvpinnar fanns i schaktets norra halva och i sydvästra hörnet. Dymlingar, naglar och kolar förekom i schaktets norra halva.

Skofragment av läder påträffades i bebyggelselagret, i schaktets nordöstra del. Allmänt läderfragment fanns spritt i hela schaktet i bebyggelselagret, med någon koncentration i nordost. Över bebyggelselagret fanns i nordost en koncentration av läderfragment som möjligen kan ha tillhört bebyggelselagret. En liten koncentration av läderspill påträffades direkt öster om anl.10 i bebyggelselagret.

Gässskärvor påträffades endast över bebyggelselagret i schaktets sydvästra del.

Textil och andra organiska material fanns både i och över bebyggelselager med övervikt i.

Slagg framkom till största del över bebyggelselagret företrädesvis i schaktets södra del.

Skå fanns till övervägande del i och under bebyggelselagret spritt i hela schaktet.

Figur 19. "Allmän beskrivning" av undersökningsresultatet (ATA).

Föremålsfynd och osteologiskt material

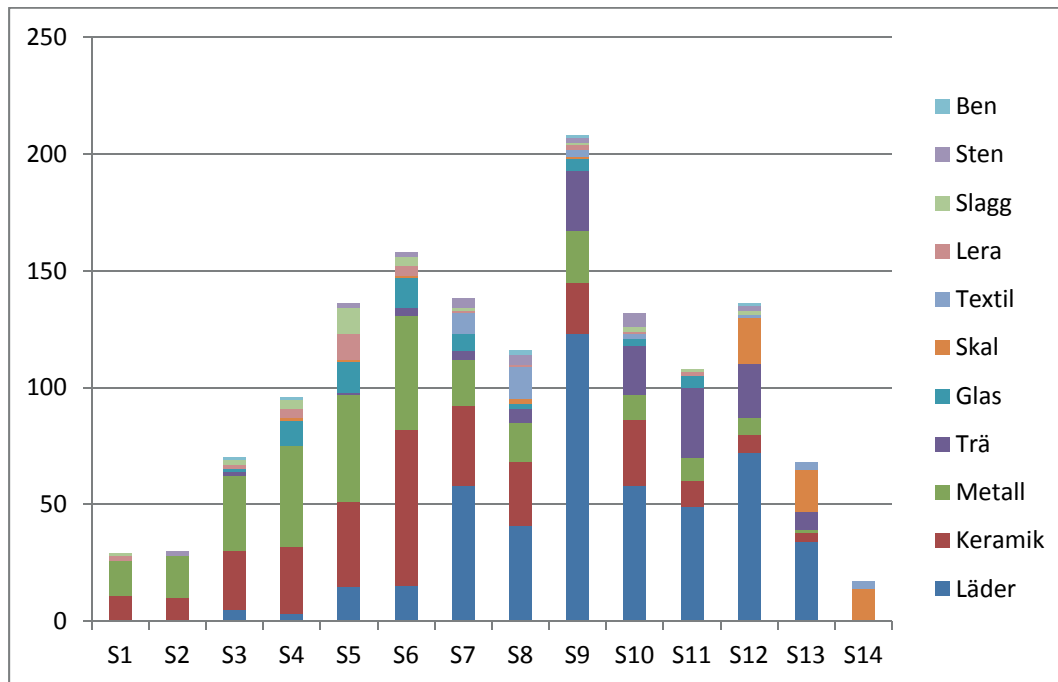
Fyndlistan från undersökningen är maskinskriven och omfattar 917 poster. I en handskriven lista finns fynden uppdelade per material och skikt. I Historiska museets sökbara katalog upptas 14 föremålsposter (textilfynd) och 385 benposter. Det osteologiska materialet tycks ha analyserats (www.historiska.se, sökning 110522). En mindre del av fynden finns avtecknade, flertalet i skala 1:1 (ATA).

Delar av fyndmaterialet från undersökningen, keramik och skor, ingick i fyndstudien *Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer* i rapportserien *Medeltidsstaden*. Här görs en bedömningen att inget hantverksavfall finns representerat bland fyndmaterialet (Broberg & Hasselmo 1981:12). Till skillnad från i 1975 års fyndmaterial finns det ett litet inslag av yngre fyndmaterial som brunt buteljglas och kritpipor.

Beskrivningen nedan är mindre utförlig än för 1975 års fyndmaterial eftersom den i första hand baserar sig på den redan gjorda fyndsammansättningen.

Material/föremål	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14
Läder, övrigt										3		1		
Skofragment			5	1	14	11	53	35	83	6	14	10	5	8
Fragment						4	5	6	4	48	35	57	29	21
Spill				2	1					36	1	1		
<i>Läder, summa</i>			<i>5</i>	<i>3</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>58</i>	<i>41</i>	<i>123</i>	<i>58</i>	<i>49</i>	<i>72</i>	<i>34</i>	
Yngre rödgods	3		19	17	25	30	15	14	11	3	2	2		
Äldre rödgods											1	4	2	
Svartgods						2				1				
Stengods	8	10	6	12	11	35	19	13	11	24	8	2	2	
<i>Keramik, summa</i>	<i>11</i>	<i>10</i>	<i>25</i>	<i>29</i>	<i>36</i>	<i>67</i>	<i>34</i>	<i>27</i>	<i>22</i>	<i>28</i>	<i>11</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	
Metall, övrigt	6	7	1	8	11	13	10	6	3	2	1		1	1
Spik	8	11	30	34	31	34	10	8	12	6	9	7		1
Nit	1			1	4	1		3	7	3				
Söm			1			1								
<i>Metall, summa</i>	<i>15</i>	<i>18</i>	<i>32</i>	<i>43</i>	<i>46</i>	<i>49</i>	<i>20</i>	<i>17</i>	<i>22</i>	<i>11</i>	<i>10</i>	<i>7</i>	<i>1</i>	
Trä, övrigt			1		1				8	3	7	2	1	2
Träredskap							1	1	4	2				
Husgeråd			1			3		5	10	4	8	4	1	4
Korvpinnar									3	8	12	8	5	6
Dymlingar, naglar, kilar							1		1	4	3	9	1	
<i>Trä, summa</i>			<i>2</i>		<i>1</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>26</i>	<i>21</i>	<i>30</i>	<i>23</i>	<i>8</i>	
Glas			1	11	13	13	7	2	5	3	5			
Skal				1	1	1		2	1			20	18	14
Textil							9	14	3	2		1	3	3
Lera	2		2	4	11	4	1	1	2	1	2			
Slagg	1		2	4	11	4	1	1	1	2	1	2		
Sten		2			2	2	4	4	2	6		2		
Ben			1	1				2	1			1		

Figur 20. Föremålsfynd (fyndposter) fördelade över skikten (S1-14), enligt handskrivna sammanställning i ATA.

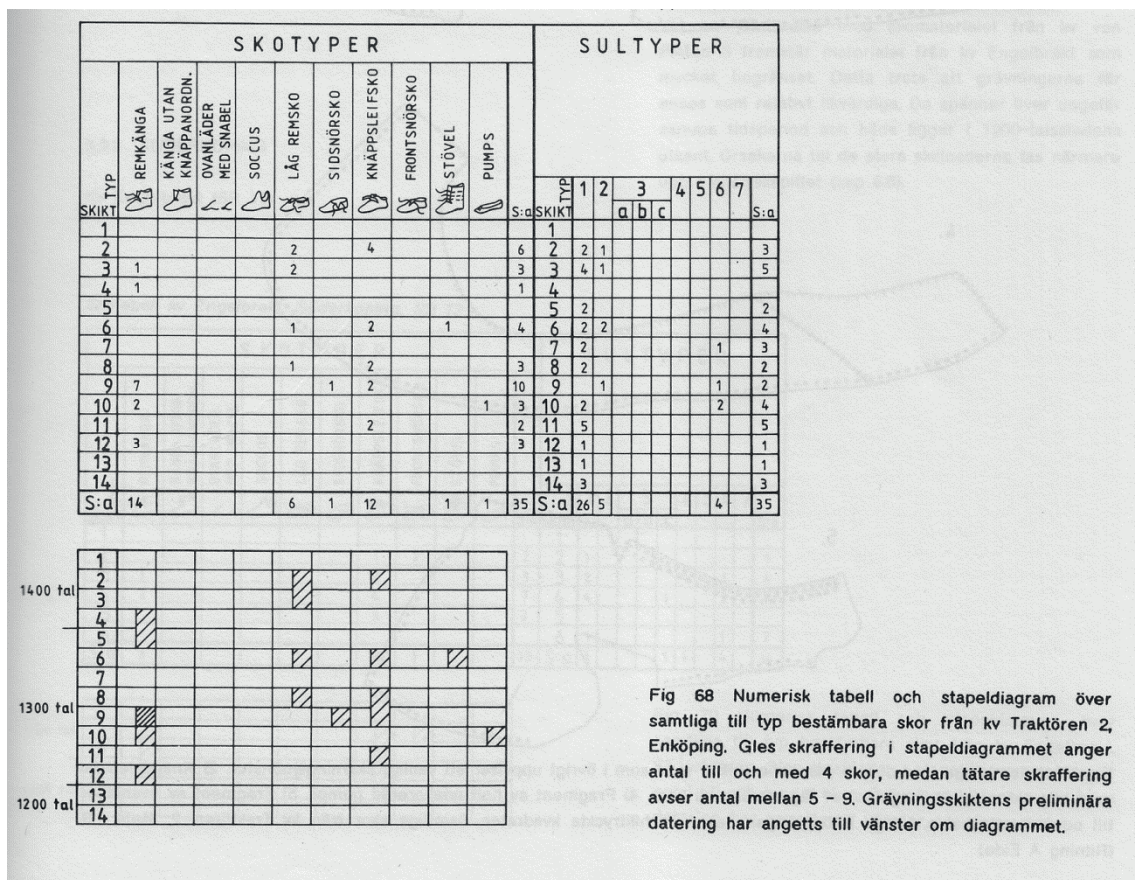

Figur 21. Fördelningen mellan olika materialkategorier per skikt enligt summeringen i figur 20.

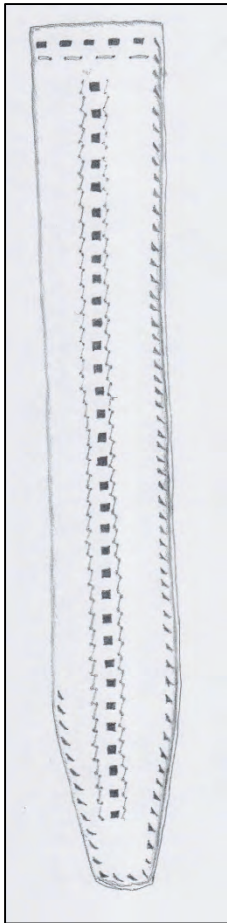
Läder

Liksom vid 1975 års undersökning var läder den största materialkategorin bland fynden. Sammanlagt registrerades ca 470 läderfynd. Andelen läderfynd varierade mycket mellan skikten. Framför allt återfanns lädret i skikt 7-13.

Skomaterialet har, som redan nämnts, analyserats i rapportserien "Medeltidsstaden" (Broberg & Hasselmo 1981). Författarna har typbestämt skorna och presenterar dem per skikt (figur 22). De konstaterar att det finns 35 och att skomaterialet är betydligt mindre och mer fragmentariskt än det från 1975 års grävning på granntomten. Vad gäller dominerande skotyper och dateringar överensstämmer dock de båda materialen. Även här är det snörkängor, knäppsljfskor och därefter låga remskor som dominerar. Bestämbara skor finns i alla skikt utan de två understa och det allra översta (skikt 13-14 och 1) (Broberg & Hasselmo 1981:93ff). Spill från läderhantverk är sparsamt representerat. Bland övriga läderföremål märks bland annat knivslidor (bl a F673, figur 23) och en tumvante (F795).

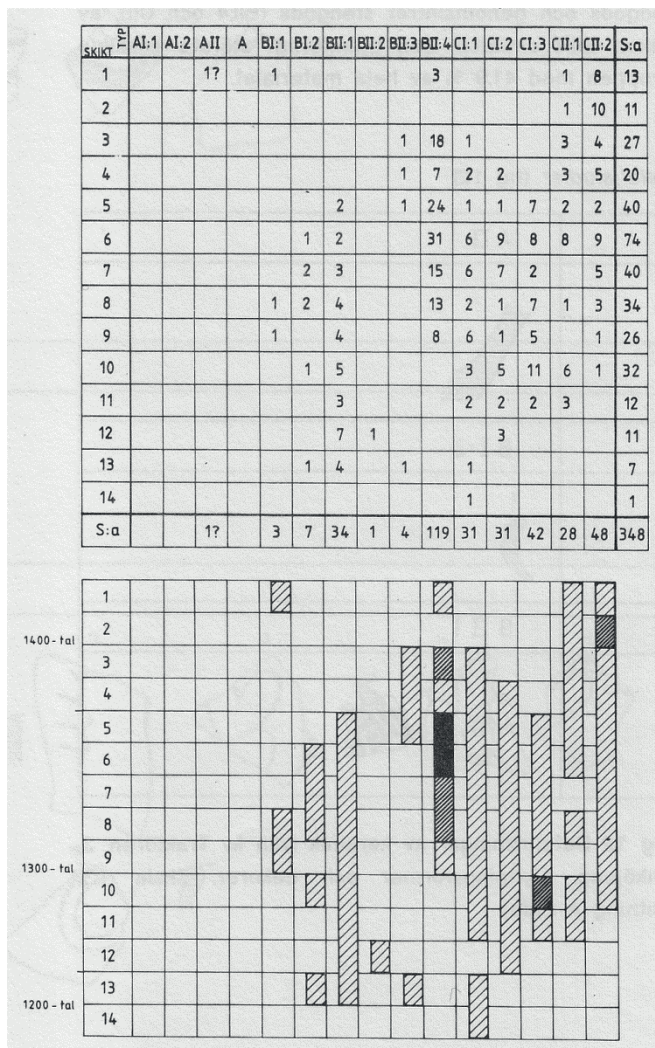
Figur 22. Ur rapporten Medeltidsstaden 30 – Keramik, kammar och skor (Broberg & Hasselmo 1981)

Figur 23. Knivslida, F673. Ruta 22, skikt 12. Längd 23 cm, bredd 3,5 cm. (ATA)

Keramik

Keramiken var den näst största fyndkategorin. Sammanlagt tillvaratogs 348 keramikskärvor vilket är ungefär dubbelt så många som från 1975 års undersökning, vilket antagligen till största delen beror på att även yngre lager omfattats av undersökningen. Ungefär hälften av materialet består av yngre rödgods (BII:4) och genomsintrat stengods (CII) (Broberg & Hasselmo 1981:31f).

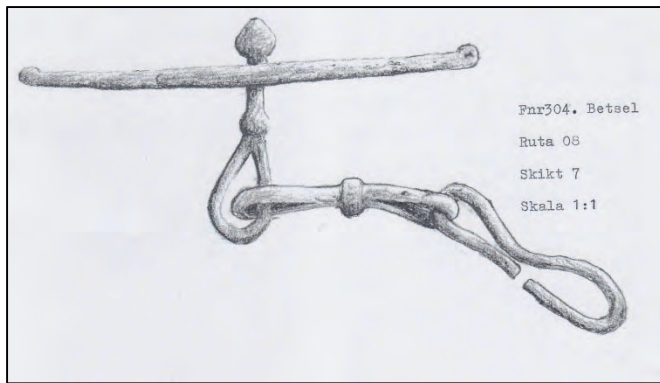
Figur 24. Numerisk tabell och stapeldiagram över keramikfynd från 1976 års undersökning i kvarteret Traktören. Efter Broberg & Hasselmo 1981.

Metall

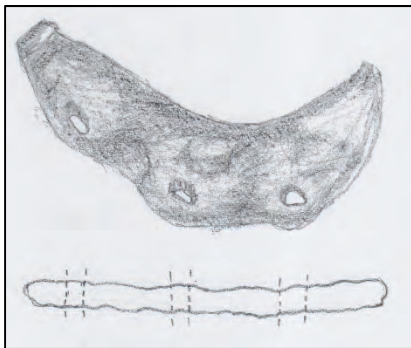
Även metallfynden var fler vid 1976 års undersökning jämfört med fyndmaterialet från 1975. Liksom keramikfynden var föremålen av metall vanligare i de yngre skikten. Sammanlagt registrerades ca 290 metallposter, till största delen järnfynd. Den vanligaste fyndkategorin var spik. Spikarna har typindelats. Bland de något mer ovanliga metallfynden fanns betsel (F 304, figur 26), blosshållare, knivar, sporre, bultlåsnycklar, sisare, fiskkrok och båtnitar. En del av ett ornerat tennföremål (F721, figur 25) påträffades också.

Figur 25. Del av ornerat tennföremål, F721. Ruta 36, skikt 7. Längd 2,5 cm (ATA)

Figur 26. Betsel, F304. Ruta 08, skikt 7. Stångens längd 12,2 cm. Skalan är halverad mot vad som anges på bilden. (ATA)

Figur 27. Flikig hästsko, F60. Ruta 15, skikt 2. Längd ca 9 cm. (ATA)

Figur 28. Fiskekrok, F630. Ruta 6, skikt 13. Längd 7,5 cm. (ATA)

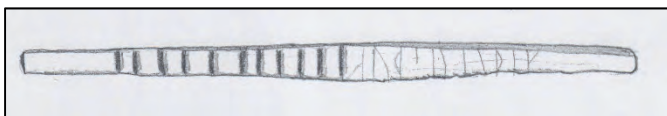
Trä

Antalet och andelen träföremål var betydligt lägre än från 1975 års undersökning. Drygt 120 träföremål finns med i fyndlistan. Vanligast bland träfynden var korvpinnarna. Drygt 40 sådana har registrerats. Nästan lika många träfynd klassades som husgeråd. Bland dessa fanns bl a träkärl, laggade och svarvade. Bland övriga fynd fanns bl a ett par flöten av näver respektive bark och en spade som varit järnskodd (F567, figur 29). Ett annat ovanligt fynd var en sticka med skåror och ristade runor (F508, figur 30) samt en ca 30 cm lång träplatta ornerad med ett

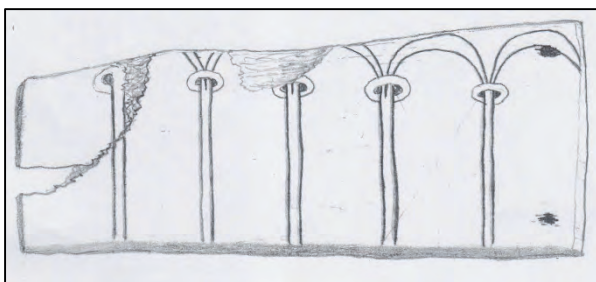
mönster av kolonner (F510, figur 31). Runstickan hade tidigare inte uppmärksammats av Runverket och i samband med denna sammanställning kontaktades Magnus Källström på Riksantikvarieämbetet. Analysen av karvstocken (trästickan) visade att texten delvis var svårläst och därför är det tveksamt om inskriften utgör en del av en bön till Gud eller om inskriptionen handlar om mer jordnära ting (Källström 2011).

Figur 29. Träspade som varit järnskodd, F567. Ruta 13, skikt 10. Spadens längd ca 80 cm. (ATA)

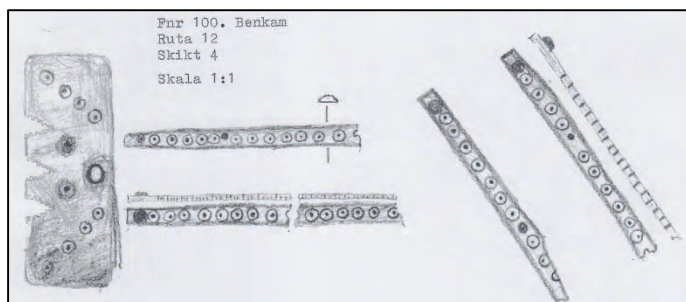
Figur 30. Sticka med skårer och runristning, F508. Ruta 20, skikt 9. Längd ca 16 cm. (ATA)

Figur 31. Ornerad träplatta, F510. Ruta 20, skikt 9. Längd ca 30 cm. (ATA)

Ben

Ett fåtal benföremål, 6 fyndposter, påträffades vid undersökningen. Bland dessa fanns en stylos (F106), två sammansatta dubbelkammar (F100, figur 32 samt F734), en dubbelhelkam (F440) samt bearbetat älghorn och rådjurshorn.

Figur 32. Sammansatt dubbelkam av ben, F 100. Ruta 12, skikt 4. Ändskivan är 6,1x2,3 cm stor. Skalan är halverad mot vad som anges på bilden. (ATA)

Konservering

I ATA finns en konserveringsrapport för metallfynd med bilder av föremålen före och efter konservering (Föremålsvärden Kiruna) för materialkategorierna bast och rep, trä samt läder. Det finns även följebrev för fynd inskickade till Riksantikvarieämbetet för textilkonservering

Sammanfattande utvärdering

Inom undersökningsytan fanns lämningar efter byggnader och troligen gränder. Preliminärt har dessa daterats till 1200-1400-tal. Förmodligen omfattas delar av två, möjligen tre, stadstomter. De troliga grändernas riktning överensstämmer med det äldre gatunätet på regleringskartan från 1800 och även med riktningen på de gränder som framkom vid 1975 års undersökning.

Lämningarna var välbevarade, bland annat var konstruktionsdetaljer som flätverk och risbäddar i gott skick. Också de träföremål som tillvaratogs tycks ha varit välbevarade. Bland dessa kan en träplatta ornerad med kolonnmonster, en pinne med skåror och ristade runor och en spade med borttagen skoning nämnas. Träföremålen var de mest talrika från undersökningen, men de var inte lika dominerande som vid 1975 års undersökning. Sannolikt beror detta på att ett längre tidsutsnitt var representerat. De större mängderna keramik och järn från undersökningen 1976 insamlades till exempel främst i de yngre skikten.

Utgrävningen skedde skiktvis och det var främst konstruktioner som dokumenterades, kulturlager dokumenterades i lägre utsträckning. Liksom vid 1975 års undersökning saknas den stratigrafiska information som skulle behövas för att mer i detalj kunna beskriva händelseförlopp inom tomten och datera dessa. En mer övergripande beskrivning, på skikt nivå, är dock möjlig att göra. Flera beskrivningar och sammanställningar är redan påbörjade. Möjligen skulle en analys av fyndmaterialet, inte minst keramiken, kunna bidra till en utvärdering av möjligheterna att datera lämningarna. Den förhållandevis stora undersökningsytan ger, inte minst tillsammans med 1975 års undersökningsresultat, möjligheter att studera strukturer som gatunät, tomter och stadsgårdsbebyggelse i det medeltida Enköping. Liksom materialet från 1975 års undersökning rymmer det bevarade trä materialet, både konstruktioner och föremålsfynd, i sig stor forskningspotential.

Tekniska och administrativa uppgifter

Plats: Kvarteret Traktören 2, Enköping

RAÄ nr: 26:1

Fornlämningstyp: Kulturlager

Undersökningstyp: Slutundersökning

Orsak till undersökningen: Planerad nybyggnation

Beställare: Anders Diös AB

Undersökningsår: 1976

Undersökningsyta: Ca 150 m

Höjdsystem: Enköpings lokala

Ansvarig institution: RAÄ, UV

Ansvarig för undersökningen: Jan Helmer Gustafsson

Arkeologisk personal: Anders Hedman, Jan Helmer Gustafsson, Kerstin Kåverud, Victor Svedberg och Ylva Roslund

UV dnr: 4282/75

Förvaring dokumentationsmaterial: ATA. Foto neg nr 4286, (156 bilder efter gallring 2005, ursprungligen 581 bilder)

Förvaring föremålsfynd och osteologiskt material: SHMM (917 fnr) SHM 34765

Referenser

Arkeologi i Sverige (AiS) 1975. RAÄ rapport 1976 A5. Stockholm.

Arkeologi i Sverige (AiS) 1976. RAÄ och SHM rapport 1978:6. Stockholm.

Broberg, Margareta & Hasselmo, Birgitta 1981. Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Fyndstudie. RAÄ och SHM Rapport Medeltidsstaden 30. Stockholm.

Gustavson, Helmer 1976. Runfynd 1975. Fornvännen 71. Stockholm.

Källström, Magnus. 2011. Rapport. Undersökning av en runristad karvstock från Kv. Traktören i Enköping, Uppland. Dnr 323-4560-2011. Förvaltningsavdelningen. Riksantikvarieämbetet.

Arkiv

Antikvarisk Topografiska arkivet (ATA)

Historiska museet (SHM)

Lantmäteriet, historiska kartor (www.lantmateriet.se)

Akt LMV 03-ENS-14

Upplandsmuseet, topografiska arkivet

Stadsarkeologiskt register (SR)

Muntliga uppgifter

Per Lundgren, byggnadsantikvarie, Upplandsmuseet

Marja Eriksson, avdelningschef Kulturmiljövård, Upplandsmuseet